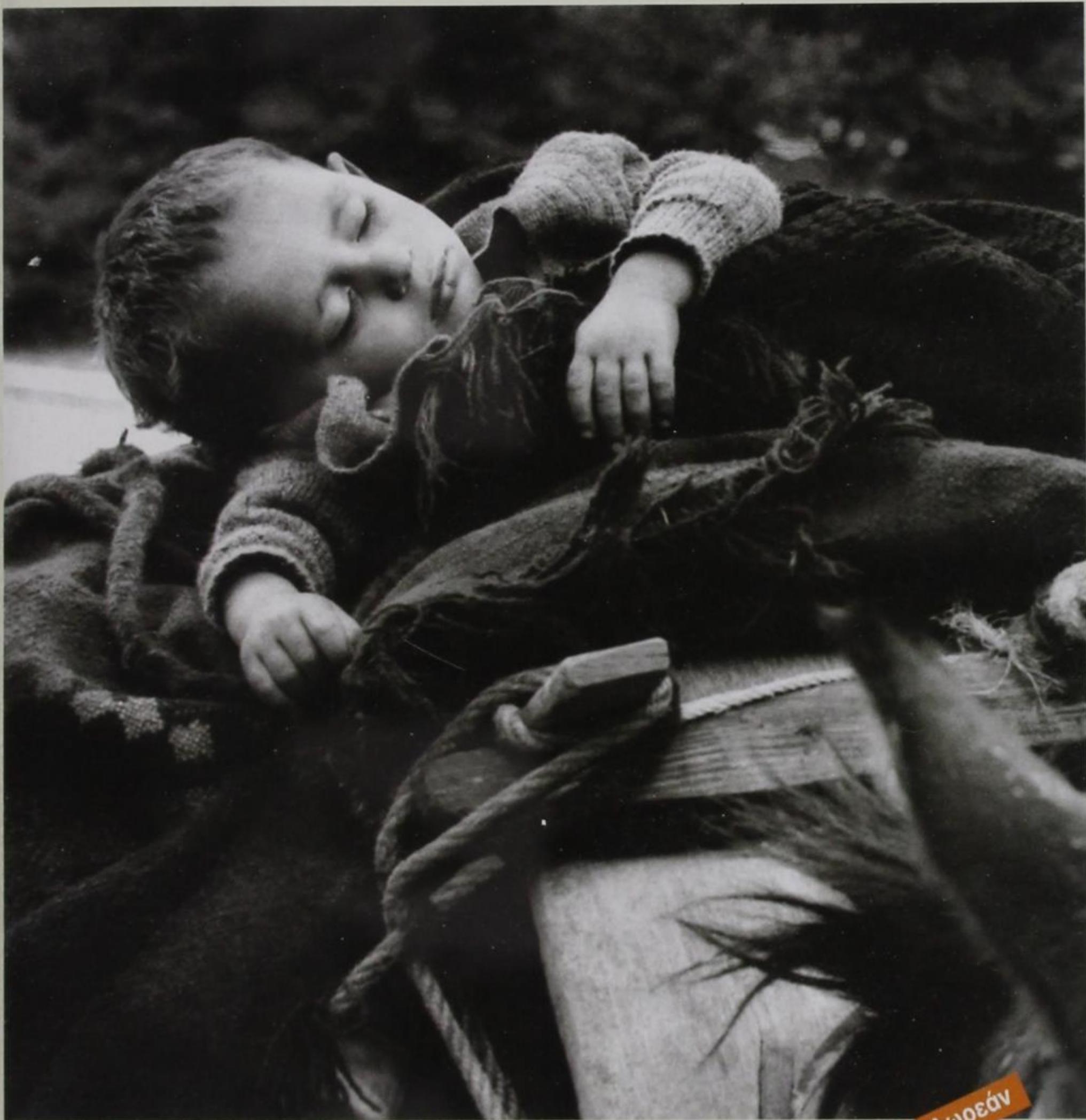

ΑΚΑΝΘΩΤΙΚΑ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
Τεύχος 21^ο Αύγουστος 2014

Διανέμεται Δωρεάν

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Εικόνα εξωφύλλου:

Φωτογραφία του εξαίρετου φωτογράφου Κώστα Μπαλάφα (1920 - 2011) με τίτλο «Στο δρόμο για τα χειμαδιά, Πίνδος 1959».

Στην αρθογραφία αυτού του τεύχους υπάρχουν αναφορές και φωτογραφίες του σπουδαίου αυτού καλλιτέχνη και όπως αναφέρουμε στα «Εκδοτικά» που ακολουθούν, η Αδελφότητά μας φιλοδοξεί τον Αύγουστο του 2015 να φιλοξενήσει στο Συνεδριακό μας Κέντρο, έκθεση φωτογραφίας με έργα του.

Η συγκεκριμένη φωτογραφία είναι από τον κατάλογο της έκθεσης «Κώστας Μπαλάφας - Φωτογραφικές Μνήμες από τη Σύγχρονη Ελλάδα», που έγινε στο Μουσείο Μπενάκη της οδού Πειραιώς, τον Φεβρουάριο του 2003 στην Αθήνα.

Ζητούμε συγνώμη για την αυθαίρετη χρήση της φωτογραφίας από τη διεύθυνση του Μουσείου Μπενάκη με το σκεπτικό ότι ο Κώστας Μπαλάφας ως παλιός φίλος μας, και γεναιόδωρος όπως ήταν, δεν θα είχε αντίρηση να παραχωρήσει έργα του προς δημοσίευση σε πολιτιστικούς φορείς και ιδιαίτερα σε συμπατριώτες του Ηπειρώτες.

Κώστας Τζιμούλης

Περιεχόμενα:

- **Εκδοτικά**
προλόγισμα της Συντακτικής Ομάδας
- **Τα αρχοντικά σπίτια: η αρχιτεκτονική έκφραση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης**
του Αργύρη Π.Π. Πετρονώτη & Βασίλη Γ. Παπαγεωργίου
- **Το «Καντσιώτικο γεφύρι» στο Σαραντάπορο**
του Θωμά Β. Ζιώγα
- **Χρονολογικά τεκμήρια για το Κάντσικο**
του Θωμά Β. Ζιώγα
- **Μια βυζαντινή εικόνα «βρεφοκρατούσας» Παναγίας**
του Θωμά Β. Ζιώγα
- **Παναγία η «Μλιεκοπιτατελίνιτσα»**
του Θωμά Β. Ζιώγα
- **Μεταξύ Σαραντάπορου και Βουρκοπόταμου**
του Χαρίλαου Γ. Γκούτου
- **Ένας πολυτεχνίτης Γαναδιώτης**
του Χαρίλαου Γ. Γκούτου
- **Η Σαρμάντζα**
του Χρήστου Τσιγκούλη
- **Η θεατρική ομάδα της Ε.Π.Ο.Ν. Καστάνιανης**
του Νικολάου Β. Φασούλη
- **Το Μουσείο Ηπειρωτών Μαστόρων**
στην Πυρσόγιαννη Δήμου Κόνιτσας
της Αικατερίνης Τσούβαλη &
του Απόστολου Ραπακούσιου
- **Γεώργιος Ζιώγας του Γρηγορίου (Γεωργαλάς)**
του Νικόλαου Καθάριου
- **Αντοχές και ανοχές τέλος**
του Νίκου Δημητρούλη
- **Ιστορική μνήμη και η επέτιος**
της 28ης Οκτωβρίου του 2013 στο Επταχώρι
της Ιωάννας Λουλάκη
- **Δημοσιεύματα συγχωριανών μας,**
μικροκείμενα & αφιερώσεις
- **Ο ζωντανός ο χωρισμός**
του Θωμά Β. Ζιώγα
- **Η Ελένη Θεοχάρους μας τιμά**
του Γιώργου Κοτολούλη
- **Ευχαριστίες**
του Γιώργου Κοτολούλη
- **Φωτοθήκη**
- **Νέα & δραστηριότητες της Αδελφότητάς μας**

Εκδοτικά

«... πας ἀνθρωπος πρώτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι, και ὅταν μεθυσθώσι, τότε τὸν ελάσσω ...», [Εὐαγγέλιον Ιωάννου, Β' 10].

Πρώτον, λοιπόν, τὸν «καλὸν οἶνον», δηλ. τὰ καλά μας ἔργα.

Οι εκδηλώσεις που έγιναν στη Δροσοπηγή το καλοκαίρι του 2013 προσέδωσαν τιμή, ευφημία, αναγνώριση και σεβασμό στο χωριό μας. Ομολογουμένως, όλοι, φιλοξενούμενοι και χωριανοί, έμειναν ικανοποιημένοι από την υψηλή στάθμη και ποιότητα που είχαν όλα τα τελούμενα στο Συνεδριακό-Πνευματικό Κέντρο Δροσοπηγής και φιλόφρονα εκφράστηκαν περί αυτών. Μάλιστα, οι εμβριθέστερα σκεπτόμενοι εξ αυτών εξεπλάγησαν από την βαθύτερη διδαχή των εκδηλώσεων.

Η μεν φωτογραφική ἔκθεση, από την Καστοριά της εποχής του Μακεδονικού αγώνα, είχε και παιδευτικό σκοπό, ιστορικό και εθνικό, πέραν από την εξαιρετική ποιότητα των φωτογραφιών και την τελειότητα της ἔκθεσής τους. Συνυπήρχαν το κάλλος της τέχνης με την παιδεία. Είδαμε και μάθαμε πολλά για την κοινωνία του τότε και γίναμε γνωστικότεροι και ικανότεροι να εκτιμήσουμε ορθότερα τα μετά ταύτα ιστορικά γεγονότα. Για όσους λιγοστούς απορούν για τη σκοπιμότητα αυτών των αναμνηστικών δράσεων θυμίζουμε την αρχαία ρήση: «Ἐι τα παρελλυθότα μνημονεύης, ἀμεινον και περὶ τῶν μελλόντων βουλεύσει», δηλ. «Εάν τα περασμένα φέρνεις στο μυαλό σου, καλύτερα και για τα μελλούμενα θα σκεφθείς».

Η δε εκδήλωση απότισης τιμῆς προς τους γιατρούς, που άλλοτε υπηρέτησαν στο αγροτικό ιατρείο Δροσοπηγής, έδειξε ότι οι πολίτες της Δροσοπηγής δεν είναι αγνώμονες και αχάριστοι προς όσους, σε δύσκολα βιοτικώς χρόνια, τους υπηρέτησαν και τους ωφέλησαν, αναλώνοντας στον τόπο μας τα πρώτα επαγγελματικά τους χρόνια, που ήσαν ταυτόχρονα και τα νιάτα τους. Ακριβώς αυτήν την προσφορά τους τιμήσαμε σε μια ατμόσφαιρα αμοιβαίας συγκίνη-

σης και θύμησης. Και πάλι τους ευχαριστούμε που μας τίμησαν με την παρουσία τους, δείγμα ότι δεν λησμόνησαν το χωριό μας και όσα έζησαν μαζί με τους συγχωριανούς μας. Ακόμη και την ώρα που τους τιμούσαμε αυτοί μας ωφέλησαν με όσα ιατρικά θέματα ανέπτυξαν, καθένας από την ειδικότητά του, πολύ χρήσιμα σε όλους μας, αφού «Οὐκ εσθ' υγιείας κρείττον ουδέν εν βίω», κατά πως έγραψε και ο αρχαίος Μένανδρος, δηλ. «Δεν υπάρχει τίποτε καλύτερο στη ζωή από την υγεία». Όντως, η υγεία είναι το ύψιστο αγαθό του ανθρώπου και χωρίς αυτήν τίποτε δεν μπορεί να γίνει.

Η συμμετοχή των συγχωριανών και στις δυο εκδηλώσεις ήταν αθρόα, είτε με την φυσική τους παρουσία, είτε με την προσφορά εθελοντικής εργασίας, είτε και με τα δυο. Ιδιαίτερα πρέπει να εξάρουμε την εκούσια προσέλευση πολλών γυναικών για προσφορά κάθε είδους εργασίας και εξυπηρέτησης που απαιτούσαν οι εκδηλώσεις. Συνέβαλαν μεγάλως στην φιλοξενία των καλεσμένων και επισκεπτών, ώστε αυτοί, φεύγοντας ευχαριστημένοι, να καταστούν κήρυκες της καλοσύνης των συγχωριανών μας, συμβάλλοντας έτσι στην ευφημία και αναγνώριση του χωριού μας προς τα έξω. Εύγε τους!

Έναν καλό λόγο και ένα ευχαριστώ εκ μέρους όλων πρέπει να πούμε και στο Δ.Σ. της Αδελφότητας, και ιδιαίτερα στον ρέκτη πρόεδρο Γ. Κοτολούλη, γιατί με τη φροντίδα και τη μέριμνά τους διοργανώθηκαν όλες οι παραπάνω εκδηλώσεις. Είχαν την ιδέα, σχεδίασαν, οργάνωσαν, κοπίασαν και δαπάνησαν πολύ χρόνο, μέχρι να απολαύσουμε εμείς τους άυλους πολιτιστικούς καρπούς των εκδηλώσεων. Η αναγνώριση και ο έπαινος θα είναι τονωτικό γι' αυτούς, ώστε του χρόνου το καλό να το κάνουν ακόμη καλύτερο.

Δεύτερον, τὸν «ελλάσσονα οἶνον», δηλ. τα κακά μας ἔργα.

Κάποιοι συγχωριανοί, ευτυχώς ελάχιστοι, παίρνουν θέση ουδέτερη ή και αρνητική σε όλα τα πολιτιστικά δρώμενα που οργανώνει η Αδελφότητα και προβάλλουν το χωριό μας. Τα αντιμετωπίζουν αδιάφορα, ωσάν να συμβαίνουν σε άλλον πλανήτη. Τους γυρίζουν την πλάτη και κρυφολέγουν μεταξύ τους ότι δεν υπάρχει καμία ωφέλεια εξ αυτών. Ακόμη και τις λίγες μέρες που ο πολιτισμός κάνει την παρουσία του στο χωριό, αυτοί εξακολουθούν το «τσιπουρίζειν» και «χαρτοπαίζειν», ωσάν να είναι ξένοι

μέσα στο ίδιο το χωριό τους. Σ' αυτούς λέμε ότι ο πολιτισμός, πράγματι, δεν παράγει μετρήσιμα και κοστολογούμενα υλικά προϊόντα, π.χ. τραχανά ή φασόλια· παράγει, όμως, άυλα, πνευματικά αγαθά, που όταν αποκτηθούν είναι διαχρονικά, και απευθύνονται στον έλλογο άνθρωπο, δίνοντάς του γνώση και κοινωνικότητα, με όλα τα συνακόλουθά τους. Θα ωφεληθούν και αυτοί, αν συμμετάσχουν, και τους θέλουμε. Ας κάνουν ένα βήμα να έλθουν, γιατί «ούκ επ' άρτω μόνον ζήσεται άνθρωπος», αλλά χρειάζεται και τον πολιτισμό, την λεγόμενη από τους αρχαίους ημών προγόνους «παιδεία».

Το κάλλος, η τέχνη και η καλαισθησία είναι αγαθά του πολιτισμού. Και το χωριό μας πρέπει να έχει μια ευπρεπή εικόνα· και την έχει, σε σύγκριση με άλλα Μαστοροχώρια. Μπορεί, όμως, να γίνει και καλύτερη, κυρίως για δική μας τέρψη, αλλά και για την προς τους επισκέπτες καλή εντύπωση. Μπορούμε να βελτιώσουμε την εικόνα μας, σχεδόν ανέξοδα, απομακρύνοντας ή αντικαθιστώντας διάφορες αντιαισθητικές κατασκευές από κάποια ορατά σημεία, π.χ. φράχτες από πέταυρα και λούρες, πρόχειρα παραπήγματα από ξύλα, τσίγκους και κάθε είδους άλλα δομικά υλικά, ερειπωμένες όψεις οικιών ή βοηθητικών κτισμάτων, κ.λπ.. Όμορφα θα έδειχνε, αν βάζαμε κάπου και λίγο χρώμα, ώστε να υπάρχει μια χρωματική αντίθεση με την σκουρόχρωμη πέτρα, κυρίως τον χειμώνα που όλα είναι μαύρα και υγρά. Το χρώμα θα συμβόλιζε την ελπίδα της επικείμενης Άνοιξης. Θυμίζουμε ότι κάθε τι που είναι όμορφο το θέλει και το προστατεύει η ίδια η φύση. Αυτά τα μικρά που μας αναλογούν μπορούμε και οφείλουμε να τα κάνουμε με δική μας πρωτοβουλία. Τα πολλά και τα μεγάλα ας τα κάνουν οι Αρχές.

Πρόσθετα προς τα παραπάνω, εκτιμούμε ότι το Δ.Σ. της Αδελφότητας ορθώς έπραξε που αποφάσισε να μην γίνει το καλοκαίρι του 2014 κάποια καινούργια έκθεση στο Συνεδριακό-Πνευματικό Κέντρο Δροσοπηγής. Αφού δεν βρέθηκε από κάποιον φορέα έτοιμη για προβολή κάποια θεματική ενότητα φωτογραφιών, θα ήταν λάθος εκ των ενόντων και εκ του προχείρου να στηθεί μια έκθεση, μόνο και μόνο για να λέμε ότι κάτι έγινε. Θα υποβαθμιζόταν έτσι αδικαιολόγητα η ποιότητα των εκθέσεων, τόσο από άποψη θεμάτων, όσο και άποψη εκθεσιακής αισθητικής. Με την εξαιρετικές εκδηλώσεις των προηγούμενων ετών, όλοι ενστερνιστήκαμε αυτήν την ποιότητα, ποτιστήκαμε από το κάλ-

λος της, και ανενδότως ζητούμε από το Δ.Σ. να διατηρηθεί αναλλοίωτη. Με χαρά μάθαμε ότι το Δ.Σ. συνδιαλέγεται με αρμόδιους για την οργάνωση, το επόμενο καλοκαίρι, έκθεσης φωτογραφιών από την περίοδο της Εθνικής Αντίστοιχης, και όχι μόνο, με λήψεις καταξιωμένου φωτογράφων Κώστα Μπαλάφα και Κωνσταντίνου Ζημέρη. Είθε να τα καταφέρει! Το θέμα είναι ενδιαφέρον και η ποιότητά του ασύγκριτη· ενώ δείγματά της υπάρχουν και στο παρόν τελείωση.

Για να μην μείνουμε αφώτιστοι τούτο το καλοκαίρι, σωστά το Δ.Σ. αποφάσισε να επαναλαμβάνει η έκθεση φωτογραφιών του δικού μας Κώστα Τζιμούλη, που είχε γίνει, με μεγάλη επιτυχία, το καλοκαίρι του 1912, αφού είναι έτοιμη και διαθέσιμη, και η θεματική της είναι εικόνες και πρόσωπα της Δροσοπηγής. Αυτό γίνεται κατά για την εξοικονόμηση πόρων, σύμφωνα με την πνεύμα και τις αποφάσεις της προηγούμενης Γενικής Συνέλευσης της Αδελφότητας.

Λόγω της πληθώρας υλικού (κειμένων και φωτογραφιών) που προέκυψε από τις περσινές πολιτιστικές μας εκδηλώσεις (**Έκθεση φωτογραφίας του Λεωνίδα Παπάζογλου & απότιμης στους αγροτικούς μας γιατρούς**) το Δ.Σ. της Αδελφότητας και η Συντακτική Ομάδα αποφάσισε να κυκλοφορήσει παράλληλα έκτακτη ξεχωριστό έντυπο αφιερωμένο σ' αυτές.

Στο πλαίσιο αυτών των αποφάσεων και της περιοδικός μας, τα **ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ**, κυκλοφορεί πλέον με ένα τεύχος κάθε χρόνο, δηλ. κάθε καλοκαίρι, παρόλο που υπάρχει επαρκές αδειοσύνη στο υλικό. Όπως και στο προηγούμενο τεύχος γράψαμε, πρέπει οπωσδήποτε να ανανεωθεί η Συντακτική Ομάδα του. Αν δεν βρεθεί λύση, θα υπάρξουν καθυστερήσεις ή και αδημαίνια έκδοσης του περιοδικού. Όσοι έχουν θέληση και τα «φόντα», ας προσέλθουν. Οι παλιοί της Συντακτικής Ομάδας θα είναι αρεγοί τους.

Η Συντακτική Ομάδα

Τα αρχοντικά σπίτια: η αρχιτεκτονική έκφραση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης¹

Η περίπτωση των προυχόντων της Πυρσόγιαννης

του Αργύρη Π.Π. Πετρονώτη
& Βασίλη Γ. Παπαγεωργίου

«τρόγανε με διο μασέλες αφτή...»
Όλγα η Μπαμπάτσκω

Οικονομική διαφοροποίηση υπήρχε και στα Μαστοροχώρια, και ήταν αυτή γενικότερη και κλιμακούμενη. Υπήρχε ακόμα και μεταξύ των μαστόρων. Κατά κανόνα οι πρωτομαστόροι είχαν αξιοπρεπέστερο εισόδημα από τους απλούς μαστόρους. Οι μαστόροι πάλι βρίσκονταν σε καλλίτερη μοίρα από τους άλλους κοντοχωριανούς τους, αγρότες ή κτηνοτρόφους. Υπήρχαν και οι «Αμερικάνοι» (οι ομογενείς εξ Αμερικής), που είχαν μεγαλύτερη ευχέρεια. Φυσικά αυτές οι διαφορές οικογενειακού εισοδήματος δεν συνιστούν κοινωνική διαφοροποίηση. Και όμως οι τελευταίοι (οι «Αμερικάνοι») αντιμετωπίστηκαν καχύποπτα στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, κρινόμενοι από τους τότε κρατούντες με τα δικά τους «ταξικά κριτήρια». Παράλληλα υπήρχαν σε μερικά χωριά και πάμπλουτες οικογένειες. Ο πλούτος των τελευταίων προερχόταν εν γένει από την διαχείριση της φορολογίας, κι αυτή χάρη στην εύνοια της οθωμανικής εξουσίας και των Τούρκων τοπαρχών.

Ο ουσιαστικός λόγος της δημιουργίας και ύπαρξης των μαστοροχωριών, όπως είναι γνωστό, ήταν η αδήριτη, επιτακτική ανάγκη της

αντιμετώπισης των ανεπαρκών πόρων από την γεωργία και κτηνοτροφία στα άγονα μέρη τους για την διατροφή και συντήρηση της οικογένειας. Ωστόσο εμφανίστηκε στις ίδιες αυτές περιοχές, σε μερικά χωριά, έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση και η ανάδειξη κάποιων οικογενειών εκπληκτικού πλούτου και κάτοχων τσιφλικιών. Συνείδηση αυτής της διαφοράς έχουν οι κάτοικοι των Μαστοροχωριών, τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια, όπως προκύπτει από περιορισμένη έρευνα που πραγματοποίησε ο καθηγητής Βασίλης Νιτσιάκος. Παραθέτουμε απαντήσεις τους σε ερωτήματα σχετικά που τους ετέθησαν : Η Πυρσόγιαννητίσσα I. Ε., ετών 68, παραδεχόταν το 1988 : «Ιδώ ήταν όλοι μαστόροι... Τότι ήμασταν όλοι ίδιοι ίδω. Μόνουν αυτές οι Αμερικάνις [:: «Αμερικάνες», γυναίκες μεταναστών στην Αμερική] ξιχώριζαν κι λίγου οι μπακάλ'δις κι οι προυτομαστόροι. Στα θ'κά μ'τα χρόνια δεν ήταν μιγάλις οι διαφουρές. Κι οι Σουρλαίοι που είχαν παλιά περιουσία κι λιφτά είχαν φτώχεια... [στην Κατοχή]». Ο δε παλιός μάστορας Α.Σ., ετών 85, μολογούσε το 1987: «...Εκτός από τους μαστόρους υπήρχαν και οι τσιφλικάδες στην Πυρσόγιαννη, οι κτηματίαι που ήσαν οι πιο πλούσιοι. Ήταν μερικές [2-3] πλούσιες οικογένειες. Τώρα που τα'χαν κερδίσει τα τσιφλίκια κι αυτά δεν το ξέρουμε. Πάντως ήταν η οικογένεια των Σουρλαίων κυρίως...». – Ένας άλλος Πυρσόγιαννητής μάστορας, ο Ι.Β., ετών 73 το 1987, έλεγε: «Ιδώ ου κόσμους ταξίδιβι [περπάταγε να βρει δουλειά να χτίσει]... Ήταν φτουχοί. Εχτός απ' αυτούς που πήγαν στ'ν Αμερική. Κι οι τσιφλικάδες. Να, ας πούμι οι Σουρλαίοι...».² Εν κατακλείδι οι Σουρλαίοι, όπως φαίνεται ιδιαίτερα «...τρόγανε με διο μασέλες αφτή [οι Σουρλαίοι] και ο λαοτσήκος του χωριού μας τους πλίρονε με χρισάφη ή και με τη ζοή τους ακόμα...]» έγραψε το 1980 σε αδημοσίευτο γράμμα της στο περιοδικό Αρμολόι η Όλγα σύζυγος Μιχάλη Τζάφου (1911-1996), κόρη του Αποστόλη Αλεξίου (1876-1915 με το πατρούκλι η Μπαμπάτσκω).

Αλλά δεν ήταν μόνο οι Σουρλαίοι. «Οι φόροι, τα δοσίματα συγκεντρώνουν την εχθρότητα των κατοίκων που ζούνε σε φοβερή αθλιότητα. Οι δημογέροντες λειτουργούν σαν ενδιάμεσοι μεταξύ κατακτητή και κατακτημένου. Επιβάλλονται με τις πλάτες των Τούρκων και είναι τοποτηρητές των συμφερόντων και της εξουσίας. Οι λίγες οικογένειες της Πυρσόγιαννης που εναλλάσσονται στη διοίκηση της κοινότη-

1. Προδημοσίευση από το έργο Αργύρη Π.Π. Πετρονώτη & Βασίλη Γ. Παπαγεωργίου Μάστοροι χτίστες από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας. Τόμος Β', Επιλογή από τις σελίδες 1243-1253 § 428-433 με νέα στοιχεία.

2. Νιτσιάκος (1995), σελ. 119, 121, 123.

τας είναι ανέκαθεν σαράφηδες (τραπεζίτες) στην Πόλη και στο Λεσκοβίκι, μικρέμποροι στο χωριό και προπάντων οι κύριοι δανειστές και τοκογλύφοι της περιοχής. Ο πλούτος τους δεν θα επενδυθεί ποτέ σε παραγωγικές δυνατότητες του τόπου. Από ένα κοινοτικό έγγραφο του 1897 συμπεραίνουμε πως από τον προϋπολογισμό της κοινότητας κρατούν 3 παράδες στο γρόσι για τους μισθούς τους. Επιβάλλουν στην εκκλησιαστική επιτροπή «εις ουδένα δεν θα δώσωσί τι επί καλή τη πίστει και εν περιπτώσει καθ' ην ήθελον δώσει ή αφήσωσί τι βερεσέ εκτός των ομολόγων είναι δια λογαριασμόν των».

«Θα αντιδράσουν συμφωνώντας και με άλλες μουχταροκεφαλές των γύρω χωριών σε περίπτωση που «αν κανένας από τα χωριγιά μας εύγη και θελήσῃ να κατατρέξῃ κανέναν από εμάς ή φανταζόμενος να κατεβάσῃ την τιμή της προεστίας ... κι αν δεν παύσῃ και τρέξῃ εις τα ίδια, τότε είμεθα εις χρέος όλοι ομού (πρόκριτοι) να εφευρίσκωμεν τρόπον οπού να του γίνεται η πρέπουσα παιδεία έως οπού να έρχεται εις αίσθησιν».

«Επανειλημμένα οι κάτοικοι θα αρνηθούν να καταβάλουν τους φόρους και τα χρέη. Γράμματα από αρβανίτες μπέηδες και αγάδες στους δημογέροντες μαρτυρούνε τη στάση τους αυτή. Ακόμα και στις αρχές του 20ου αιώνα ο μουχτάρης της Πυρσόγιανης Κύρκας Σερίφης (1848-1941), διαμαρτύρεται στη διοίκηση Κονίτσης γιατί οι Καστανιανίτες φορολογούμενοι αρνούνται να πληρώσουν.

«Δεν υπάρχει μάστορας που να μη δανείζεται πριν φύγει για ταξίδι. Έτσι μόνο μπορούν να καλύψουν τις βασικότερες ανάγκες της οικογένειας στο διάστημα που λείπουν. Το κέρδος της δουλειάς στα ξένα θα ισοφαρίσει το χρέος κι αν περισσέψει και κάτι τότε θα αμπαριάσουμε το στάρι».³

Η ανάδειξη πλούσιων οικογενειών παρατηρείται πράγματι κατά την Τουρκοκρατία, ιδίως ίσως κατά την περίοδο του Άλη Πασά Τεπελενλή (1744 ή 1750-1822), δηλαδή ιδιαίτερα στα χρόνια της δεσποτείας του ως πασά Ιωαννίνων, στα 1788-1819. Ιδιαίτερα καλά καταπισμένοι είμαστε για τις πλούσιες αυτές οικο-

γένειες στη Βούρμπιανη, κυρίως στην Πυρσόγιανη. Οι Σουρλαίοι και οι Μπετσάδες (Βετσούπουλοι) πρώτευαν στην Πυρσόγιανη ως δύο μεγάλες εκεί σε οικονομική δύναμη οικογένειες. Οι Σουρλαίοι ιδιαίτερα ήταν (και είχαν το πιο μεγάλο τζάκι του χωριού, μεταφορικά και πραγματικά (**εικ. 1**). Το τζάκι αυτό και πιρήνας του πρώτου και παλαιότερου σουρλαϊκού αρχοντικού χρονολογείται το έτος 1727, χρονολογία χαραγμένη στο τζάκι, ολόκληρο δωμάτιο. Έχουμε φωτογραφία τη μεγάλου τζακιού του Σουρλαϊκού (**εικ. 2**) και της πολυθρόνας του γενάρχη των Σουρλαίων του «Κουτζουμπίνα» (**εικ. 3**). Στις 8/4/2000 Συνέντευξη με το Βασίλη Επαμεινώνδα Σούλα (1925-2010). «...Η χρονολογία που χτίστηκε στο σπίτι μας ήταν 1 Ιουνίου 1727 και ήταν χαραγμένη μέσα απ' το τζάκι στην κολώνα. Μολογούσε ο πατέρας μου, ότι ήταν ένας καρός που ζούσαν στο Σουρλαϊκό 76 άτομα, αντρόγυνα...». Και ο Ευριπίδης Σούρλας στις 6/1/1970 στο **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ** «Η Λαϊκή Αρχιτεκτονική των Πρωτομαστόρων της Πυρσόγιανης» γράφει «...το παλιό Σουρλέϊκο χτισμένο το 1727 με την θολοειδή και τοξειδιασμένη βάση της κρεβάτας, καθώς και την ομηρική τεστία στην παμπάλαια ογκίστα του». Το αρχοντικό αυτό είναι γνωστό ως του Γιάννη Σούρλα «Κουτζουμπίνα» του πρώτου και παλαιότερου ονόματος της οικογένειας Σούρλα που γνωζουμε. Το αρχοντικό αυτό τελικά γνωριζόταν ως του γιατρού Ζήση Αποστόλ. Σούρλα (1830-1908). (Επ' ευκαιρία σημειώνουμε, ότι ο αδερφός του τελευταίου, ο Κωνσταντίνος Σούρλα (1851-;), δικηγόρος στα Ιωάννινα, διετέλεσε Βουλευτής στην Οθωμανική Βουλή του 1906). Για το πρώτο αυτό σουρλαϊκό σπίτι διαθέτει με κάποιες πληροφορίες.

Το νεώτερο αρχοντικό των Σουρλαίων, της Γιάννη Σούρλα, του «προεστού πέντε κύκλων» ή της «Κυρά-Μάνας», ήταν στα 1872 χτισμένο. Ο μάστορας Αντώνης Πάσχος (1920-ζει) θυμάται πολύ καλά γιατί είδε με τα μάτια του τη χρονολογία 1872 στο αγκωνάρι. Επεδίωξε πάρει το αγκωνάρι αλλά τον πρόλαβαν άλλος Οστόσο ο Απόστολος Ζγκολόμπης (1890-1991) το θεωρεί παλαιότερο. Ήταν «ένα θεραπευτικό, παλαιό Μέγαρο, σωστό Παλάτι, με αρχιτεκτονικήν ιδιόρρυθμον, την ΒΔ. Πλευράν του χωριού, κοντά στην Αγορά. – Δεσπόζει εκεί ως Ενετικό φρούριο κλεισμένο χρόνια, με την πλακοστρωμένη μανδρωμένη σαν κάστρο αυλή του, τον κή

3. «Αρμολόι», τχ. 1 (1976), σσ. 8-9.

Εικ. 1. Πυρσόγιανη. Λεπτομέρεια από το παλαιότερο Σουρλαϊκό αρχοντικό, μεταγενέστερα γνωστού ως σπίτι του γιαρού Ζήση Απόστολου Σουύρλα. Ο πυρήνας του του 1727. (Φωτογραφία Φανής Σαρρή).

Εικ. 2. Πυρσόγιανη. Σουρλαϊκό σπίτι, 1727. Το μεγάλο σπίτι. (Φωτογραφία Λάμπρου Ηλία Κουρλού).

Εικ. 3. Πυρσόγιανη. Σουρλαϊκό σπίτι. Η πολυθρόνα του γενάρχη των Σουρλαίων του «Κουτζουμπίνα». (Φωτογραφία Φανής Σαρρή).

του, τα πολλά πατώματα, τις ουρανομήκεις θολωτές πόρτες (εικ.4) με τα σίδηρα, τις πολεμίστρες, τους φεγγίτες και τα πελεκητά του, τα μεγάλα σιδηρόφρακτα παράθυρα ολόγυρα, που αγναντεύουν την καταπράσινη ποταμιά, τα φειδωτά νερά του Σαρανταπόρου και τα κατάφυτα από έλατα βουνά της Καστάνιανης· εσωτερικώς με τις πανύ-ψηλες σκάλες που οδηγούν σ' ευρύχωρους οντάδες με τα μπάσια, τις ντουλάπες, τις σκαλιστές καρσέλες και τα καργιοφύλια στους τοίχους κρεμασμένα. Δείχνει με τη βουβή του γλώσσα περασμένα μεγαλεία (βλ. και §437,-β). Έχει διασωθεί ωραίο λιθανάγλυφο κεφαλής (εικ.5)

Πραγματικά οι Πυρσογιαννίτες τα επιβλητικά σουρλαΐκα σπίτια τα έλεγαν «παλάτια». Ο μαχαλάς τους («Σιουγκαράδες») είχε τα πιο καλά οικόπεδα, επίπεδα και προσήλια και ήταν ο παλαιότερος του χωριού. Εδώ συναντάμε την κεντρική εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (αρχική 1712), την πρώτη αγορά, το παλιό σχολείο, το παλαιότερο νεκροταφείο. Ήταν ο ιστορικός πυρήνας της Πυρσόγιαννης, όπου ήρθαν και προστέθηκαν οι άλλοι απομακρυσμένοι συνοικισμοί.

Παρ' ότι οι Σουρλαίοι φαίνεται ότι έκπαλαι ήταν λίαν ευκατάστατοι, ωστόσο μια πυρσογιαννίτικη παράδοση τους θέλει κι αυτούς να εξασκούσαν κάποτε την κοινή τέχνη του χωριού: Ο μάστορας Πέτρος Ράγιος (1910-1991) διηγήθηκε στο Βασίλη Παπαγεωργίου κάποτε, στις 16 Ιουλίου 1986

«...θυμιέμαι το Γιώργο Ζάνα [Φρόντζο (1849-1932) που έλεγε ότι οι Σουρλαίοι ξεκίνησαν κι αυτοί μαστόροι. Εκεί γύρω στο 1780 ο Αλή Πασάς είχε προβλήματα με τους άλλους μπέηδες της Αρβανιτιάς και κυνηγημένος μία φορά κοντά στο Αργυρόκαστρο έπεσε πάνω σε ένα μπλούκι, δουλειά Σουρλαίων μαστόρων. Ζήτησε από τον αρχιμάστορα Σούρλα, να τον κρύψει. Εκείνος κάρφωσε δύο χοντρά περώνια [γύφτικα καρφιά] στο εσωτερικό στο τζάκι. Έσκυψε ο Αλή Πασάς και χώθηκε μέσα στο τζάκι και κρεμάστηκε από τα περώνια. Τράβηξε πιο έξω ο μάστορας Σούρλας τη χόβολη [τ' αναμμένα κάρβουνα] για να μην τον καίνε. Ήρθαν οι Αρβανίτες, έψαξαν, δεν βρήκαν τίποτα. Ο Αλή Πασάς τους ευχαρίστησε και τους έταξε χρυσάφια όταν με το καλό γίνει – όπως έγινε – μέγας και τρανός». Ωστε έτσι κι αλλιώς οι Σουρλαίοι φκιάχτηκαν για καλά επί Αλή.

Οι Σουρλαίοι πάντως, όπως ειπώθηκε, είχαν

ευδοκιμήσει ήδη πριν το 1727. Βέβαιο όμως πρέπει να θεωρηθεί ότι στα χρόνια του Αλή Πασά ήταν σημαντικοί παράγοντες στην επαρχία. Στην επιγραφή ανακαίνισης στα 1802 του καθολικού της Μονής Ζέρμας (βλ. §38) εμφανίζεται ο Κώστας Σουρλας χορηγός της δαπάνης, που σημαίνει ότι έχει ήδη αποκτήσει πλούτο η οικογένεια. (Ήταν συγχορηγός μαζί με την άλλη γνωστή δυνατή οικογένεια της Βούρμπινης του Κώστα Γραμματικού). Τότε επί του Αλή Πασά είναι που αναδεικνύονται ως τοποτρόπαιαί και φορεισπράχτορες των Τούρκων και παίζουν σημαντικό ρόλο στα διοικητικά θέματα της επαρχίας Κονίτσης. Είναι αναμενόμενο σε ένα πτωχό μαστοροχώρι όπως η Πυρσόγιαννη του 18ου και 19ου αιώνα ο πλούτος των Σουρλαίων να εξαπτεί την φαντασία των κατοίκων. Λέγονται διάφορα «για τσουβάλια λίρες που πήραν μαζί με τον Κώστα Γραμματικό από τη Βούρμπινη από τον Αλή Πασά». Ήταν λέντοσες πολλές οι λίρες που δεν τελείωναν «όπως τα χαλίκια της Κράπας» (λόφος πάνω από την Πυρσόγιαννη, μια ατέλειωτη χαλικιά). Στους δύο αυτούς αιώνες οι Σουρλαίοι είναι σταθερά δημογέροντες – μουχτάρηδες της κοινότητας. Υπογράφουν και γράφουν (επειδή γνωρίζουν γραφή αρκετοί από τους Σουρλαίους) τα περισσότερα έγγραφα παραδιασώθηκαν (διαθήκες, ομόλογα, συμφωνήσεις κάτια). Από τις αρχές του 1800 σπουδάζουν τα παιδιά τους σε σχολεία της περιοχής των Ιωανίνων και της γειτονικής Αλβανίας. Από το 1833 (με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους) βαπτίζουν τα παιδιά τους με αρχαιοελληνικούς ονόματα.

Οι Σουρλαίοι εξακολουθούν να ισχύουν και να ισχυροποιούνται και μετά τη θανάτωση του Αλή Πασά το 1822. Στην περίοδο αυτή, από τουλάχιστον το έτος 1827 έως κάποτε μετά το 1860⁴ ακούγεται ο Γιάννης Κώστα Σουρλαίος. Το 1834 αναδεικνύεται προεστός των «πέντε κύκλων» (ήτοι επί μέρους «περιφερειών» της τότε επαρχίας Κόνιτσας), το δε έτος 1833 Γενικός Προεστός του Βιλαετιού Κόνιτσας. Σημειώνεται ότι οι Σουρλαίοι, ενώ κατοικούντο στην Πυρσόγιαννη, τα αρσενικά μέλη

4. Σουρλας, 1944, χρονικά όρια βάσει εγγράφων: α) σ. 130, όπου αναφέρεται ως «Βιλαέτ Κοτζάμπασης» το 1927, και σ. 139 : που εμφανίζεται αγοραστής ακινήτου το 1860.

5. Ο ίδιος, σσ. 109 & 113.

Εικ. 4. Πυρσόγιαννη. «Πάνω μαχαλάς ἡ Σιουγκαράδες» το 1926, όπου το νεώτερο σπίτι Σουρλαίων του Γιάννη Σουύρλα, ου «προεστού των πέντε κύκλων» ή της «Κυρά-Μάνας» 1872. Το σπίτι διακρίνεται στο βάθος και στη μέση της φωτογραφίας.

Εικ. 5. Λιθανάγλυφο κεφαλής από το νεώτερο αρχοντικό των Σουρλαίων (1872). (Φωτογραφία Κώστα Ευριπ. Βαλτά).

της οικογένειας παντρεύονται με γυναίκες από διπλανά χωριά, την Κόνιτσα, τα Πωγώνια ακόμα και τη Δυτική Μακεδονία. Σπάνια παντρεύονται Πυρσογιαννίτισες. Όπως ο παιδαγωγός Ευριπίδης Σούρλας (1891-1988) και ο πατέρας του, ο δάσκαλος Ζήσης Σούρλας (1844-1930). Ο Γρηγόρης Σούρλας (1883-1943) κοινοτάρχης της περιόδου 1920-1940, ο Δημήτριος (Τάκης Σούρλας) και ο τσαγκάρης Νάσιος Σούρλας (1880-1939). Ακόμα στα χρόνια μας στην Κατοχή, συνέβη να παντρευτεί Σούρλας στο χωριό: ο Κώστας του Επαμειν. Σούρλα (1914-1990) πήρε κόρη από την οικογένεια Περώνη, την Παναγιώτα του μάστορα Γιάννη Περώνη. Η άμοιρη πέθανε (το 1948) στη δεύτερη γέννα. Τα κορίτσια των Σουρλαίων όμως παντρεύονται και μέσα στην Πυρσογιαννή και φυσικά με μαστόρους. Ο Ευριπίδης Ζ. Σούρλας (Μορφές και φυσιογνωμίες..., 1944, σελ. 187 σημ. 1) γράφει χαρακτηριστικά: «Με τη γενιά του Κώστα Γραμματικού είχε έλθει εις διασταύρωσιν το αρχοντικό των παππούδων μας (Πρβλ. Ευρ. Σούρλα, Κώστας Γραμματικός). Οι παππούδες και οι παλιότεροι γενικώς προσείχαν πάρα πολύ το πρόβλημα των διασταυρώσεων και ήσαν εκλεκτικοί στους γάμους των. Ουδέποτε ή σπανίως τζάκι καλό κατήρχετο σε ξεπεσμό με ατυχείς διασταυρώσεις».

Οι Σουρλαίοι είχαν και τσιφλίκια (Πιστίλιαπη, Ζέλιστα, Λάγκα, Φιλιππαίοι). Πριν την απελευθέρωση της Θεσσαλίας αγόρασαν (επένδυσαν σε γη) κτήματα από τους Τούρκους που έφευγαν πουλώντας σε χαμηλές τιμές. Έτσι στα 1875 συναντάμε στην περιοχή της Καρδίτσας τον Αντώνη Χρήστου Σούρλα, κλάδος Καρύδα, να αγοράζει μεγάλες εκτάσεις γης και να εκλέγεται δήμαρχος Γόμφων (Μουζάκι) μεταξύ 1899-1903. – Αρκετοί Σουρλαίοι με πρώτο τον Αντώνη Σούρλα του Γιάννη, τα αδέρφια και τα ξαδέρφια του ανοίγουν χρηματιστικά γραφεία (ως αργυραμοιβοί, σαράφηδες, τραπεζίτες) στο Λεσκοβίκι (βλ. §162) και στην Κωνσταντινούπολη (**εικ. 6 A & B & εικ. 7**). Ακόμα αγοράζουν εκτάσεις γης στη Σμύρνη και Κιουτάχεια. Συγκεκριμένα ο Αντώνης Σούρλας αναπτύσσει ιδιαίτερες σχέσεις με την Πύλη (**εικ. 8 A & B**). Γίνεται χορηγός με 100 λίρες στην ανέγερση του Αγίου Γεωργίου Πυρσογιαννης. Ενισχύει με σημαντικό ποσό το σχολείο του χωριού του, και του χωριού της γυναίκας του Ποντικάτες Πωγωνίου. Μετά το κίνημα των Νεοτούρκων (1908) εγκαταλείπουν την Κων-

σταντινούπολη με μεγάλες οικονομικές απώλειες.

Αξίζει να προσέξουμε και να προσθέσουμε στα περιουσιακά στοιχεία των Σουρλαίων τα ακίνητα που είχαν στην Κόνιτσα. Από την εργασία του Ευριπίδη Ζ. Σούρλα «ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ – ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΣΟΥΡΛΑΣ Γενικός Πρεσβύτερος Βιλαετίου Κονίτσης – (ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ, ΑΘΗΝΑΙ 1944)» παραθέτουμε τα επόμενα τεκμήρια:

a) «Δηλοποιούμενοι οι υποφαινόμενοι ότι σήμερον εμοιράσαμεν το χάνι οπού έχομεν μουλκί μας αγορασμένον από τον Αλήμπεην μαζί και εργαστήρια και φούρνον και καλύβαν, και τάλλο το οποίον έχομεν ομοίως από τον Νικόλαον Γκότζον και εμοιράσθημεν ως ακολούθως:

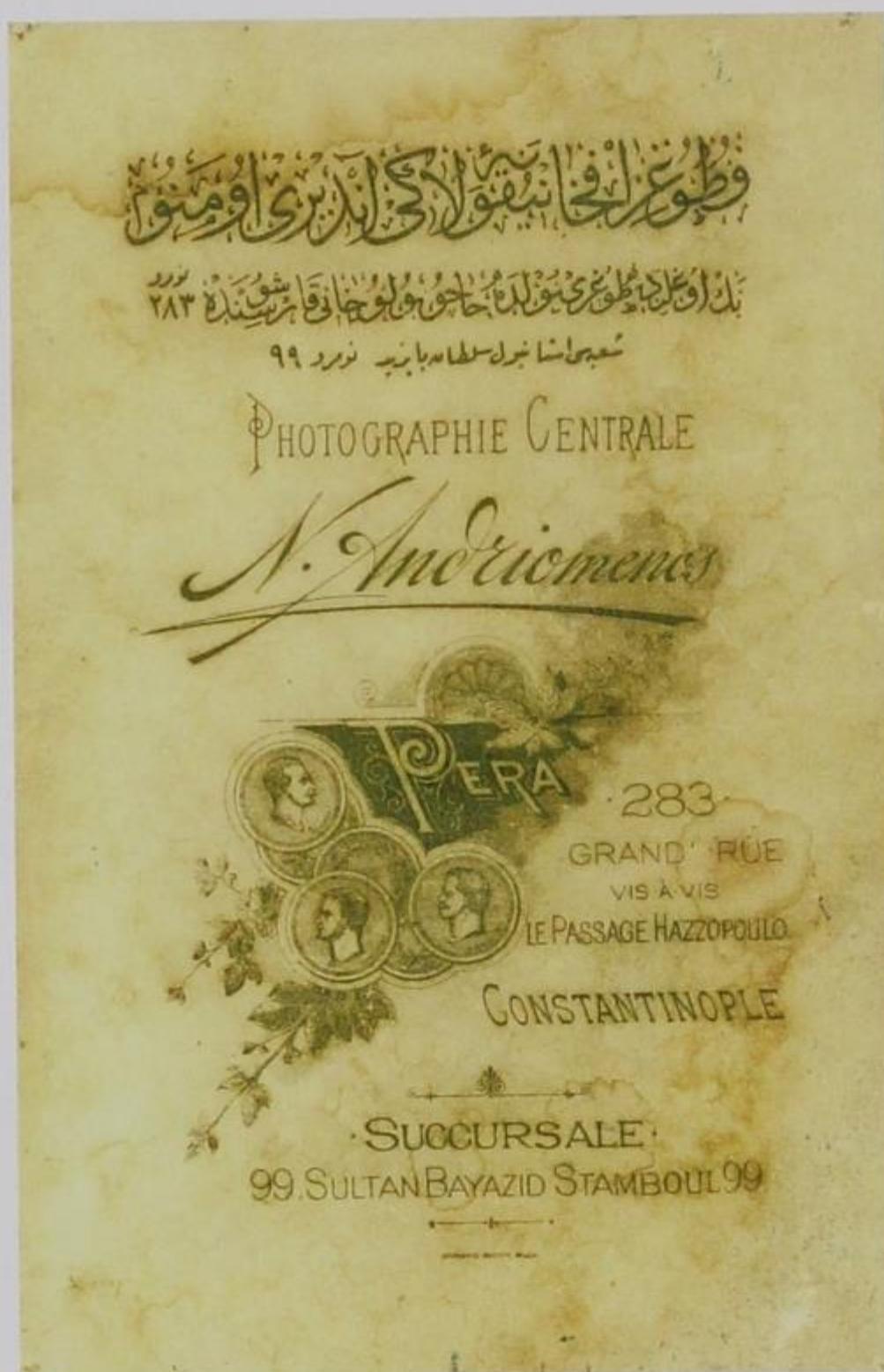
Το χάνι οπού έχομεν μουλκί μας αγορασμένον από τον Αλήμπεην μαζί με τα εργαστήρια και φούρνον και καλύβαν έπεσαν του Κότα Γ. Σούρλα και αδελφιών του· τα δύο εργαστήρια οπού έχομεν εις το Παζάρι, το ένα των Σκομπουρδαίων οπού το έχομεν αγορασμένον από τον Παπίγγην διά γρόσια οκτακόσια: N: 800: και το άλλο από τον Νικόλαον Γκότζον ομοίως διγρόσια πεντακόσια N: 500: όπου συμποσούνταν τα δύο γρόσια χίλια τριακόσια N: 1300, έπεσαν του Γιάννη Κ. Σούρλα και αδελφιών του και έχουν δίδη ο Κότας και αδέλφια του εξ ίδιων των γρόσια δύο χιλιάδες εφτακόσια πεντήκοντα N: 2750: προς τον Γιάννη και αδελφούς του.

Το μερίδιο από τα 1300 γρόσια των δύο εργαστηριών οπού είναι του Γιάννη, αν καμία φοράν ήθελεν νταβίσει είτε Παπίγγης ή Νικόλαος Γκότζος ή άλλος κανένας και δεν πληρωθεί σωστό, η ζημία και τα έξοδα αυτά να ενέχονται εις την μέση, δηλαδή τα μισά να χάση ο Γιάννης και τα μισά ο Κότας.

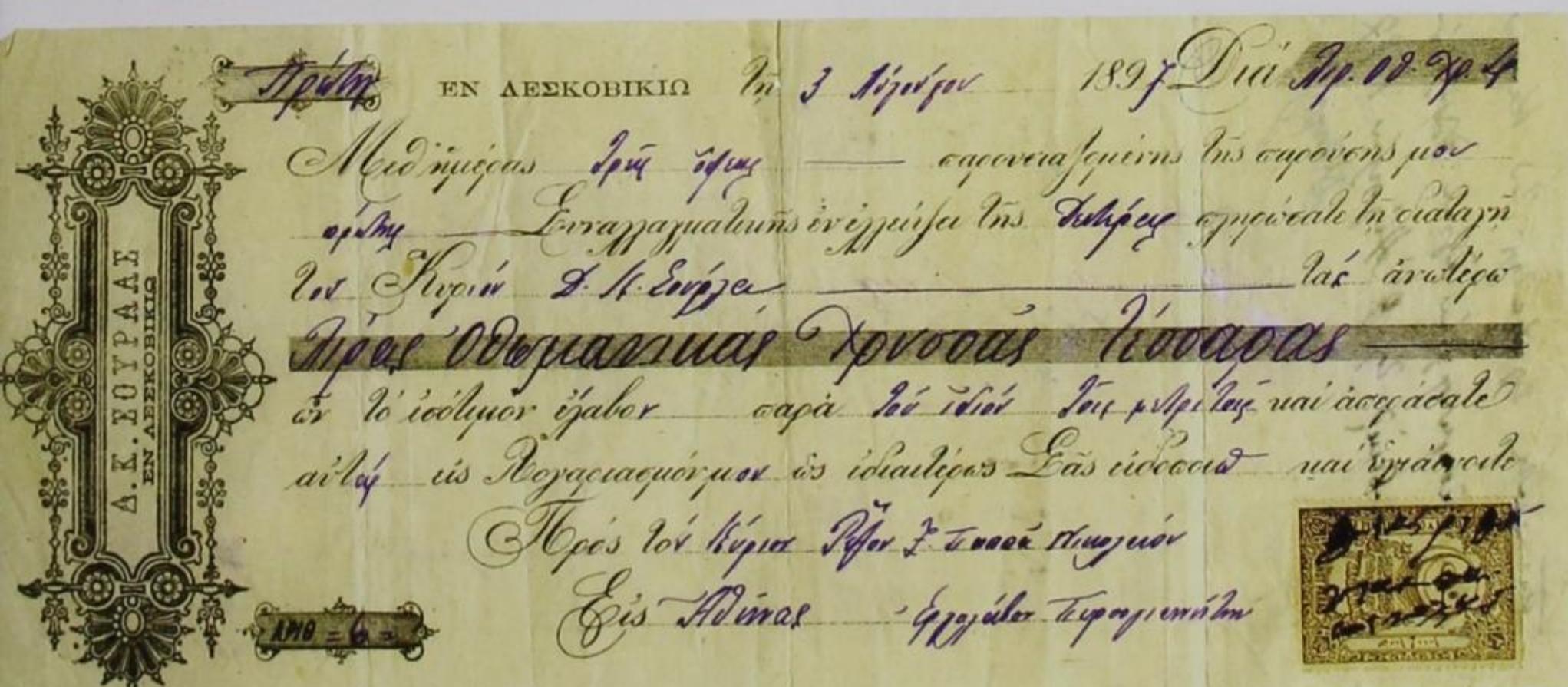
Ομοίως εμοιράσαμεν και τα αμπέλια οπού έχουμεν εις Κόνιτζαν και από το μεγάλον αμπέλι παρέχομεν αγορασμένον από τον Μίχον Σταύρον το κάτω πηγάδη με τον σύνορον μισήν πήχυν κάτω από την Γκορτζιάν οπού είναι στην άκρη του Παγουρατζή, στην κορφήν στον κεφαλάρην να εύγη ίσια το ράμα, από εκεί και κάτω έπεσεν του Γιάννη Κ. Σούρλα και αδελφών, το δε απάνω μέρος από αυτά τα σύνορα και απάνω ομοίως και τα άλλα δύο οπού έχουμεν αγορασμένα, το ένα από τον Μολαχάβαν και το άλλο από τον Κοντογιάννην και έπεσαν τα Κότα Γ. Σούρλα. – Έγιναν δυο παρόμοια

Εικ. 6Α Δημήτριος Σούρλας του Κωνσταντίνου (1861-) με την οικογένειά του - Σαράφης - αργυραμοιβός στο Λεσκοβίκι και Κωνσταντινούπολη.

Εικ. 6Β Πίσω όψη της προηγούμενης εικόνας. Λογότυπος φωτογραφείου Νικολάου Ανδρειωμένου (1850-1929).

Εικ. 7. Συναλλαγματική διά λίρας οθωμανικάς χρυσάς τέσσαρας του γραφείου Δημητρίου Κ. Σούρλα στο Λεσκοβίκι της 3ης Αυγούστου 1897.

Εικ. 8 Α: Αντώνης Σουύρλας του Γιαννούλη (1849-1912) Αντώνης αφέντης. Σαράφης – αργυραμοιβός, στην Πόλη με διασυνδέσεις με την Πύλη. Η γυναίκα του ήταν από τους Ποντικάτες Πωγωνίου. (1887 στην Κωνσταντινούπολη: Αρχείο περ. «Αρμολόϊ» & Μουσείου Ηπειρωτών Μαστόρων. Πυρσόγιανη).

βαστά ένα έκαστον μέρος και υποφαινόμεθα.

1846 Ιουνίου α' Κόνιτζα.

Ιωάννης Κ. Σουύρλας και αδέλφια υποσχόμεθα τα άνωθεν
Κώτας Γ. Σουύρλας και αδέλφια υπόσχομαι τα άνωθεν».

β) «Διά του παρόντος πωλητηρίου γράμματός μου δηλοποιώ ο υποφαινόμενος Μουχαμέτης του Γιαχά από Μπεράτι οπού το σπίτι μου οπού έχω εις Κόνιτζαν εις το Βαρόσι το οποίον έχει τέσσερες οντάδες, ένα ντιβάνι, ένα κιόσκι και δύο κατώγια, ομοίως και το άλλο σπιτόπουλο οπού είναι έξω και έχει δύο χωρίσματα στρωτά ομοίως και τους μπαχτζέδες μου, όσον τον μέσα οπού είναι κλεισμένος με τες αυλές τόσον

Εικ. 8 Β: Πίσω όψη προηγούμενης εικόνας. Λογότυπος φωτογραφείου [Atelier] Phébus. Constantinople, 301 G[ran]d rue Pera. Πάνω δεξιά διακρίνεται η υπογραφή του Α. Γ. Σουύρλα

και τον έξω τόπον, δηλαδή σπιτότοπον οποίον είναι ταχμινά στρέματα τρία Ν: 3: μαζί με τε αυλές του οποιού έχει ολόγυρα με τα κλίματά τα και δένδρα κάρπιμα και άκαρπα, οπού εμπειριχονται μέσα και έξω, οπού συνορεύουν τάνυθεν σπίτια, μπαχτσέδες και σπιτότοπος από τα κάτω μέρος με τον δρόμον, από το επάνω πάλι με δρόμον από το έν πλευρόν με τον Μπαχτζέ Γεωργίου Ρίζου και από το άλλο με τον λάκον

Όλα τα άνωθεν λοιπόν σήμερον τα επώλησευχαρίστως και αβιάστως εις τον Ιωάννη Κ. Σουύρλαν Πρισογιανίτην διά μεντζίτια χρυσεκατόν Ν: 100: και μία χούφτα παράδες το οποία έλαβα εις μετρητά σώα και αλειπή, και εις το εξής λέγεται και γνωρίζεται τέλειος οικο

κύρης ο ως άνω αγοραστής όλων των άνω κτημάτων και εγώ μένω ξένος και αλλότριος καθώς έδωσα εις το ικάρι μου εις τον ιερόν μεχκεμέν διά να λάβη το χουτζέτι δι' ασφάλειάν του, και μποφαίνομαι:

Την 29 Σεπτεμβρίου 1860
Κόνιτζα
Μουχαμέτ Γιαγιά από Μπεράτ
Βεβαιόνω τα άνωθεν»

Ωστε από το πρώτο ντοκουμέντο διαπιστώνουμε ότι το 1846 οι Σουρλαίοι μοιράζουν την μεγάλη τους περιουσία στην Κόνιτσα που αποτελείται από: ένα χάνι, δύο εργαστήρια, φούρνο, καλύβα και αμπέλια.

Ενώ από το δεύτερο τεκμήριο προκύπτει ότι ο Γιάννης Κ. Σουρλας προεστός των πέντε κύκλων αγοράζει το 1860 στην Κόνιτσα το σπίτι του Μουχαμέτ Γιαχά από το Μπεράτι που αποτελείται από τέσσερις οντάδες, ένα ντιβάνι, ένα κιόσκι, ένα σπιτόπουλο, τους μπαξέδες και τρία στρέμματα.

Αποδεικτικό της αδηφαγίας της οικογένειας Σουρλα είναι ένα πολύτιμο άρθρο του αείμνηστου Γιάννη Λυμπερόπουλου δημοσιευμένο στο περιοδικό Κόνιτσα, τεύχος 114, (Γενάρη-Φλεβάρη) 2004, σελίδες 5-16 με τίτλο «**Δεκαετία του 1870 (βασισμένο στις σημειώσεις της Νικολάκαινας Βεκιάρη)**». Αναφέρεται στην ιστορία της οικογένειας Βεκιάρη, κοινώς Μπεκιάρη, που γνώρισε την πλεονεξία των Σουρλαίων. Το άρθρο έχει ως εξής:

«Σ' αυτή την κατάσταση πώς να σκεφτεί ο δύσμοιρος (πρόκειται για τον Πέτρο Μπέρκο, πατέρα της Νικολάκαινας Βεκιάρη) τι θα γίνει με το μπόρτζι (χρέος-) εδώ στην Κόνιτσα, του άλλου αρπαχτικού, και γείτονά μας, του Κώστα Σουρλα, που για εκατόν πενήντα δύο λίρες, έβγαζε στο σφυρί τα δυο μας σπίτια με τους κήπους τους, κάτω στο Παζάρι. Αυτό είναι και το τελευταίο υπόλοιπο του τσιφλικιού των Μπέρκων. Έγραψαν το ιλάμι (απόφαση) και οι εφημερίδες στα Γιάννενα. Κι έγινε τούμπανο.

Είχε τις πληροφορίες του ο Πυρσόγιανίτης σαράφης. Κουμπώνονταν και φύλαγε το μπεζαχτά του. Βιάζονταν να προλάβει. Γεράκι στις δουλειές, βλέπεις, και οσφραίνονταν από μακριά. Έτσι μισόγινε γνωστή η ζημιά και το στραπάτσι των μεγάλων Μπέρκων, και δω, στην Κόνιτσα "Θεός φυλάξοι κι από χειρότερα. Πλούσιοι επτώχευσαν και επείνασαν"! Άλλα δεν

τολμούσαν να το πιστέψουν... Έχει ο καιρός γυρίσματα.

Ο κατήφορος όμως ήταν οριστικός για τους Μπέρκους, παλιούς άρχοντες, (απόγονους των Καστρινών ευγενών, προυχόντων-βυζαντινών χρισοβουλάτων και εξκουσάτων, που γράφουνε τα βιβλία) και τους οποίους έδιωξαν οι Τούρκοι απ' το Κάστρο των Γιαννίνων, την σώτειρα κιβωτό, με την ανταρσία του Διονύσιου Φιλόσοφου, αυτόν που οι δειλοί φωνακλάδες έλεγαν αργότερα, σαν απέτυχε το κίνημα, Σκυλόσοφο, κρύβοντας το μεγάλο φόβο τους και γλύφοντας τον Τούρκο.

Στις 26 Φλεβάρη του χίλια οχτακόσια εβδομήντα δύο, τελευταίος πλειοδότης για τα σπίτια στην Κόνιτσα, ο Κύρκας Σουρλας, απ' την ίδια σφηκοφωλιά. Εβδομήντα λίρες, τα αργύρια της προδοσίας του. Και το ζάπωσε μπιρ παρά, για να τα πουλήσει λίγο αργότερα πάνω από εξακόσιες λίρες. Ο ζεβζέκης! Βούιξε η Κόνιτσα για την απληστία των Σουρλαίων».

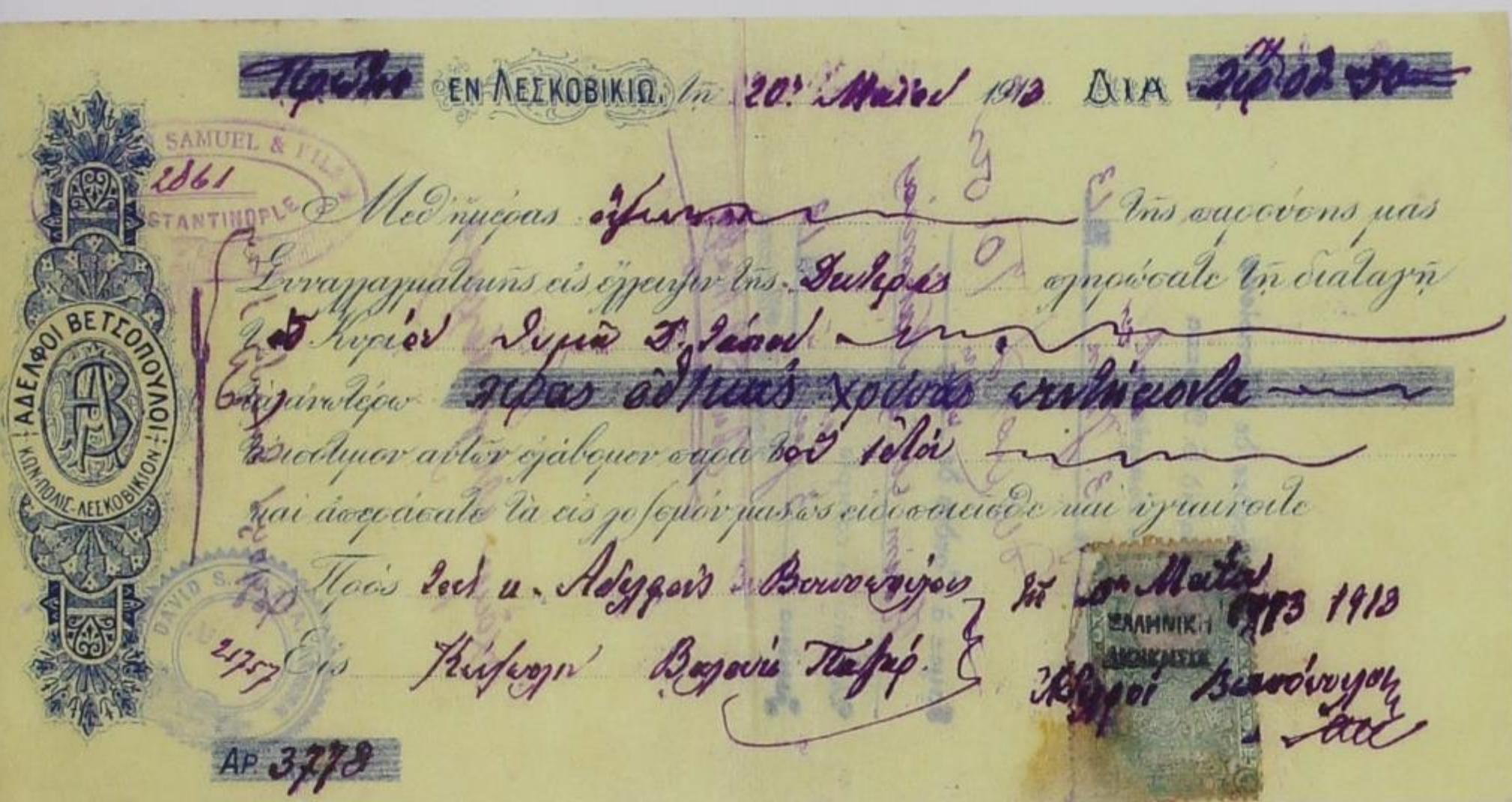
Οι Μπετσάδες (Βετσόπουλοι) ήταν η δεύτερη μεγάλη σε οικονομική δύναμη οικογένεια της Πυρσόγιαννης. Όμως υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά ως προς την οικογένεια Σουρλα. Δεν είχαν συμμετοχή στα κοινά, δηλαδή με την έννοια δεν έβγαλαν δημογέροντες – μουχτάρηδες, δεν έγιναν φοροεισπράχτορες: ήτοι εκμεταλλευτές των φόρων και φορολογούμενων. Άνοιξαν χρηματιστηριακά γραφεία στην Κωνσταντινούπολη, όπου στα τέλη του 19ου αιώνα ίσχυε ο Γιάννης Κ. Βετσόπουλος (1846-1926) με τον αδελφό του Αντώνη (1859-1926) (**εικ. 9**), και (**εικ. 10**) και στο Λεσκοβίκι (1888) που λειτουργούσε ακόμα και το 1913.

Στο Λεσκοβίκι σώζεται ακόμα η επιγραφή στο πέτρινο υπέρθυρο του εκεί τότε κτηρίου τους: **ΑΔΕΛΦΟΙ Κ. ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΙ – ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1888**. Στη δε Κωνσταντινούπολη απόκτησαν μεγάλη ακίνητη περιουσία, γραφεία στο Μπαλούκ Παζάρ, κτήματα στη Βλάγκα-Γενή Καπόν-Καλέ ντιμσί Σικάκ 12.000 τετρ. πήχεις και στο Σισλί. Έχτισαν στα τέλη του 19ου αιώνα στην Πυρσόγιαννη τριώροφο επιβλητικό σπίτι, με καλά πελεκήματα «...Με την καταπλήσσουσαν εκλεκτήν πρόσοψιν...» κατά διήγηση Βασιλείου Βετσόπουλου (1896-1981), σιδεριές παραθύρων από το Λεσκοβίκι και Κορυτσά, λάμπες, πολυελαίους και πιατικά από την Πόλη. Το σπίτι είχε εγκαταλειφθεί από το 1940 και τελικά το γκρέμισε ο στρατός στον Εμφύλιο για να περάσει ο

PHOT. N. ANDRIOMENOS

Εικ. 9. 1892. Κωνσταντινούπολη. Ο Γιάννης Κ. Βετσόπουλος (1846-1926) καθιστός με τον αδελφό του Αντώνη (1859-1926), το γιο του Επαμεινώνδα (1890-1935) και τη γυναίκα του Αλεξάνδρα. (Αρχείο περ. «Αρμολόϊ» & Μουσείου Ηπειρωτών Μαστόρων Πυρσόγιαννη, Φωτ. Νικολ. Ανδρειωμένου (1850-1929).

Εικ. 10. Συναλλαγματική δια λίρας οθωμανικάς 20 του Γραφείου Αδελφών Βετσόπουλων στο Λεσκοβίκι της 15ης Ιουλίου 1913. (Αρχείο περ. «Αρμολόδη» & Μουσείου Ηπειρωτών Μαστόρων, Πυρσόγιαννη).

(επαρχιακός) δρόμος. Σπούδασαν τα παιδιά τους στην Κωνσταντινούπολη και στην Ευρώπη. Μετά το κίνημα των Νεοτούρκων έχασαν την μεγάλη περιουσία τους. Στα 1925 (από αδημοσίευτη επιστολή – μεταξύ των αδελφών διαβάζουμε «...άφησες (αδελφέ) να χαθή σχεδόν όλη η κολοσσιαία περιουσία μας και να αποθάνωμεν πτωχοί και να εκλιπαρώμεν ως επαίται...»)

Οι Παγ'ναίοι, ήταν η τρίτη οικογένεια της Πυρσόγιαννης από οικονομική άποψη. Γενικά ήταν τόσο από λεφτά κρατημένοι, που το 1881 απήγαγαν δυο αδέλφια, τον Τσιούνη και Κωνσταντή Παγούνη, που ελευθέρωσαν έναντι λύτρων. Οι Παγναίοι ήταν σημαντικοί έμποροι, είχαν ταξιδέψει παλιότερα στην Ρουμανία, είχαν χρηματίσει φοροεισπράχτορες των Τούρκων, δανειστές, προύχοντες του χωριού και μουχτάρηδες. Γνωρίζουμε ότι ένας από αυτούς, ο Γιώργος Κώτας Παγούνης, ήταν εγκατεστημένος στα

Γιάννενα και πήρε Στρατιανίτες μαστόρους για κάποιες οικοδομικές εργασίες στα 1887.

Ως προς τις άρχουσες οικογένειες στα άλλα Μαστοροχώρια οι πληροφορίες είναι περιορισμένες. Εξαίρεση αποτελεί η Βούρμπιανη: εκεί προεξείχε ως πιο σημαντική η αρχοντική και κατ' εξοχήν πλουτοκρατική οικογένεια της οποίας το πιο γνωστό μέλος ήταν ο Κώστας Γραμματικός (δηλαδή γραμματέας του Αλή Πασά Τεπελενλή), υπογραφόμενος Κώστας Παπανικολάου ο Γραμματικός (εικ. 11).

Ήδη γι' αυτόν, καθώς και για την οικογένειά του έχουμε αναφερθεί. Για τον Γραμματικό, που απέκτησε μυθώδη περιουσία συνέγραψε πολυσέλιδη μονογραφία ο Ευριπίδης Ζ. Σούρλας⁶, όπως και για τον αδελφό του Κύρκα Παπανίκου, έστω βραχύτερη⁷.

+ Κώστας Παπανικολάου ο Γραμματικός

Πανομοιότυπον ύπογραφής τοῦ Κώστα Γραμματικοῦ.

Εικ. 11. Κώστας Παπανικολάου, ο Γραμματικός: η υπογραφή του (Σούρλας, 1939).

6. Σούρλας, 1939.

7. Ο ίδιος, 1944, σσ. 181-212.

Το «Καντσιώτικο γεφύρι» στο Σαραντάπορο (Διόρθωση χρονολόγησης)

του Θωμά Β. Ζιώγα

Θα ξεκινήσω τούτο το άρθρο, όπως ακριβώς ο ρήτορας Λυσίας τον «Υπέρ αδυνάτου» λόγο του: «Ου πολλώ δέω χάριν έχειν, ω Βουλή, τω κατηγόρω ότι μοι παρεκεύασε τον αγώνα τουτονί». Και εξηγώ στη συνέχεια γιατί.

Βέβαια, οι κ. Αργ. Πετρονώτης και Βασ. Παπαγεωργίου, συγγραφείς του ογκώδους και σπουδαίου για τα Μαστοροχώρια βιβλίου¹ "ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΧΤΙΣΤΕΣ", από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας", δεν είναι εν προκειμένω κατήγοροι. Απλά, ως ειδικοί και εμβριθείς ερευνητές, κάνουν τις παρατηρήσεις τους, στις σελ. 252, 253 και κυρίως στην Εικ. 74Δ της σελ. 254, σχετικά με τη χρονολόγηση της γέφυρας. Και καλά κάνουν, διότι αυτό ορίζουν οι κανόνες και η δεοντολογία της σωστής έρευνας. Είναι οι μόνοι, μέχρι τώρα, που κριτικά σχολίασαν την πλάκα/επιγραφή² της γέφυρας, την οποία εγώ είχα σχεδιάσει το 1993, ομολογώ όχι με πολλή επιτυχία, δίνοντας βάρος στο νόημά της και όχι στο απεικόνισμά της. Λάθος, βέβαια, αλλά «ουδείς αναμάρτητος». Τους χρωστώ, λοιπόν, «χάριν», κατά την αρχική δια-

1. Είναι το βιβλίο "ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΧΤΙΣΤΕΣ" από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας", τομ. Α', των Αργ. Πετρονώτη και Βασ. Παπαγεωργίου, Ιωάννινα 2008, έκδοση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων. Το βιβλίο παρουσίασε επαινετικά, και δικαίως, με ειδικό άρθρο ο εκ Γαναδιού καθηγητής Χαρίλαος Γ. Γκούτος στο περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 167/2012, σελ. 415 - 417. Στη λεζάντα της φωτογραφίας (Εικ. 74Aa), σελ. 252, του βιβλίου αυτού, είναι λάθος η γραφή "... Προπολεμική φωτογραφία...". Αυτή είναι αποδεδειγμένα μεταπολεμική, οπωσδήποτε πριν από την 18-12-1974 όταν τοποθετήθηκε η μεταλλική γέφυρα, διότι αυτή δεν απεικονίζεται, ενώ τα ασπρόσημα στην κατάντη όψη είναι συνθήματα, [γράφει ΝΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ, μάλλον της χούντας], τα οποία υστερότερα ασβεστώθηκαν για να μη διαβάζονται. Είναι η ίδια φωτογραφία που δημοσιεύει ο κ. Αλεξ. Μαμμόπουλος στο εκδοθέν το 1973 βιβλίο της παρ. η του παρόντος. Άλλωστε, διακρίνονται εσωτερικά του τόξου, χαμηλά, οι μετρητές της στάθμης του νερού, που η ΔΕΗ είχε τοποθετήσει περί το 1960.

τύπωση του Λυσία, διότι μου έδωσαν λόγο και αφορμή να διορθώσω το αμάρτημά μου.

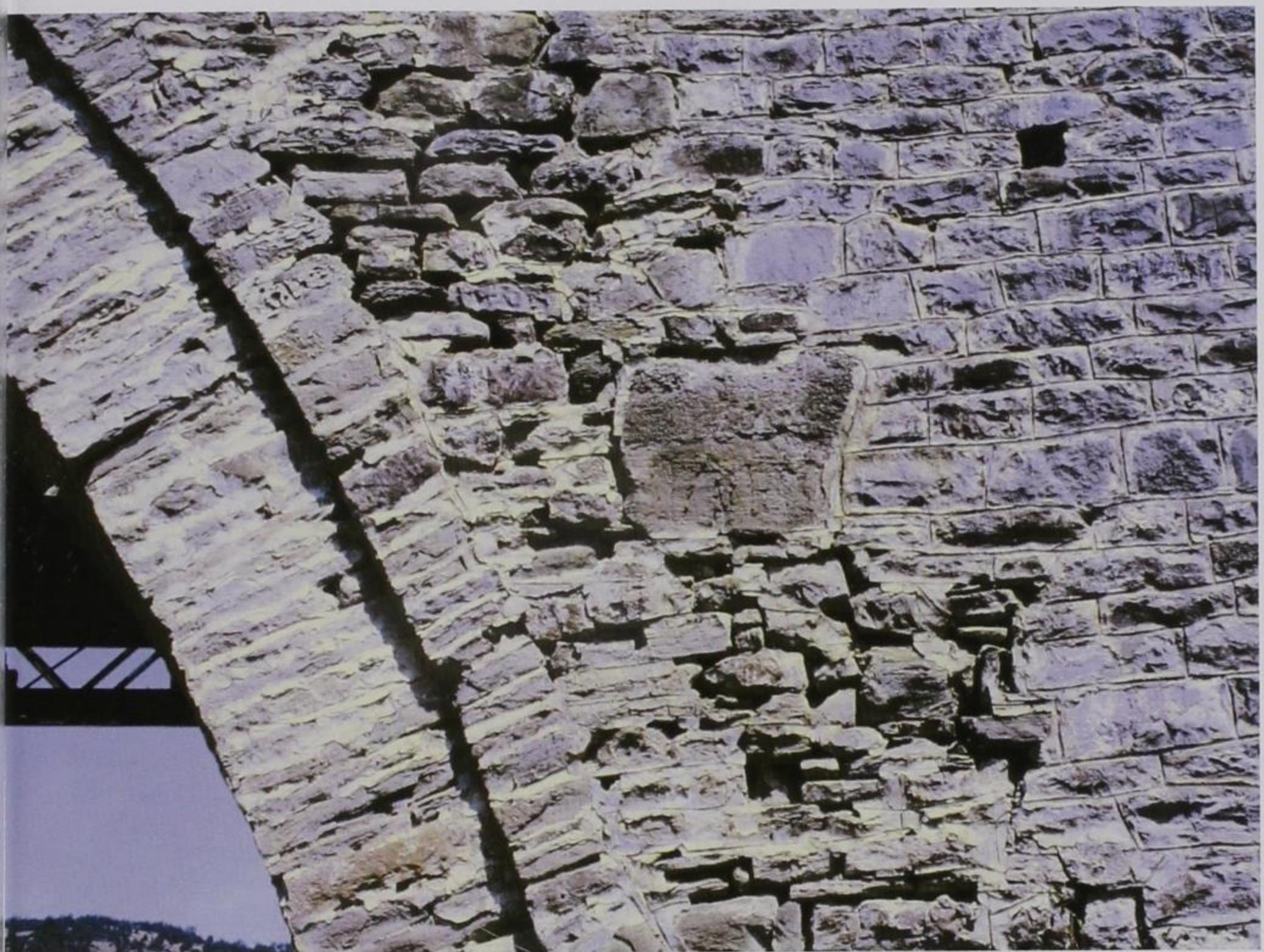
Εύρεση της πλάκας: Η εντοιχισμένη στη γεφύρι πλάκα/επιγραφή, με ό,τι γράφει πάνω της, ανακαλύφτηκε από μένα το καλοκαίρι το 1989. Τότε, ως πρόεδρος της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών και για τις εκδοτικές ανάγκες της, φωτογράφιζα τα πάντα (εκκλησίες, σπίτια, αγκωνάρια, κτητορικές επιγραφές, κ.λπ.) καθέβαια το γεφύρι στον Σαραντάπορο. Ξεχώριζε³ στο γεφύρι μια μεγάλη πέτρα με ευρύτατη πρόσωπο, στην ανάντη όψη του ακροβάθρου προς τη Ζέρμα, σε ύψος περί τα 5,00 μ από την κοίτη, η οποία με τις διόπτρες/κιάλια έδεχνε ότι είχε κάτι χαραγμένο πάνω της. Τη φωτογράφησα, από μακριά και εκ του εδάφους, σε διαφάνειες/slides⁴, όπως μπορούσε καλύτερα, με την Pentax 1,4 φωτογραφική μηχανή που είχα. Τότε, η μεγάλη λεύκα ποκαλύπτει σήμερα το βάθρο ήταν πολύ μικρή.

Αρχική ανάγνωση της πλάκας: Αυτή έγινε με προβολή των διαφανειών και εξέταση των φωτογραφιών που τυπώθηκαν με ένα μεγεθυντικό φακό γραφείου. Το ασπρόμαυρο, μάλιστα, τύπωμά τους δεν έδειχνε τίποτα, μόνο μαυρίλες, πού δεν μπορούσαν να δημοσιευτούν. Αυτά τα τεχνικά μέσα είχα τότε. Δεν υπήρχαν το 1989 σε ευρεία χρήση σαρωτές (skane) για ψηφιοποίηση και επεξεργασία εικόνων. Κατα-

2. Η ύπαρξη και η ακριβής θέση της πλάκας/επιγραφής υποδεικνύεται από εμένα στο σχέδιο του γεφυριού που συνδέει το σχετικό άρθρο στα βιβλία των σημειώσεων 6 και αλλά και στην αρθρογραφία της σημείωσης 5. Εκφράζω την απορία και το ερώτημα: Γιατί οι δύο συγγραφείς του βιβλίου της σημείωσης 1, ιδιαίτερα λεπτολόγοι κατά τα άλλα, δε μπήκαν στον κόπο να τη φωτογραφήσουν και οι ίδιοι; Το γεφύρι δεν είναι κάτι μικρό και ασήμαντο, αλλά το σημαντικότερο έργο γεφυροποίησας που διασώζεται σε όλο το μήκος του Σαραντάπορου ποταμού. Γι' αυτό, άλλωστε, είχε γίνει και σήμα/έμβλημα του «Δήμου Μαστοροχωρίων». Μάλλον ισχύει το «ουδείς αναμάρτητος».

3. Η πλάκα/επιγραφή, λόγω του μεγέθους της, ξεχωρίζει καθαρά και στην ανάντη όψη της φωτογραφίας (Εικ. 74Aβ) σελ. 253, του βιβλίου της σημείωσης 1. Πρόκειται για λήψη του 1948, από τον φωτογράφο Δημ. Χαρισιάδη, ο οποίος ακολουθούσε τότε μια αμερικανική επιτροπή βουλευτών που έπρεπε να τεκμηριώσουν την ανάγκη οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα.

4. Μια διαφάνεια της πλάκας/επιγραφής είχα στείλει, περί το 1989, στον κ. Σπύρο Μαντά, ειδικό μελετητή των Ηπειρωτικών γεφυριών, ύστερα από τηλεφώνημά του. Δεν γνωρίζω αν την αξιοποίησε καλύτερα απ' ότι εγώ τις δικές μου. Αν κρίνω από το περιεχόμενο των άρθρων του της σημείωσης 12, μάλλον όχι.

Φωτ. 1. Η πρωτότυπη φωτογραφία της πλάκας/επιγραφής και η θέση της στο ακρόβαθρο. Λήψη από τον Θωμά Β. Ζιώγα, τον Αύγουστο του 1989.

ανάγκη κατέληξα στη σχεδίαση. Η εξέταση πράγματι επιβεβαίωσε ότι πρόκειται για την επιγραφή του γεφυριού. Το πάνω μισό πρόσωπο της πλάκας έδειχνε αδροποιημένο και αρκετά διαβρωμένο. Κάποια αμυδρά ίχνη, που τα ερμήνευσα ως σύμβολα, συνέβαλαν να δεχτώ ότι εκεί ήταν το πεδίο με τα χριστιανικά αποτρόπαια σύμβολα. Αυτό αποδόθηκε εννοιολογικά στο σχέδιο με το ΙΣ ΧΡ. Το κάτω μισό πρόσωπο της πλάκας ήταν αρκετά λείο και σε αυτό φαινόταν καθαρά το πρώτο ψηφίο 1, το δεύτερο ψηφίο 7 και το τέταρτο ψηφίο 7. Το τρίτο ψηφίο, επειδή μπλεκόταν με τα πριν από αυτό ίχνη γραμμών, που ήσαν δυσερμήνευτα τότε, έπαιζε μεταξύ του 1 και ενός κλειστού 4. Επέλεξα το 4 ως πιθανότερο, επειδή ταίριαζε πιο πολύ στα εμπλεκόμενα ίχνη. Έτσι προέκυψε η χρονολογία 1747, η οποία μεταφέρθηκε στο σχέδιο με τα δυο 7 να έχουν γραμμή στο μέσον τους, όπως δεν έπρεπε. Με βάση τη χρονολογία

για 1747 αρθρογράφησα⁵ επανειλημμένα, την περίοδο 1988 έως 1993, στο περιοδικό ΚΟΝΙΤΣΑ, ενώ σχετικό άρθρο με συνημμένο το σχέδιο εντάχθηκε στο συλλογικό έργο⁶ "Κάντσικο - Δροσοπηγή", Αθήνα 1993. Και επειδή, επί μια εικοσαετία και πλέον, δεν υπήρχε αντίρρηση⁷ από κανέναν, τα συμπεριέλαβα αυτούσια και στο βιβλίο⁸ μου "Κουδαρίτικα", Αθήνα 2010.

5. Πρόκειται για το άρθρο "Η Δροσοπηγή και το γεφύρι της", περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 21, 22, 23/1988, και 24, 25, 28, 30/1989, και τα σχετικά εκεί άλλα απαντητικά κείμενα.

6. Είναι το βιβλίο "ΚΑΝΤΣΙΚΟ - ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ", συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου", Αθήνα 1993, έκδοση της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών, σελ. 230 έως 235.

7. Ούτε και από τον κ. Σπύρο Μαντά, τον οποίο αναφέρω στη σημείωση 4, είχα ποτέ κάποιο σχόλιο ή υπόδειξη.

8. Είναι το βιβλίο μου "Κουδαρίτικα", Αθήνα 2010, σελ. 81 έως 89.

Φωτ. 2. Η πλάκα/επιγραφή σε μεγέθυνση. Διακρίνονται οι αριθμοί της χρονολογίας και διάφορα άλλα ίχνη.

Φωτ. 3. Ιχνογράφηση της μεγεθυσμένης πλάκας/επιγραφής από τον Θωμά Β. Ζιώγα.

Τωρινή ανάγνωση της πλάκας: Αυτή έγινε το 2013. Στο αρχείο μου βρήκα τις παλιές έγχρωμες διαφάνειες του 1989. Με σαρωτή (skanner) έγινε ψηφιοποίησή τους. Τα σύγχρονα προγράμματα διαχειρίστησε εικόνων μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή βοήθησαν κατόπιν την επισκόπηση των φωτογραφιών επί της οθόνης. Η διαφορά σε σχέση με το 1989 είναι τεράστια. Δημοσιεύω εδώ τις τρεις φωτογραφίες, για να έχει ο καθένας μας οπτική παράσταση της πλάκας/επιγραφής. Η (Φωτ. 1) είναι η πρωτότυπη φωτογραφία της πλάκας και φαίνεται η ακριβής θέση⁹ της στο ακρόβαθρο, ενώ στην επιφάνειά της είναι ορατές διάφορες γραμμές. Ξεχωρίζει στα δεξιά της, από το διαφορετικό είδος τοιχοδόμησης και αρμολόγησης, η νέα λιθοδομή της επισκευής¹⁰ του 1927/28, η οποία, ευτυχώς, μόνο πλευρικά ακουμπάει στην πλάκα, χωρίς άλλες παρεμβάσεις. Η (Φωτ. 2) είναι η μεγέθυνση της πλάκας της (Φωτ. 1), ενώ η (Φωτ. 3) είναι ακριβώς η (Φωτ. 2), στην οποία, όμως, έχουν ιχνογραφηθεί τα ορατά στοιχεία (με πλήρη γραμμή) και τα ελάχιστα διακρινόμενα ή πιθανά ίχνη (με διακεκομμένη γραμμή).

Από τη (Φωτ. 2) καταφαίνεται ότι, όντως, η επιγραφή είναι χωρισμένη οριζοντίως, σχεδόν στο μέσον της, σε δυο πεδία, με μια ζώνη από οξύφυλλα ημιανθέμια. Ευδιάκριτο είναι το ένα ημιανθέμιο πάνω από τη γωνία του πρώτου 7, και ελάχιστα ορατό το άλλο πάνω και μεταξύ του δεύτερου 1 και του δεύτερου 7. Εκτιμώ, από τα υποτυπώδη ίχνη και για λόγους συμμετρίας, ότι θα υπήρχαν άλλα δυο, ένα πάνω από το πρώτο 1 και το άλλο πάνω από το τελευταίο 7.

Στο πάνω πεδίο, που είναι πολύ διαβρωμένο και αρκετά βρυοκαλυμμένο, λίγα στοιχεία ξεχωρίζουν. Στην πάνω δεξιά άκρη του διακρί-

νεται ένα Ω, οπότε, λογικά, ένα Α θα υπήρχε στην βαθιά φθαρμένη πάνω αριστερή άκρη. Στην αριστερή πλευρά του πεδίου διακρίνεται το σκάλισμα ενός ιχθύος με πτερύγια (σύμβολο του Χριστού). Κάτι παρόμοιο (ή το σκάλισμα ενός αμνού) θα υπήρχε και στην δεξιά πλευρά, αλλά δεν ξεχωρίζει τίποτα εκεί. Στο μέσον, οι τέσσερις μικροί ρόδακες μόλις που αχνά φαίνονται, όπως και τα ίχνη των γραμμών που τους ενώνουν και σχηματίζουν το πλαίσιο για έναν πιθανό σταυρό. Η έντονα διαβρωμένη θέση στο κέντρο του πλαισίου δείχνει για σταυρός, (σύνηθες χριστιανικό σύμβολο αποτροπής κινδύνου), αδιευκρίνιστης μορφής και σχήματος. Ένα αχνό Χ διασώθηκε στο πάνω δεξιά τεταρτημόριο του πιθανού σταυρού.

Το κάτω πεδίο της πλάκας, όπου είναι και η χρονολογία, είναι αρκετά καθαρό και χωρίς βρύα. Διαβάζοντας από αριστερά, το πρώτο ψηφίο είναι ένα ευκρινέστατο 1, το δεύτερο είναι ένα εμφανέστατο 7, ακολουθεί μια σύνθεση από κλώνους, άνθη και φύλλα, που αναγνωρίστηκε από το ανθοδοχείο, έπειται το τρίτο ψηφίο που είναι ένα ξεκάθαρο 1, όμοιο σχηματικά με το πρώτο ψηφίο 1, συνέχεια είναι ένα σκάλισμα πτηνού, που αναγνωρίστηκε από το ράμφος και μερικά ίχνη φτερών, και τέλος ακολουθεί το τέταρτο ψηφίο που είναι ένα καλά διαμορφωμένο 7, πανόμοιο μορφολογικά με το δεύτερο ψηφίο 7, αλλά περισσότερο φθαρμένο, λόγω μείζονος τοπικής διάβρωσης. Όλοι οι αριθμοί είναι ευδιάκριτοι και κάθε άνθρωπος, ειδικός ή μη, διαβάζει τη χρονολογία 1717. Η ιχνογραφημένη (Φωτ. 3) προϊδεάζει για το πως περίπου φαινόταν η πλάκα/επιγραφή του γεφυριού, όταν πρωτοποθετήθηκε εκεί το 1717.

Πλέον, η βεβαία χρονολογία κατασκευής του γεφυριού είναι το 1717. Με βάση αυτή τη νέα χρονολογία, πρέπει να γίνουν οι ανάλογες προσαρμογές και διορθώσεις στα παλιά άρθρα μου και στα βιβλία των υποσημειώσεων 5, 6 και 8. Το λανθασμένο 1747 να αντικατασταθεί εκεί με το σωστό 1717. Το αυτό πρέπει να γίνει και στην ιστοσελίδα της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών (www.drosopigi.org) και στις αναρτήσεις στο διαδίκτυο τρίτων που στηρίχτηκαν στην παλιά χρονολόγηση 1747.

Τέλος, εξακολουθώ να έχω τη γνώμη ότι το γεφύρι, παρά την υπερτοπική του σημασία ως ευρισκόμενο πάνω στο πέρασμα Ηπείρου-Μακεδονίας, λεγόταν και λέγεται «Καντσιώτικο

9. Ιδέ και σημείωση 2.

10. Για την επισκευή αυτή όρα άρθρο μου "Καντσιώτικο γεφύρι – Επισκευή του 1927" στο περ. ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, τεύχ. 18/2012, σελ. 5, 6, 7, όπου αποσαφηνίζεται ότι η χρηματοδότηση της επισκευής έγινε από το ελληνικό κράτος και όχι από το «μοναστήρι της Ζέρμας», όπως εσφαλμένα ομολογούν και γράφουν οι Ζερμωτινοί. Στο ίδιο τεύχος, σελ. 2, 3, 4, υπάρχουν σχετικά άρθρα του κ. Σπ. Μαντά. Κατά την επισκευή αυτή, οι μαστόροι/κτίστες βεβαίως και είδαν την πλάκα/επιγραφή που ξεχωρίζει από το μέγεθός της, αφού ακούμπησαν τη νέα λιθοδομή στο δεξιό πλευρό της, όπως δείχνει η (Φωτ. 1). Είναι να απορεί κανείς γιατί από κανέναν τους, και ήσαν πολλοί τότε εκεί και από άλλα χωριά, δεν ομολογήθηκε ούτε και γράφτηκε κάτι σχετικό. Μάλλον θα μείνω με την απορία.

γεφύρι» ή «γέφυρα Καντσίκου» και όχι «γέφυρα Ζέρμας» ή «Ζερμωτινό γεφύρι». Και αυτό, όχι από υπερτοπικισμό ή κάποιο εγωιστικό πείσμα, αλλά ως προϊόν των παρακάτω στοιχείων και λογικών σκέψεων:

α) Στην πλευρά το βάθρου της Ζέρμας, σε όλη την πλαγιά από το «Καντσιώτικο γεφύρι» μέχρι τη θέση «Γκουστερίτσα», οι Καντσιώτες είχαν πολλές ιδιοκτησίες/ χωράφια, ενώ το αντίστροφο δεν συνέβαινε,, δηλ. οι κάτοικοι της Ζέρμας, δεν είχαν καμιά ιδιοκτησία στην Καντσιώτικη πλευρά του γεφυριού. Ενδεικτικά αναφέρω την τοπωνυμία «Κούκος/Στ' Κούκ», όπου το Καντιώτικο γένος «Κούκος» είχε μεγάλο χωράφι, εκ του οποίου ονοματίστηκε ο τόπος. Περί το 1958 και εγώ προσωπικά μάζευα καλαμπόκι σε ένα από αυτά τα χωράφια. Είχαν, λοιπόν, οι Καντσιώτες αποχρώντα λόγο και κίνητρο να μεριμνήσουν για το στήσιμο του γεφυριού και για τη μετέπειτα συντήρησή του.

β) Υπάρχει στο βιβλίο "Κονιτσιώτικα", 1953, του Χαρ. Ν. Ρεμπέλη - σελ. 130, και συγκεκριμένα στο παραμύθι «Η αλούπα που γίνκε καλόγριγια» η εξής γραφή: «Να μη τα πολυλογούμε, έτσι' περβατιούντας-περβατιούντας κι' οι τέσσερις έφτακαν στο ποτάμ' τ' ζέρμας, οπκάτ' απ' το μοναστήρ' εκεί κατ' το **Καντσιώτ'κο** το γιοφύρ'. Έκατσαν εκεί στην άκρη στο ποτάμ' να ξεδειλιάσουν ψίχαλα σε μια σπηλιά, που ήταν εκεί κοντά. Το ποτάμ' είχε πολύ νερό. Το γιοφύρ' τότες δεν είχε γένει...». Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι αναφορές στοιχείων μέσα σε μύθους και παραμύθια υποκρύπτουν κάποιο υποκείμενο ιστορικό γεγονός και ενέχουν απώτερες αλήθειες.

γ) Σε Π.Δ. του 1927 (ΦΕΚ 240 Α' /1927), με το οποίο εγκρίθηκε πίστωση 150.000 δρχ. για την επισκευή¹⁰ της γέφυρας, η οποία όντως έγινε

το 1927/28, αυτή ονομάζεται «γέφυρα **Καντσίκου** επί του ποταμού Σαρανταπόρου». [Ορ. περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 160/2011, σελ. 329 έως 332 | Ιδέ περ. ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, τεύχ. 18/2012, σελ. 5, 6, 7].

Συμπληρωματικά, καταθέτω την ακόλουθη γραφή, που αφορά την παραλαβή των εργασιών της επισκευής αυτής εν έτει 1930, ως δημοσίου έργου, την οποία βρήκε και μας έστειλε ο εξαίρετος συμπατριώτης ερευνητής εξ Αγίας Βαρβάρας (Πλάβαλης) Παναγιώτης Δήσιος, τον οποίο μεγάλως ευχαριστώ «ΓΕΦΥΡΑ ΚΑΝΤΣΙΚΟΥ. Ευχαρίστως αναγράφεται ότι επερατώθη η καθ' όλους τους κανόνας της τέχνης γενομένη επισκευή της Γέφυρας Καντσίκου, ήτις τόσον πολύ εξυπηρετεί τους κατοίκους Ηπείρου – Μακεδονίας. Προ εβδομάδος παρέλαβε το έργον ο Νομομηχανικός Αμπαδογιάννης, εκφράσας την πλήρη ευαρεστείαν του εις τε τον Αρχιεργολάβον κ. Κ. Δούκαν, εκ Καστανιανης και τον Επιστάτην Δημοσίων Έργων κ. Λεωνίδαν Χασάπην. Δια την πληρωσιν της αναγκαιοτάτης ταύτης ελλείψεως οφείλομεν να εξάρωμεν τας σθεναράς ενεργειας του κ. Μπότσαρη, του τοπικού Βουλευταμας κ. Φλώρου και το στοργικόν ενδιαφέροντος Γεν. Διοικητού Ηπείρου κ. Κολεύρα.», [Εφημερίς ΑΩΟΣ, φύλλο 262/26-10-1930].

δ) Η Ζέρμα διακατέχει έκταση που χωρίζεται από ποταμούς σε τρία μέρη. Η επικοινωνία μεταξύ τους ήταν πολύ δύσκολη τον χειμώνα που φούσκωναν τα νερά. Το πρώτο και κύριο μέρος είναι οι πλαγιές του βουνού «Μπουχιτσι», όπου είναι κτισμένο το χωριό/οικισμός «Ζέρμα» και εγγύς στη θέση «Στόμιο» βρίσκονται ο μικροοικισμός «Καρ(γ)υές». Το δεύτερο είναι το απόμακρο δυτικό πράνες του βουνού «Κούτσουρο», πέρα από τον Σαραντάπορο όπου υπήρχε ο μικροοικισμός «Παλιοχώρι» για το οποίο μέρος επί χρόνια μάλωναν μέρους όμορους Επταχωρίτες (Μπουρμποτσιώτες). Το τρίτο βρίσκεται στην αντιπέρα όχθη του Σαραντάπορου, όμορο με την Καντσιώτικη έκταση, το οποίο χωρίζεται από το βουνό «Κούτσουρο» με το μεγάλο «Κοσαρτσιώτικο ρέμα/ποτάμι», [στους επίσημους χάρτες ονομάζεται «Μαρδίτσα»], και όπου υπήρχαν τα μικροχώρια «Λίμνες», «Κουσατσ'κό» και «Ρασέλια/Αρασέλια». Για τα δυτελευταία επί αιώνες υπήρχαν τριβές και έρδες ανάμεσα στη Ζέρμα και το Κάντσικο, αναλογες με αυτές που προαναφέρουμε ότι είχε Ζέρμα και με το Επταχώρι (Μπουρμποτσιώτες).

10. Για την επισκευή αυτή όρα άρθρο μου "Καντσιώτικο γεφύρι – Επισκευή του 1927" στο περ. ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, τεύχ. 18/2012, σελ. 5, 6, 7, όπου αποσαφηνίζεται ότι η χρηματοδότηση της επισκευής έγινε από το ελληνικό κράτος και όχι από το «μοναστήρι της Ζέρμας», όπως εσφαλμένα ομολογούν και γράφουν οι Ζερμωτινοί. Στο ίδιο τεύχος, σελ. 2, 3, 4, υπάρχουν σχετικά άρθρα του κ. Σπ. Μαντά. Κατά την επισκευή αυτή, οι μαστόροι/κτίστες βεβαίως και είδαν την πλάκα/επιγραφή που ξεχωρίζει από το μέγεθός της, αφού ακούμπησαν τη νέα λιθοδομή στο δεξιό πλευρό της, όπως δείχνει η (Φωτ. 1). Είναι να απορεί κανείς γιατί από κανέναν τους, και ήσαν πολλοί τότε εκεί και από άλλα χωριά, δεν ομολογήθηκε ούτε και γράφτηκε κάπι σχετικό. Μάλλον θα μείνω με την απορία.

Μαρτυρία των ερίδων αυτών έχουμε στην αντιφώνηση: «Καντσιώτες, Μπουρμπουτσιώτες / όλη μέρα πολεμάτε / στο χωριό μας δεν πατάτε», που έλεγαν οι κάτοικοι της Ζέρμας. Για να επικοινωνούν τα τρία μέρη και να έχουν πρόσβαση σ' αυτά, οι Ζερμωτινοί μερίμνησαν να στηθεί γεφύρι πάνω από τον Σαραντάπορο στη θέση «Στόμιο», το οποίο ένωνε τις υπώρειες του βουνού «Μπουχιέτσι» με το έναντι «Κούτσουρο», ακριβώς εκεί όπου το ποτάμι, περνώντας μέσα από το άβατο κατά τον χειμώνα φαράγγι «Μπουγάζι», ανοίγει μετά την κοίτη του. Στην όχθη προς το «Κούτσουρο» και ενδιάμεσα στην κοίτη είναι ακόμη εμφανή τρία λιθόχτιστα βάθρα του. Το γεφύρι αυτό πιθανόν να ήταν **μονότοξο** πάνω από τη ζώνη της μόνιμης ροής των υδάτων, σε επαφή με την αριστερή όχθη, [αν πάρουμε τοις μετρητοίς όσα γράφει ο κ. Μαμμόπουλο στην παρακάτω σημείωση **η**], ενώ η ζεύξη των λοιπών πέτρινων βάθρων γινόταν με ξυλοδοκούς (γρεντιές). Κάποιοι υπερήλικες, στη δεκαετία του 1950, έλεγαν ότι αχνά θυμούνταν την ύπαρξή του ή είχαν ακούσει γι' αυτό. Είναι το πάλαι ποτέ γνωστό στους τρίτους ως «Ζέρμωτινό γεφύρι» ή «γέφυρα της Ζέρμας» και στους κατοίκους της Ζέρμας ως «γεφύρι Στομίου», το οποίο είχε πράγματι, κυρίως στην πλευρά του βουνού «Κούτσουρο» που ονομάζεται «Κακότοπος», κρημνώδη όχθη (**σκάλα**, στην τοπική γλώσσα). Αυτό εξυπηρετούσε την επικοινωνία των κατοίκων των πέριξ αυτού μικροοικισμών «Καρ(γ)υές», «Παλιοχώρι», «Κουσαρτσ'κό», «Λίμνες» και «Ρσέλια/ Αρσέλια», από τους οποίους κάποτε στο παρελθόν συγκροτήθηκε το χωριό «Ζέρμα», κατά την άποψη των Ζερμωτινών συγγραφέων¹¹, και βέβαια την επαφή τους με το «μοναστήρι της Παναγίας», αφού στα Δ/ΒΔ από το «μοναστήρι της Ζέρμας» και μέχρι τα σύνορα με το χωριό Λούψικο (Λυκόρραχη, Κεφαλοχώρι) δεν μνημονεύεται η ύπαρξη άλλων μικροοικισμών. Διευκόλυνε, επίσης, την πρόσβαση προς το όμορο Επταχώρι (Μπουρμπουτσ'κό), [και το άλλοτε υπαρκτό «Κριμήνι», παλιό χωριό που η έκτασή του μερικώς συγχωνεύτηκε με το Επταχώρι], και εκείθεν προς τα παζάρια στο χώρο της Μακεδονίας [Άργος Ορεστικό, Τσοτίλι, Γρεβενά] και αντίστροφα, εξού και η υπερτοπική σημασία του.

ε) Τα παραπάνω πραγματολογικά στοιχεία δείχνουν σαφώς ότι αυτό είναι της «Ζιέρμας το γιουφύρι», στο οποίο αναφέρεται ο στίχος του

δημοτικού Επταχωρίτικου τραγουδιού: «Μεσ' της Ζιέρμας το γιουφύρι και στη **σκάλα** 'π' το Κριμήνι / βγαίνουν κλέφτις μέσ' στο δρόμου, όλοι τους αρματωμένοι [...]». [Όρα "Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο" - 1996 - σελ. 238, σημ. 55, και Δημ. Ν. Τσίγκαλος, "Το Επταχώρι" - Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 165] και **όχι** το «Καντσιώτικο γεφύρι». Και αυτό, γιατί το «Καντσιώτικο γεφύρι», όντας πολύ μακριά από το Επταχώρι (Μπουρμπουτσ'κό) και μη έχοντας καμιά εδαφική συνάφεια με αυτό, δεν μπορεί να είναι αντικείμενο και εγχώριο στοιχείο της επταχωρίτικης παράδοσης. Ούτε και προσφέρεται για άντρο ληστών, λόγω του ομαλού ανοιχτού χώρου όπου είναι χτισμένο. Αντιθέτως, το «γεφύρι της Ζέρμας» κείται σχεδόν πάνω στα όρια με το Επταχώρι, ενώ και το εγγύς μικροχώρι «Κουσαρτσ'κό» σημαίνει «Ληστήριο | Λημέρι κλεφτών | Άντρο ληστών», ερμηνευόμενο από το θέμα του Αλβ. kusar-i και παλ. Σλ. korjsarj (= άρπαγας, κλέφτης, ληστής, πειρατής, Ιταλ. cossaro) < Λατ. cursus (= δρόμος, φορά, πλούς) και Ελλ. «κούρσος/κουρσάρος» + Σλ. τοπωνυμικό τέρμα -ško/-sko.

στ) Για τους ίδιους πραγματολογικούς λόγους και το λεγόμενο στη Ζέρμα τραγούδι: «Μες

11. Όπως π.χ. ο Γρηγ. Δ. Γκατζουγιάννης στο βιβλίο του "Το χωριό Ζέρμα (Πλαγιά) Κόνιτσας Ηπείρου", Αθήνα 1982, σελ. 23, αναφέρει ότι η συγκρότηση της Ζέρμας σε χωριό έγινε γύρω στα 1810-1820, ενώ ο Ιωάννης Β. Τσάγκας προτείνει το 1750 ως τέτοια χρονολογία στο βιβλίο του "Κονιτσιώτικα-Ζερματινά", τόμ. Α', Αθήνα 2004. Σχετικώς ο Βουρμπιανίτης δάσκαλος Χαράλ. Ν. Ρεμπέλης γράφει: "...Το νυν χωρίον Ζέρμα φαίνεται ότι δεν υπήρχε κατά την εποχήν της πρώτης κτίσεως της Μονής, διότι οι κάτοικοι αυτής κατώκουν εις παρακειμένην κώμην καλουμένην "Κωσαρτσό", ης τα ερείπια σώζονται υπό το όνομα "Παληοχώρι", αργότερον δε οι εκ των κατοίκων του Κωσαρτσού "Στυλαίοι", "Τσονάδες", "Παπαδαίοι", "Τσομαναίοι" και "Γκοψινάδες" συνεκεντρώθησαν εις την σημερινήν θέσιν του χωριού ως καλλιεργηταί των απεράντων αγρών και αμπέλων της Μονής Ζέρμας και έκτισαν τον συνοικισμόν Ζέρμα, όστις εις το Κτηματολόγιον του Τουρκικού κώδικος εφέρετο μέχρι τινός Μοναστήρι Ζέρμας...", [Όρα "Ηπειρωτικά Χρονικά" - τεύχος Α' & Β' - Ιωάννινα 1930, σελ. 22, άρθρο "Η ιερά μονή Ζέρμας"]. Και οι παλιές γραφές, που μνημονεύονται στις σελ. 50, 51 του βιβλίου της σημείωσης 1, είναι όλες νεότερες από το έτος που κτίστηκε το μοναστήρι (1656 ή και 1618), αν βέβαια αυτές αναφέρονται σε Ζερμωτινούς από τη «Ζέρμα» της Κόνιτσας, γιατί υπήρχαν και άλλες κώμες με παρόμοιο όνομα, π.χ. στον χώρο της Β. Ηπείρου η Zherma Κορυτσάς, η Xherma Δυρραχίου, η jerma στο Βουθρωτό, η Gjerma στο Δέλβινο, καθώς και η «Ζερμή» (τώρα Βρυσούλα), με τους Ζερμώτες κατοίκους της, στη Λάκκα Σουλίου Πρέβεζας, κοντά στη Μπουκοβίνα/ Μουκοβίνα (υπάγεται τώρα στη Μπεστιά) Λάκκας Σουλίου Ιωαννίνων.

στης Ζέρμας το γιοφύρι / και στην άγουρη τη **σκάλα** / ανεβαίνει ο κυρ Γιάννης / με σαράντα παλληκάρια / ...», όταν τα κορίτσια μάζευαν λούλουδα «γιαννάκια» την 24η Ιουνίου του Άι-Γιάννη, [Όρα "Αυτές που γίναν ένα με τη γη", της Γεωργίας Σκοπούλη - 2007 - σελ. 148], στο «γεφύρι της Ζέρμας» αναφέρεται, γιατί μόνον αυτό έχει άγρια "σκάλα", δηλ. απότομη και κρημνώδη όχθη. Αντίθετα, το «Καντσιώτικο γεφύρι» έχει ομαλές όχθες και ανοιχτό περιβάλλοντα χώρο.

ζ) Ομοίως, σ' αυτήν τη «γέφυρα Ζέρμας» αναφέρεται και η γραφή του 1879: «η εν τω χωρίω Ζέρμα γέφυρα εστί άχρηστος προς διάβασιν των κατοίκων δια την Κόνιτσαν, διότι το έδαφος είναι **λίαν δύσβατον και απότομον**», [περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τόμ. 2007, σελ. 170, και τεύχ. 159/2011, σελ. 252, 253, σημ. 27]. Απεναντίας, το «Καντσιώτικο γεφύρι» ήταν και είναι εύκολα προσβάσιμο και από τις δυο όχθες, γιατί βρίσκεται σε χώρο ομαλό. Η «γέφυρα της Ζέρμας» στη θέση «Στόμιο» είχε δύσβατο και κρημνώδες έδαφος, κυρίως στην αριστερή όχθη προς το βουνό «Κούτσουρο», γι' αυτό η τοποθεσία εκεί ονομάζεται «Κακότοπος».

η) Η νεότατη γραφή, [Ιδέ "Λαϊκή αρχιτεκτονική - Ήπειρωτες μαστόροι και γεφύρια", του Αλεξ. Μαμμόπουλου, Αθήνα 1973, σελ. 32]: «Γέφυρα της Ζέρμας: Πλην της γέφυρας της Μέρτζιανης, τον Σαραντάπορο γεφυρώνει η κομψή λίθινη, **μονότοξη**, γοτθική κατά τον Μολοσσό, με επάλξεις άλλοτε, και οχυρώσεις, η γέφυρα της Ζέρμας», πάσχει από πραγματολογικές ασυμβατότητες. Η φωτογραφία που συνοδεύει τούτη τη γραφή, [δείχνει το «Καντσιώτικο γεφύρι» και είναι ακριβώς η (Εικ. 74 Αα) της σελ. 252 του συγγράμματος της σημείωσης 1], αντιβαίνει στην περιγραφή. Το εικονιζόμενο στη φωτογραφία γεφύρι είναι **δίτοξο**, και όχι μονότοξο, αφού πρόκειται για το υπαρκτό δίτοξο «Καντσιώτικο γεγύρι». Τέτοια, δηλ. μονότοξη, ίσως ήταν η κάποτε υπαρκτή «γέφυρα της Ζέρμας» σε άλλη τοποθεσία, σχεδόν πάνω στα όρια Ηπείρου-Μακεδονίας. Λάθος φωτογραφία επέλεξε και επισύναψε ο συγγραφέας. Επί πλέον, στο βιβλίο "Δρομολόγιον Ελληνικής Χερσονήσου" του Β. Δ. Ζώτου-Μολοσσού, Αθήνα 1887, που επικαλείται ο συγγραφέας, δεν υπάρχει κάποια ειδική αναφορά σε «γέφυρα Ζέρμας». Η περιγραφή του Μολοσσού, από την οποία θα αντλησε τα στοιχεία ο κ. Μαμμόπουλος, ταιριάζει με την ακόλουθη: «... 25) Γέφυρα της Μέρτσενας (ασφα-

λώς εννοεί Μέρτζιανης) επί του Σαρανταπόρου, 1/2 ώρα από την Σμίξη (λέγεται και «Κλειδί») και από του χωρίου, μονότοξος, Γοτθική, Ρωμαϊκής εποχής, 20 μ μήκος, 4 πλάτος, μετ' επάλξεων, η οδός ευκόλως γίνεται αμαξιτή ; 26) Μεσογέφυρα 1/2 ωρ. από Μέρτσενα γέφυρα και χωρίον Προβίτσκα...», στο δρομολόγιο «από τας εκβολάς του Αώου μέχρι των πηγών αυτού...», σελ. 86. Φαίνεται ξεκάθαρα πως, κατά λάθος, μπέρδεψε γεφύρια και κείμενα ο εξαίρετος κατά τα άλλα κ. Μαμμόπουλος. Ο Μολοσσός, που δεν φημίζεται για την ακρίβεια των στοιχείων του, ίσως έπρεπε να αναφέρει κάτι σχετικό στο δρομολόγιο «Μπιτώλια, Ανασελίτσα, Σαμαρίνα, Βούρμπιανη, Στάρια της Κολώνιας». Άλλα για το διάστημα Σαμαρίνα - Βούρμπιανη ουδέν στοιχείο αναγράφει.

θ) Και η γραφή: «Το 1859, "η εν Ζέρμα αρχαιοτάτη γέφυρα επεσκευάσθη", με φροντίδες του Κονιτσιώτη προεστού Νικ. Ζήση και με χρήματα της μονής Βελλάς που αυτός διεκδίκησε», όπως και η παραπλήσια: «Το 1862, η Γεράκω Γ. Νατσίκου, Βουρμπιανίτισσα, έδωσε 500 γρόσια για να γίνει δρόμος μεταξύ Ζέρμας και Βουρβουτσικού», [Χαρίλαος. Γκούτος, περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 159/2011, σελ. 252, 255], μάλλον στο «γεφύρι Ζέρμας/Στομίου» αναφέρονται, το οποίο, λόγω της σύνθετης κατασκευής του (είχε και ξύλινα ζεύγματα που συχνά χρειάζονταν αλλαγή λόγω σήψης), έπρεπε να επισκευάζεται περιοδικώς και να συντηρούνται οι προς αυτό απότομες προσβάσεις. Έτσι δικαιολογούνται οι πυκνές και χρονικά κοντινές επισκευές που ανευρίσκονται στην αρθρογραφία¹². Αντίθετα, το «Καντσιώτικο γεφύρι» ήταν στερεότατο εκ κατασκευής και σπάνια επισκευαζόταν. Απόδειξη αυτού είναι το γεγονός ότι από το 1927/28, όταν έγινε η τελευταία βεβαία συντήρησή του, (όρα παρ. γ παρόντος), μέχρι και τώρα, ουδεμία στατική παρέμβαση εκτελέστηκε σ' αυτό.

12. Ο Σπύρος Μαντάς στο άρθρο του "Το Καντιώτικο γεφύρι ή της Ζέρμας" [περ. ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, τεύχ. 18/2012, σελ. 2, 3-4], αναφέρει δυο τέτοιες επισκευές της «γέφυρας Ζέρμας» με κατά προσέγγιση χρονολογίες (1860 έως 1870) και 1906 (::). Πρόσθετα, στο βιβλίο της σημείωσης 1, σελ. 255, αναφέρεται τεκμαιρόμενη επισκευή περί το έτος 1885. Πληροφοριακά αναφέρω ότι έπονται χρονικώς οι μεγάλοι σεισμοί που έπληξαν την Ήπειρο (1895 στη Θεσπρωτία και 1898 στη Ιωάννινα - Πηγή: ΟΑΣΠ), οι οποίοι πιθανώς να έβλαψαν τα γεφύρια. Οι χρονολογίες αυτές είναι πολύ κοντινές και θα διασωζόταν κάποια θύμιση από τους παροικούντες.

I) Λέγεται, γράφεται και είναι αληθές ότι μερικά γεφύρια, ελάχιστα τον αριθμό, χρηματοδοτήθηκαν από μοναστήρια ή δεσποτάδες. Στο προκείμενο, όμως, «Καντσιώτικο γεφύρι» η τοπική παράδοση, παρόμοια σε Κάντσικο και Ζέρμα, αναφέρει ότι το χρηματοδότησε μια Τουρκάλα, (μπέισσα του πολύ μεγάλου τσιφλικιού της «Λιάσκας», που περιήλθε κατόπιν αγοράς στο Κάντσικο, κατά την Καντσιώτικη εκδοχή). Η αναφορά αυτή σφόδρα απομειώνει την πιθανότητα να ήταν χορηγός του γεφυριού το «μοναστήρι της Ζέρμας», το οποίο βρίσκεται σχετικά κοντά στο γεφύρι και προϋπήρχε από αυτό. Το μοναστήρι κτίστηκε¹³ το 1656, (κατ' άλλους το 1618), ενώ το γεφύρι έγινε το 1717. Αν, όντως, κάτι τέτοιο συνέβαινε, οπωσδήποτε θα το διαλαλούσαν ως αγαθοέργημά τους οι εκκλησιαστικοί κήρυκες και θα το διέσωζε η τοπική παράδοση. Πρόσθετα, με την πρόσοδο από ένα τσιφλίκι 15.000 περίπου στρεμμάτων, εν προκειμένω της «Λιάσκας», χρηματοδοτείται ευχερέστερα ένα γεφύρι, παρά με την πρόσοδο από τα ως έγγιστα 150 στέμματα, που διακατείχε το «μοναστήρι της Ζέρμας», όσες άλλες σποραδικές δωρεές τρίτων και αν είχε. Τα περιουσιακά μεγέθη είναι συντριπτικώς αρνητικά για την αμάρτυρη άποψη ότι το μοναστήρι ήταν χορηγός της γέφυρας.

Ια) Άλλα ούτε και η γειτνίαση με το «μοναστήρι της Ζέρμας» ήταν η αιτία που το «Καντσιώτικο γεφύρι» χωροθετήθηκε στη συγκεκριμένη τοποθεσία. Την επιλογή της θέσης, πέραν πάσης αμφιβολίας, καθόρισαν τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά της, ήτοι η στένωση της κοίτης και η παρουσία βράχου στην αριστερή όχθη (προς Κάντσικο) και εντός της κοίτης. Και είναι η μοναδική τέτοια θέση σε όλο το μήκος του Σαρανταπόρου, εντός του χώρου των Μαστοροχωρίων. Αυτά τα τεχνικά στοιχεία είναι άκρως απαραίτητα στη γεφυροποίεια, γιατί με ασφάλεια μπορούν να θεμελιωθούν βάθρα. Γι' αυτό, άλλωστε, το γεφύρι στέκει εκεί, σχεδόν αλώβητο, από το 1717.

Ιβ) Για πάρα πολλά χρόνια συνυπήρχαν στο Σαραντάπορο δυο τελείως ξεχωριστά και απολύτως διακριτικά μεταξύ τους γεφύρια, το «Καντσιώτικο γεφύρι» και το «Ζερμωτινό γεφύρι», σε διαφορετικές όμως θέσεις. Μετά την αχρήστευση και στη συνέχεια κατάρρευση του δευτέρου, η οποία έγινε στο παρελθόν, σε μη ακριβώς γνωστό χρόνο, άρχισε σταδιακά να προβάλλει για το «Καντσιώτικο γεφύρι» και η παράλληλη ονομασία «γέφυρα Ζέρμας». Ασφαλώς, από τους τρίτους αυτό έγινε από σύγχυση¹⁴ των δυο κοντινών γεφυριών, λόγω άγνοιας των τοπικών στοιχείων, ενώ καλλιεργήθηκε στη συνέχεια από τους Ζερμωτινούς, γιατί προσέδιδε κύρος και αίγλη στο χωριό τους και στο «μοναστήρι της Ζέρμας», αποσιωπώντας, βέβαια, την πάλαι ποτέ ύπαρξη του δικού τους «Ζερμωτινό γεφυριού» πάνω από τον Σαραντάπορο.

Εκ των ανωτέρω γίνεται φανερό ότι από το μπέρδεμα¹⁴ των δυο γεφυριών, δηλ. του «Καντσιώτικου γεφυριού» ή «γέφυρα Καντσίκου», με το «Ζερμωτινό γεφύρι» ή «γέφυρα Ζέρμας»¹⁵ στη θέση «Στόμιο», αλλά και από το γεγονός ότι το «Καντσιώτικο γεφύρι» βρίσκεται σχετικά κοντά στο «μοναστήρι της Ζέρμας», πολλοί, αδικαιολόγητα και αβασάνιστα, δέχτηκαν για το γεφύρι και τη λαθεμένη ονομασία «γέφυρα Ζέρμας». Δεν μπορεί τα δυο γεφύρια, τα οποία απέχουν μεταξύ τους σε ευθεία γραμμή περίπου 4,00 χλμ, ήτοι μια ώρα ποδαρόδρομο, να έχουν το ίδιο όνομα, δηλ. «γέφυρα Ζέρμας». Έτσι, θα φερόταν η Ζέρμα να κατέχει δυο μεγάλα και κοντινά μεταξύ τους γεφύρια πάνω από τον Σαραντάπορο ποταμό, πράγμα ανίδωτο και δυσεξήγητο. Η κλίμακα και τα μεγέθη του χωριού δεν μπορούν να αιτιολογήσουν μια τέτοια υπερβολή. Πουθενά αλλού δεν συμβαίνει κάτι παρόμοιο. Γι' αυτό, και για όσα άλλα παραπάνω παραθέτω, θεωρώ ότι είναι λάθος και ανιστόρητο να λέγεται και «γέφυρα Ζέρμας» το γεφύρι.

Αθήνα, 10-11-2013

13. Όρα βιβλίο σημείωσης 1, σελ. 57.

14. Τούτο είναι καταφανές και από τη γραφή: «Σε βιβλίο του 1886 γίνεται λόγος αλλού για "γέφυρα της Ζέρμας", αλλού για "γέφυρα του Κάντσικου", [βλ. περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τ. 2002, 14,16]». Ιδέ και περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 159/2011, σελ. 252, σημ. 27.

15. Για τη «γέφυρα Ζέρμας» επεξεργάζομαι ειδικό άρθρο που θα δημοσιευτεί σε επόμενο τεύχος του περ. ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ.

Χρονολογικά τεκμήρια για το Κάντσικο

του Θωμά Β. Ζιώγα

Συχνά, κάποιοι περισσότερο ανήσυχοι συγχωριανοί, επειδή πυκνά αρθρογραφώ στο περιοδικό «Καντσιώτικα», με ρωτούν: «Από πότε υπάρχει το χωριό μας; Πότε πρωτοχτίστηκε; Υπάρχουν ιστορικά στοιχεία για την ύπαρξή του;». Αυτές και άλλες παρόμοιες υπαρξιακές απορίες βασανίζουν μερικούς, οι οποίοι, μη βρίσκοντας απαντήσεις, απευθύνονται σε μένα, νομίζοντας ότι κάτι παραπάνω θα ξέρω. Ούτε, όμως, και εγώ γνωρίζω τη σωστή και ικανοποιητική απάντηση στις απορίες τους. Γι' αυτό σε τούτο το άρθρο θα καταγράψω όσα τεκμήρια, γραφές και ομολογίες γνωστοποιήθηκαν και σχετίζονται με τη χρονολόγηση του χωριού και θα προβώ σε λογικά σχόλια πάνω σε αυτά. Γνωρίζοντας αυτά τα στοιχεία, καθένας μπορεί μετά να κάνει και τους δικούς του συλλογισμούς.

α) Αρχίζουμε με το όνομα «Κάντσικο/Κάντσκο»¹, όπως και πρέπει. Το οικωνύμιο αυτό το βρίσκουμε γραμμένο και ως «Κάντζικο/Κάντζκο», είτε ως «Κάνισκο/Κάνσκο». Ο κάτοικος λέγεται πάντα και από όλους «Καντσιώτης», μόνο οι λόγιοι γράφουν «Καντσικιώτης». Είτε πρόκειται για ελληνικό όνομα, λόγω του θέματος «καν-», είτε για σλάβικης προέλευσης, λόγω της κατάληξης -ško/-sko, η ονομασία είναι πολύ παλιά, τουλάχιστον μεσαιωνική, εφόσον είναι σλάβικο. Αν είναι ελληνικό μπορεί να είναι είτε νεότερο από τον μεσαίωνα, είτε και αρχαιότερο. Το πότε ακριβώς επικράτησε δεν είναι γνωστό από καμιά ιστορική πηγή, όπως αυτό συμβαίνει και με τα οικωνύμια των άλλων Μαστοροχωρίων. Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται ότι το όνομα του χωριού, άρα και το χωριό, υπήρχαν από εκείνους τους μακρινούς χρόνους, χωρίς να υπάρχει κανένα γραπτό κείμενο που να το επιβεβαιώνει.

β) Έκτοτε και μέχρι τους μέσους αιώνες της τουρκοκρατίας το «Κάντσικο» δεν αγαφέρεται πουθενά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχε. Κανένας, μέχρι τώρα, δεν έφερε στο φως κάποια σχετική γραφή ή αναφορά, απ' όσα εγώ

γνωρίζω. Συνήθως, για την εποχή που αναφέρομαστε, αυτές τις γραφές τις βρίσκουμε σε εικόνες και παλιά θρησκευτικά βιβλία, γιατί μόνο στις εκκλησιές διάβαζαν και έγραφαν τότε. Δυστυχώς, για το χωριό μας ούτε και τέτοιες γραφές βρέθηκαν. Ίσως να υπήρχαν και χάθηκαν, όταν στις αρχές του 20ου αιώνα ανακαινίστηκαν εκ θεμελίων τα παλιά εξωκλήσια: «Παναγιά» (1902), «Άι Θανάσης» (1906), «Άι Νικόλας» (1908), «Άι Παντελεήμονας» (1916). Δεν γνωρίζουμε πως διαχειρίστηκαν τότε τις παλιές εικόνες των τέμπλων, οι οποίες ίσως είχαν πάνω τους κάποια γραφή. Σήμερα, κάποιες παλιές εικόνες, χωρίς χρονολόγηση, από τον «Άι Νικόλα» φυλάσσονται στην κεντρική εκκλησία «Άγια Παρασκευή», για λόγους ασφαλείας.

Το ίδιο συνέβη και το έτος 1935, όταν κατεδαφίστηκε η παλιά κεντρική εκκλησία «Άγια Παρασκευή» και οικοδομήθηκε αυτή που υπάρχει τώρα. Τότε, από φόβο και ευλάβεια, όλα τα αποξηλωθέντα στοιχεία του σκαλιστού ξύλινου τέμπλου και τις φθαρμένες εικόνες τα είχαν αποθέσει στο κοντινό αλώνι του Νίκου Κουτρουμπίνα/ Τσιράπα, πάνω από το σημερινό σχολείο, όπου με τον καιρό χάθηκαν ή καταστράφηκαν². Κάποιες εικόνες που προέρχονταν από τον καθαιρεθέντα παλιό ναό είναι αναρτημένες τώρα στους τοίχους της «Άγιας Παρασκευής» και ξεχωρίζουν από την αγιογραφική τεχνοτροπία τους. Η αρχαιότερη εξ αυτών προερχόμενη από το παλιό τέμπλο, είναι η εικόνα «Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος» που φέρει χρονολογία 1795. Σε ογκώδη, μη σωζόμενο πλέον χειρόγραφο «Νομοκανόνα» του παλιού ναού, υπήρχε ακροτελεύτια σημείωση ότι εγράφη από τον Γεώργιο, Πυρσογιαννίτη, μάλλον ιερέα, το έτος 1787, [ιδέ «Καντσιώτικα» τεύχ. 17/2011, σελ. 40, "Επιγραφαί Καντσίκου του Χιονιαδίτη ιερέα Γεωργίου Παΐσιου]. Ο χωριανοί μαστόροι που δούλεψαν το 1935 στην κατασκευή του νέου ναού θυμούνταν ότι τη παλιά εκκλησία είχε επιγραφή με χρονολογία

1. Για τις πιθανές ερμηνείες του οικωνυμίου «Κάντσικο», ίδιο βιβλίο μου "Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας", Αθήνα 2013, σελ. 41, 42, 43. Το βιβλίο διατίθεται από την Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών.

2. Από αφηγήσεις της Άλεξανδρας Κουτρουμπίνα (Τσιράπος) σύζυγος Νικολάου, ο αποξηλωμένος σκαλιστό τέμπλος είχε στοιβαχτεί στο αλώνι της και χρησίμευσε ως καυσόξυλα από τους πλανόδιους γανωτήδες που έστηναν το πρόχειρο εργαστήρι τους επί τόπου για να γανώσουν τα χαλκώματα των χωρανών.

1763 (,), αλλά κανένας τους δεν είχε την πρόνοια να την εντοιχίσει στο νέο ναό.

Από τα παλιά της βιβλία διασώθηκε μόνον ένα χειρόγραφο, δερματόφυλλο (από περγαμηνή διφθέρα όλα τα φύλλα του) ευαγγέλιο, στο οποίο δεν βρήκα κάποια παρένθετη γραφή ή χρονολογία, όσο και αν το έψαξα. Κάποιες σελίδες του τις φωτογράφισα το έτος 1989, (ιδέ φωτογραφία). Μου το είχε δώσει τότε για μελέτη ο πρωτοεπίτροπος του ναού Γιώργος Σπέλλας του Στέργιου. Στο σώμα του τεύχους υπάρχουν δυο είδη γραφών που διαφέρουν πολύ μεταξύ τους, ενώ δεν φαίνεται για παλίμψηστο, όσο εγώ μπόρεσα να διαγνώσω. Η γραμματολογική εξέταση αυτού του κινητού κειμηλίου από ειδικούς γραφολόγους των εκκλησιαστικών βιβλίων θα μας αποκαλύψει την παλαιότητά του. Και μέχρι να γίνει αυτό, σκέφτηκα να κάνω μια πρώτη χρονολογική προσέγγιση του κειμένου, με βάση το είδος και τη μορφή των γραμμάτων που υπάρχουν στο πρώτο και κύριο μέρος του ευαγγελίου, χρησιμοποιώντας τους σχετικούς πίνακες ελληνικής γραφής των χριστιανικών χρόνων, που είναι καταχωρημένοι σε

δόκιμα έντυπα και τις εγκυκλοπαίδειες. Από τη συγκριτική θεώρηση, [τα τωρινά μικρά γράμματα γ, ε, ζ, ν, π, σ και ζ, φ γράφονταν διαφορετικά κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους], φαίνεται να είναι γραμμένο οπωσδήποτε τον **13ο αιώνα μ.Χ.**, δηλ. κάπου μεταξύ 1200 και 1300 μ.Χ., τότε που το ορθόδοξο βυζαντινό κράτος διαμελίστηκε από τους παπικούς σταυροφόρους και ολοκληρωτικά καταληστεύτηκε απ' αυτούς, μηδέ των ιερών και οσίων εξαιρουμένων. Ουδείς γνωρίζει πως βρέθηκε αυτό το θρησκευτικό και ιστορικό κειμήλιο στον ναό της Αγίας Παρασκευής, πολιούχου της Δροσοπηγής, όπου φυλάχτηκε και διασώθηκε μέχρι τώρα, έστω και λαβωμένο από το χρόνο που πέρασε. [Κάνω μια σκέψη: Μήπως τότε, τον 13ο αιώνα, κάποιος, για να το προστατεύσει από τους άρπαγες δυτικούς σταυροφόρους, το ανέβασε στα απρόσιτα ορεινά μέρη μας και το έδωσε στην εκκλησία του χωριού;]. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη του είναι, από μόνη της, μια τρανή γραπτή μαρτυρία και βέβαιο τεκμήριο για τη μεσαιωνική ύπαρξη του χωριού, με την επιφύλαξη ότι πρόκειται για κινητό στοιχείο.

ΑΡΧΗ ΣΥΝ ΘΕΩ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν ὁ λόγος; Οὔτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, πάντα δὶ’ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρίς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν εν ὁ γέγονεν εν αὐτῷ ζῶή ἦν, καὶ η ζῶή ἦν τὸ φῶς των ανθρώπων καὶ τὸ φῶς εν τῇ σκοτίᾳ φαίνει,

Η πρώτη σελίδα του Ευαγγελίου και δίπλα της η αναγραφή της ανάγνωσης του τίτλου και του κειμένου της πρώτης στήλης.

γ) Δυστυχώς, μήτε και στον κώδικα της μονής Ζάμπορδας³ Γρεβενών είναι γραμμένο το Κάντσικο. Κανένας δωρητής Καντσιώτης δεν εμφανίζεται είτε στη γραφή Α', δηλ. πριν το 1692 και μέχρι το 1534, είτε στη γραφή Β', δηλ. μετά το 1692. Φαίνεται πως οι περιφερόμενοι καλόγεροι της μονής, που επαιτούσαν βοήθεια και δωρεές, δεν πέρασαν από το χωριό μας. Μάλλον προτιμούσαν τα χωριά που είχαν στο χώρο τους εν λειτουργία αδελφά μοναστήρια. Πολλά χωριά, γνωστά και τώρα, υπαγόμενα στη δικαιοδοσία του επισκόπου Βελλάς καταγράφονται εκεί, π.χ. Κεράσοβο 17/-, Μόλιστα 4/-, Ζέρμα 1/-, Κλαδόρομι 4/-, Λιάσκα 1/-, Φούρκα 4/8, Κόνιτζα πολιτεία -/1, κ.α.. [Ο πρώτος αριθμός είναι το πλήθος των δωρητών με τη γραφή Α' και ο δεύτερος με τη γραφή Β']. Η μη αναγραφή ενός χωριού στον κώδικα δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι δεν υπήρχε, και αυτό συμβαίνει με την πλειονότητα των σημερινών Μαστοροχωρίων. Απλά δεν υπήρξαν δωρητές και από αυτά τα χωριά.

δ) Το «Καντσιώτικο γεφύρι» στον Σαραντάπορο είναι ένα σοβαρό τεκμήριο για την ύπαρξη του χωριού, ανεξάρτητα αν κάποιοι το ονομάζουν αδικαιολόγητα⁴ και «γέφυρα Ζέρμας», συγχέοντάς το με το «Ζερμωτ'νό γεφύρι» που υπήρχε άλλοτε στη θέση «Στόμιο». Η πλάκα/επιγραφή που είναι εντοιχισμένη στο «Καντσιώτικο γεφύρι» φέρει την βεβαία⁵ χρολογία 1717.

ε) Η αγορά της έκτασης του παλιού χωριού «Λιάσκα», που στο μεταξύ είχε γίνει τσιφλίκι, από τους Καντσιώτες, συλλογικά, είναι βέβαιο γεγονός. Αυτή έγινε περί το μέσον του 18ου αιώνα. Το τούρκικο χαρτί της αγοράς αυτής σωζόταν το 1913 και επιδείχθηκε στους τότε απογραφείς του νέου ελληνικού κράτους, γι' αυτό και αναγνωρίστηκε ως «ιδιωτική κοινοτική» και όχι ως «δημόσια», γεγονός που ισχύει και σήμερα. Πλέον, κανείς δεν γνωρίζει τι απέγινε αυτό το χαρτί της αγοραπωλησίας.

3. Όρα βιβλίο "Γραπτά μνημεία από τη Δυτ. Μακεδονία χρόνων τουρκοκρατίας", του Μιχ. Καλινδέρη, Πτολεμαΐδα 1940, πίνακα στη σελ. 64. Ιδέ και άρθρο μου "Το Κεράσοβο στον κώδικα της μονής Ζάμπορδας Γρεβενών", περ. «Κεράσοβο», τεύχ. [από Οκτ. 1994 έως Μάρτ. 1995], σελ. 1.

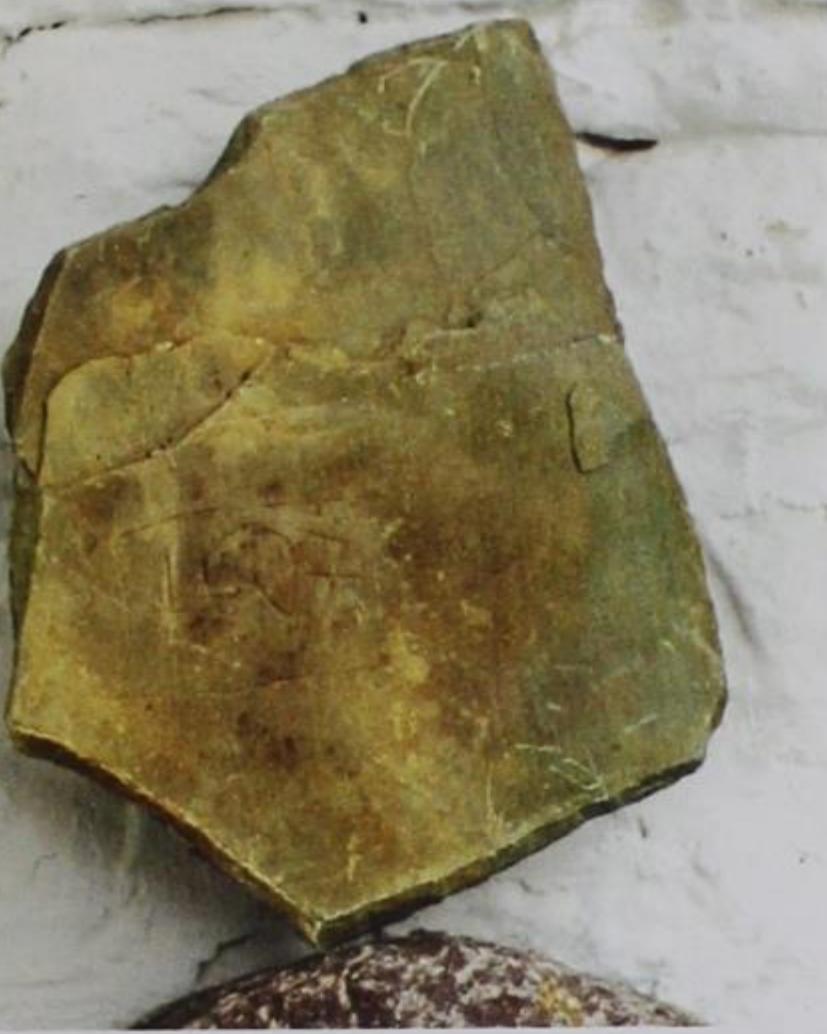
4. Ιδέ άρθρο σημείωσης 5, στο οποίο ενυπάρχει και η επιχειρηματολογία για τον όρο «αδικαιολόγητα».

5. Για τη διόρθωση της χρονολογίας από 1747 σε 1717 όρα άρθρο μου "Το Καντσιώτικο γεφύρι στο Σαραντάπορο – Διόρθωση χρονολόγησης", περ. «Καντσιώτικα», παρόν τεύχ. 21/2014.

στ) Στο σπίτι του γένους «Βελλάς» ανακάλυψα το έτος 1989, μια λιθόπλακα από το γείσο της στέγης με εγχάρακτη γραφή 1607. Το ιστορικό της ανακάλυψης έχει ως εξής: Τότε φωτογράφιζα ότι σημαντικό υπήρχε στα σπίτια του χωριού (αγκωνάρια, επιγραφές, παλιά δομήματα κ.λπ) για τις ανάγκες της Αδελφότητας. Μαζί με τη γυναίκα μου μπήκαμε στην αυλή των Βελλάδων, όπου έκαναν τότε εργασίες στη στέγη, καρώτησα αν το σπίτι έχει κάποιο αγκωνάρι με χρονολογία. Η οικοδέσποινα⁶ Αφροδίτη Σπέλλα/Ζούρα συζ. Νικολάου, η οποία βοηθούσε στις εργασίες της στέγης, με πληροφόρησε ότι κατέβασαν από το γείσο (τοπικώς αστρέχα/γρη πίδα) της στέγης μια πλάκα που έδειχνε ότι κάτι έχει χαραγμένο πάνω της, την οποία, μάλιστα είχε αποθέσει ξέχωρα. Την πήραμε, την πλύναμε με νερό, την τοποθετήσαμε πάνω σε μια μυλόπετρα ενός χειρόμυλου που ήταν στην αυλή και τη φωτογράφησα. Πράγματι γράφει 1607 μέσα σε ένα περίπου ορθογώνιο πλαίσιο (ιδέ παραπλεύρως πρωτότυπη και ιχνογραφημένη φωτογραφία). Φαίνεται πως κάποιος μακρινός συγχωριανός, μάστορας το επιτήδευμα, θέλησε να αφήσει ανεξίτηλα τα ίχνη της πρόσκαιρης ύπαρξης του και χάραξε την πλάκα. Το εύρημα είναι σπουδαίο χρονολογικά και πιστοποιεί ότι το χωριό υπήρχε έκτοτε. Μάλιστα είναι το αρχαιότερο τεκμήριο που βρέθηκε μέχρι τώρα, μετά το ευαγγέλιο της πιο πάνω παραγράφου β.

ζ) Στο σημερινό μαγαζί του Πατσιωτού, σε αγκωνάρι παραστάδος (θυροστόμι) ενός παραθύρου της μη ορατής πίσω όψης, υπάρχει χάραξη χρονολογίας 1787. Είναι η πιο παλιά γραφή σε κατοικία του χωριού, η οποία οπωσδήποτε μεταφέρθηκε εκεί από παλιότερη

6. Η παρουσία της εν λόγω οικοδέσποινας, με διαφορετικό επώνυμο, στο σπίτι του Βελλάς έχει την ακόλουθη γενεαλογική εξήγηση: Ο πάππος Δημήτρης/Μήτρος Βελλάς είχε μικρή κόρη, τη Βαία, και ένα γυιό, τον Ηλία. Ο μικρότερος Ηλίας νυμφεύτηκε τη Βασιλώ, κόρη του Γιώργου Κοτσίνα/Κωστούλα (κατόπιν Παπαγιώργη) και πήγε στην Αμερική, πριν αποκτήσουν παιδιά, όπου και πέθανε. Η Βασιλώ ξαναπαντρεύτηκε στο Κεράσοβο με τον Σπύρο Ζούκα, που ήταν χήρος με τρία παιδιά, και έκανε μαζί του δυο αγόρια. Η μεγαλύτερη Βαία παντρεύτηκε τον Βασιλη Σπέλλα/Ζούρα και έκανε μαζί του πολυμελή οικογένεια, με πρωτότοκο τον Νίκο. Αυτό τον Νίκο τον πήρε ο πάππος Μήτρος Βελλάς ψυχοπαίδι στο σπίτι του, ήταν άλλωστε και πρωτοεγγονός του, γιατί είχε μείνει παντέρημος. Ο Νίκος νυμφεύτηκε την Αφροδίτη θυγατέρα του Κώστα Καρ(ρ)ά και έκαναν πολυμελή οικογένεια. [Τι πληροφορίες έδωσε η μητέρα μου Γιαννούλα Ζιώγα συνταξιδευτή της Βασιλείου, εν ζωή, ετών 96].

Η πρωτότυπη φωτογραφία της πλάκας.

Η ιχνογραφημένη φωτογραφία της πλάκας.

κτίσμα. Όλες οι άλλες γραφές σε πλάκες και αγκωνάρια σπιτιών είναι μετά το έτος αυτό.

η) Υπάρχει ομολογία ότι στην τοποθεσία «Μέκα» βρέθηκαν, ύστερα από τοπική κατολίσθηση, μερικά νομίσματα με τη γραφή "ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ". Προφανώς ήσαν νομίσματα αρχαιοελληνικά και προχριστιανικά.

θ) Πιο κάτω από τη σημερινή κεντρική πλατεία υπάρχουν τα σπίτια και τα αλώνια του γένους Μακρής (Μακραίοι ή Λυκαίοι). Λέγεται ότι εκεί, κατά έτος 1989 σε εργασίες εκσκαφής, βρέθηκε μια εμπροσθογεμή πιστόλα και ένας ορειχάλκινος δίσκος με πλεκτή, συρματερή, περιμετρική διακόσμηση και χαραγμένη χρονολογία 1643. Τα ίχνη τους έχουν εξαφανιστεί προ πολλού.

ι) Κοντά στον Σαραντάπορο, στη τοποθεσία «Κάτω Λιασιώτικο», εφαπτόμενη με την τοποθεσία «Χατζή» στην οποία υπάγεται και ο «Παλιόμυλος», ανακάλυπταν συχνά θραύσματα κεραμιδιών. Λέγεται ότι εκεί βρέθηκε μεταλλικό περίκοσμο στεφάνι, ίσως των αρχαίων χρόνων, του οποίου τα ίχνη έχουν πλέον χαθεί.

Με αποκλειστικό σκοπό τη χρονολόγηση του χωριού, αυτά τα τεκμήρια και τις ομολογίες διαθέτουμε μέχρι τώρα, τα οποία και καταθέτω εδώ προς γνώση και μελέτη όσων ενδιαφέρονται. Υπάρχουν και άλλα, που φέρουν όμως ενδιάμεσες χρονολογίες, οι οποίες δεν είναι

χρήσιμες στον προσδιορισμό της αρχής. Αν κάποιος άλλος διαθέτει πρόσθετα τεκμήρια, καλά θα κάνει να τα δημοσιεύσει όσο είναι καίρος, διότι, όπως έλεγε και ο αρχαίος Θέογνις, ελεγειακός ποιητής από τα Μέγαρα του 6ου π.Χ. αιώνα, «Οίδε γαρ ουδείς ανθρώπων ότι νυξ χ' ημέρη ανδρί τελεί», δηλ. «Κανείς από τους ανθρώπους δεν γνωρίζει τι μπορεί να κάνει/φέρει σε έναν άνδρα μια νύχτα και μια μέρα». Με απλούστερα λόγια, να μην τα πάρει μαζί του, εκεί απ' όπου κανείς δεν γυρίζει. Θα χαθούν και αυτά μαζί του.

Όλα τα παραπάνω δεν είναι ικανά και αρκετά να λύσουν την απορία για το από πότε υπάρχει το χωριό. Πληροφορώ τους αναγνώστες ότι με την ίδια απορία ζουν και τα λοιπά Μαστοροχώρια. Ποτέ οι γραμματισμένοι των απώτερων αιώνων δεν αναφέρονταν στον απόμακρο, ορεινό και δυσπρόσιτο τόπο των Μαστοροχωρίων. Δεν είχε ενδιαφέρον γι' αυτούς. Σπανίως και εκ του πλαγίου υπάρχουν αναφορές ή γραφές, και αυτές σπάνιες από τον 17ο και συχνότερες από τον 18ο αιώνα και μετά. Ας περιμένουμε, λοιπόν, μήπως οι φιλίστορες, που ανασκαλεύουν βιβλία, γραφές, κώδικες, κειμήλια, εικόνες, κ.λπ., ανακαλύψουν κάτι και για τον τόπο μας. Ποτέ δεν ξέρεις! Ίσως βρεθεί κάτι και μας φωτίσει.

Μια βυζαντινή εικόνα «βρεφοκρατούσας» Παναγίας

του Θωμά Β. Ζιώγα

Καθώς επιθεωρούσα στον υπολογιστή μου, για άλλο ερευνητικό αντικείμενο¹, τις διαφάνειες των παλιών εικόνων από τον ναό της αγίας Παρασκευής της Δροσοπηγής, τις οποίες έχω στο αρχείο μου από το 1994, διέκρινα γραμμένη κάποια χρονολογία σε μια παμπάλαια εικόνα βρεφοκρατούσας Παναγίας, που είναι ακόμη αναρτημένη στον Β τοίχο του ναού. Αυτή, μαζί με μια εξ ίσου παλιά, ομοιότεχνη και αχρονολόγητη εικόνα του Χριστού, είναι ό,τι απόμεινε από τον παλιό (1763;) ναό της αγίας Παρασκευής. Γι' αυτόν τον λόγο η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών τις συμπεριέλαβε στο εξαιρετικής ποιότητας ημερολόγιο του έτους 1992. Αρχικά, έμεινα έκπληκτος, γιατί οι περισσότερες εικονογραφίες είναι αχρονολόγητες. Μετά, θεώρησα τον εαυτό μου τυχερό, αφού έπεισε το μάτι μου πάνω στην αχνή χρονολογία. Σ' αυτό, βέβαια, βοήθησε υπερβολικά και η τεχνολογία. Οι δυνατότητες που παρέχουν τα προγράμματα επισκόπησης και επεξεργασίας φωτογραφιών είναι τεράστιες και ποικίλες. Με την αρωγή τους μπόρεσα να δω και να διαβάσω τις γραφές. Ακολουθώντας τη συμβουλή του ελεγειακού ποιητή, από τη Μίλητο, Φωκυλίδη (6ος π.Χ. αιώνας) «Πόλις απατηθήναι διζήμενον, έμμεναι εσθλόν», που ερμηνεύεται «Είναι χρήσιμος όποιος ερευνά, ακόμη και αν σε πολλά απατηθεί», τολμώ να παρουσιάσω τώρα τα ευρήματα.

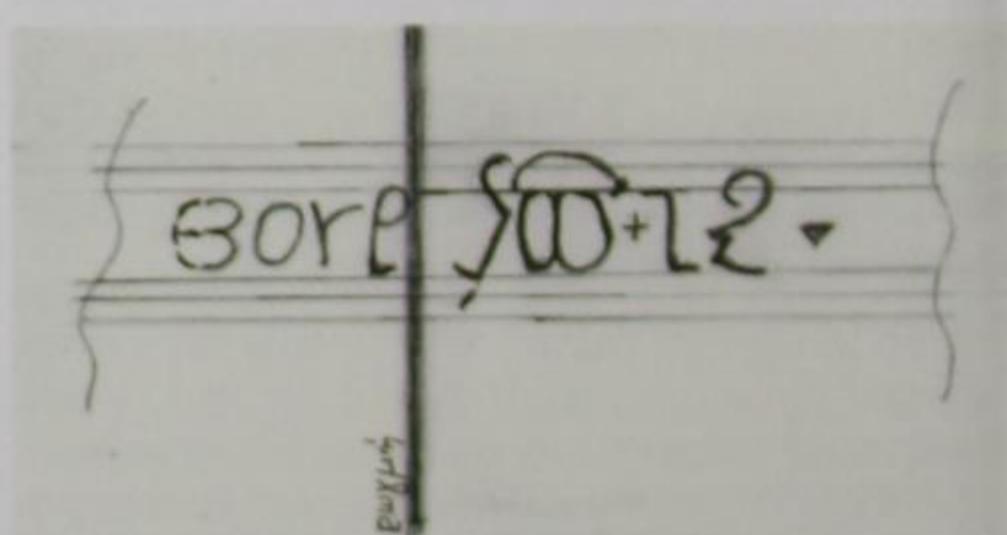
Δημοσιεύω εδώ ολόκληρη την εικόνα (Φωτ. 1), καθώς και τη λεπτομέρεια σε μεγέθυνση (Φωτ. 2) της γραφής, για να μπορούν να σχηματίσουν γνώμη και οι πάντα αμφίβολοι ερευνητές. Τέλος, η (Φωτ. 3) δείχνει τη μεταγραφή της

Φωτ. 1. Η βυζαντινή, του έτους 1309, εικόνα της βρεφοκρατούσας Παναγίας, από τον ναό της αγίας Παρασκευής, στη Δροσοπηγή. Λήψη από τον Θωμά Β. Ζιώγα, τον Αύγουστο του 1994.

Φωτ. 2. Λεπτομέρεια σε μεγέθυνση της χρονολογίας.

Φωτ. 3. Μεταγραφή της χρονολογίας, από τον Θωμά Β. Ζιώγα.

1. Πρόκειται για το άρθρο μου «Παναγία η Μλιεκοπίτατελίνιτσα», που δημοσιεύεται στη σελ. 28 του παρόντος αρ.21/2014 τεύχους του περιοδικού Καντσιώτικα, όπου γίνεται εικονογραφική σύγκριση της ελληνικής «βρεφοκρατούσας» με τη ρωσική «θηλάζουσα» Παναγία.

όλης γραφής που σχεδίασα εγώ, για να είναι περισσότερο ευανάγνωστη.

Λεπτομερέστερα, για τη διακρινόμενη γραφή, σημειώνω τα ακόλουθα:

1) Θέση: Η χρονολογία βρίσκεται στην περιμετρικής ταινίας της ούγιας του ωμοφορίου της Παναγίας, επί του βραχίονα και λίγο πιο κάτω από τον ώμο. Η ταινία φέρει τριπλή διακοσμητική γράμμωση και στις δυο παρυφές της. Το αρκετά ευρύ κενό μεταξύ των δυο τριπλών γραμμώσεων προσφερόταν προς γραφή, αφού η θέση αυτή είναι και ευδιάκριτη στον κάθε θεατή. Το χρώμα της επιφάνειας της ταινίας δείχνει να είναι σταχτί (γκρι). Πάνω σ' αυτή γράφτηκαν και ξεχωρίζουν τώρα γράμματα λευκά και σκουρόχρωμα.

2) Λέξη: Στην αριστερή μεριά και πριν από την κατακόρυφη ρωγμή της εικόνας, με λευκά γράμματα, διακρίνεται η λέξη **Ε 3ογρ.**, γραμμένη ανάμεσα στις δυο τριπλές γραμμώσεις, με τον τρόπο της ελληνικής γραφής των χριστιανικών χρόνων του ύστερου μεσαίωνα. Η λέξη αυτή σημαίνει «**εζωγρ**(αφήθη)», και είναι αποκοπή, ανορθόγραφα γραμμένη με **Ο** αντί για **Ω**. Το πρώτο γράμμα **Ε** (= ε) δεν φαίνεται καλά και σχηματίζει μαζί με το επόμενο και σχεδόν εφαπτόμενο **3** (= ζ) μια εικόνα με μορφή παραπλήσια ενός συμφυρμού **Θ** και **8**, το οποίο μερικώς έχει καλυφτεί από τον πίνο της πολυκαιρίας. Όλα τα επόμενα γράμματα αναγνωρίζονται πλήρως.

3) Αριθμός: Στη δεξιά μεριά και μετά την κατακόρυφη ρωγμή, με σκουρόχρωμα και κάπως μεγαλύτερα γράμματα, φαίνεται ο αριθμός **5ωιζ**, γραμμένος με γράμματα, κατά την ελληνική αρίθμηση και τον τρόπο της χριστιανικής ελληνικής γραφής του ύστερου μεσαίωνα. Τα γράμματα εκτείνονται καθ' ύψος και μέσα στη γράμμωση της πάνω παρυφής. Με τη διαφορά χρωματισμού και μεγέθους γραμμάτων, εν σχέσει με το αριστερό τμήμα της υπερκείμενης παραγράφου 2, ο ζωγράφος θέλησε να κάνει περισσότερο εμφανές το έτος κατά το οποίο ζωγράφισε την εικόνα.

Το πρώτο γράμμα **5** είναι το αρχαίο ελληνικό σύμβολο του **6**, (είναι γνωστό και ως **στ ή «στίγμα»**), το οποίο, με την κάτω στιγμή που φέρει ή τη θέση που κατέχει στον όλο αριθμό, σημαίνει τον αριθμό **6000**. [Το χρησιμοποιούμενο εδώ σύμβολο δεν είναι ακριβώς το σωστό, αλλά είναι μορφολογικά το πλησιέστε-

ρο που βρήκαι στις γραμματοσειρές του word].

Το δεύτερο γράμμα είναι οπωσδήποτε το **ω**, γραμμένο με δυο εφαπτόμενα μεταξύ τους **ο** και επικαλυπτική αγκύλη συνένωσης, το οποίο, με ή χωρίς τόνο, σημαίνει τον αριθμό **800**. Ενδεχομένως να είναι και κανονικό **ω**, του οποίου οι τρεις άνω κορυφές φαίνονται ενωμένες από τη διακοσμητική γράμμωση της άνω παρυφής της ούγιας.

Το τρίτο γράμμα είναι ένα **ξεκάθαρο Ι**, το οποίο, με ή χωρίς τόνο, σημαίνει τον αριθμό **10**.

Το τέταρτο και τελευταίο γράμμα είναι ένα εμφανέστατο **ζ**, γραμμένο με τον τρόπο της τότε εποχής, και σημαίνει τον αριθμό **7**.

Συνεπώς, ο γραμμένος στην εικόνα αριθμός είναι **6817**. Αυτό είναι το έτος που ζωγραφίστηκε η εικόνα, μετρούμενο, βέβαια, «από κτίσεως κόσμου», κατά πως συνηθίζοταν από τους εκκλησιαστικούς κατά την βυζαντινή περίοδο.

4) Αναγωγή: Η «κτίσις του κόσμου», με βάση το σημερινό ημερολόγιο, επισήμως και με πατριαρχική εγκύκλιο έχει οριστεί το έτος 5508 π.Χ.. Εάν αφαιρεθεί από το **6817** το **5508** προκύπτει η χρονολογία, με βάση το σημερινό ημερολόγιο, ήτοι $(6817 - 5508) = 1309$.

Συνεπώς, η εικόνα ζωγραφίστηκε το έτος **1309** μ.Χ.. Είναι η εποχή της δυναστείας των Παλαιολόγων και της προσπάθειας ανασύστασης του Βυζαντίου, μετά την λήξη, το 1261 μ.Χ., της καταστροφικής λαίλαπας των σταυροφοριών και της λατινοκρατίας.

5) Ιστορία: Τίποτα δεν γνωρίζουν στη Δροσοπηγή για το πώς βρέθηκε εκεί αυτή η εικόνα. Το μόνο που ομολογούν είναι ότι προέρχεται από τον παλιό ναό της αγίας Παρασκευής, ο οποίος ανακατασκευάστηκε εκ θεμελίων το 1935.

Συμπέρασμα

Στο παρόν τεύχος αρ. 21/2014, σελ. 22 του περιοδικού ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ δημοσιεύεται το άρθρο μου «Χρονολογικά τεκμήρια για το Κάντσικο». Μεταξύ των τεκμηρίων που εκεί αναφέρω είναι και ένα εξ ολοκλήρου δερματόφυλλο ευαγγέλιο, το οποίο χρονολόγησα, με βάση το είδος και τη μορφή της γραφής, κάπου μεταξύ 1200 και 1300 μ.Χ.. Σε εκείνα τα τεκμήρια χρονολόγησης πρέπει τώρα να προστεθεί και η παραπάνω εικόνα της «βρεφοκρατούσας» Θεομήτορος, του έτους 1309 μ.Χ.. Χρονολογικά, τα δυο αυτά ευρήματα είναι πολύ κοντινά και προέρχονται από τον ίδιο χώρο, τον παλιό ναό (1763;) της αγίας Παρασκευής στη Δροσοπηγή. Αυτό δεν μπορεί να είναι απλή σύμπτωση. Η πολλαπλότητα το αποκλείει. Και αν το πρώτο εύρημα (ευαγγέλιο), θεωρούμενο αυτοτελώς, επέτρεπε στους αμφίβολους να επικαλούνται το «εις μάρτυς, ουδείς μάρτυς», τώρα, με το δεύτερο εύρημα (βρεφοκρατούσα Παναγία), ισχύει το «δεύτερος μάρτυς, βέβαιον εστί».

Μπορούμε, συνεπώς, να δεχθούμε ότι τα δυο αυτά ευρήματα αποτελούν αδιάσειστα τεκμήρια για τη μεσαιωνική ύπαρξη οικισμού με ναό, στον οποίο και αφιερώθηκαν. Άρα, και πριν το 1763;: υπήρχε άλλο κτίσμα (ή άλλα διαδοχικά κτίσματα) ναού στο χώρο της Δροσοπηγής. Ταυτόχρονα, συνιστούν ατράνταχτη γραπτή μαρτυρία ύπαρξης, έκτοτε, του χωριού Κάντσικο, με ελάχιστη πλέον επιφύλαξη, εκ του γεγονότος ότι και τα δυο παραπάνω τεκμήρια είναι κινητά στοιχεία.

Αθήνα, Μάρτιος 2014

Παναγία η «Μλεκοπιτατελύντια = Μλιεκοπιτατελίντσα»

του Θωμά Β. Ζιώγα

Ήδη από το 1995 το σπίτι του πάππου μου Γιάννη Σπέλλα¹ του Στέργιου (1888; - 1973) είχε ερημώσει. Η μοίρα και οι πόλεμοι το έφερε να μη ριζώσει άνθρωπος εκεί. Μόνο περαστικοί γανωτήδες και Αλβανοί εργάτες το χρησιμοποιούσαν σποραδικά. Σταδιακά, ο χρόνος και η ασυντηρησία το μετέτρεψαν σε ερείπιο. Τίποτε δεν έμεινε ακέραιο στη θέση του. Πόρτες και παράθυρα ανοιχτά, τζάμια σπασμένα. Ο αέρας, η βροχή και το χιόνι έπαιζαν μαζί του το παιχνίδι της φθοράς. Η μητέρα μου, κόρη του πάππου Γιάννη, πονούσε ψυχικά από αυτήν την εικόνα του πατρικού της. Συχνά, με παρότρυνε να πηγαίνω να βλέπω την κατάσταση του σπιτιού και να την ενημερώνω. Ανήμπορη καθώς είναι, θα τη στεναχωρούσα περισσότερο, αν της έλεγα την αλήθεια. Γι' αυτό σπάνια πήγαινα στο πατρικό της.

Σε κάποια τυχαία επίσκεψή μου σ' αυτό είδα ότι το εικονοστάσι στον παλιό «οντά» του σπι-

1. Το πολυάνθρωπο Καντσιώνικο γένος «Σπέλλας/Σπελλαίοι» λεγόταν άλλοτε και «Κατσιουπαίοι/Κατσ'παίοι». Η εστία τους είναι ακριβώς κάτω από τους «Κρύηδες», κοντά στον «Άι Θανάση». Και οι δυο ονομασίες έχουν αλβανική προέλευση, όπως και το «Κρύηδες» που σημαίνει «Αρχικοί Πρώτοι», κατά πως φημίζεται, από το Αλβ. krye (= αρχή, κεφαλή - πρώτος, κύριος - αρχηγός). Το «Σπέλλας» ερμηνεύεται ως «Σπηλαιώτης», δηλ. αυτός που ζει σε σπήλαια, από το ελληνογενές Αλβ. spellē-a (= σπήλαιο, σπέος, άντρο), ενώ το «Κατσιουπαίοι» αποδίδεται ως «Τουλουμάδες ; Kouzinvádες», δηλ. αυτοί που έχουν πολλά ασκιά, από το Αλβ. kaçur-i (= ασκί, δερμάτι, τουλούμι, τοπικό κουζίνι). Υστερότερα, όταν τα «κατσιούπια» τα αντικατέστησαν με δοχεία από «τενεκέ/λευκοσίδηρο», ένας κλάδος τους, στον οποίο υπαγόταν και ο πάππος Γιάννης, λεγόταν με το παρωνύμιο «Τενεκές/Τενεκέδες». Ένας δεύτερος κλάδος φέρετο παρωνύμιο «Τζιάλλας/Τζιαλλαίοι», που αποδίδεται ως «Διαβολεμένος ; Παμπόνηρος», από το Αλβ. xhjall-i (= διάβολος), παραφθορά του Ελλ. «διάβολος». Ένας τρίτος κλάδος λέγεται με το παρωνύμιο «Ζούρας/Ζουραίοι/Ζουρηδες», το οποίο μάλλον σημαίνει «Φθισικός ; Χτικιάρης», από το Βλάχ. zura (= φθίση, χτικιό - μαράζωμα) < νέο Ελλ. «ζούρια» (= μαρασμός, καχεξία), ίσως από κάποιον πρόγονο που έπασχε φυματίωση, ασθένεια συνήθης στο παρελθόν.

τιού ήταν ακόμη στη θέση του, ψηλά στην κόγχη του τοίχου. Γεμάτο κουρνιαχτό και αραχνιασμένο καθώς ήταν, με σκουριασμένο το κρεμάμενο καντήλι, έδειχνε ότι από χρόνια δεν το είχε πειράξει ανθρώπινο χέρι. Το σεβάστηκαν και οι διάφοροι περαστικοί ένοικοι, σκέφτηκαν λόγω των ιερών εικόνων και του φόβου της θείας τιμωρίας.

Μετά φόβου Θεού κατέβασα το εικονοστάσι. Έβγαλα από μέσα ό,τι περιείχε. Ό,τι μεταλλικό υπήρχε είχε σκουριάσει. Οι μορφές στις εικόνες είχαν καταστραφεί από την υγρασία και τη σκόνη. Ήταν όλα τους άχρηστα. Μόνο μια εικόνα δεν είχε πάθει απολύτως τίποτα, απλώς ήταν επιφανειακά κατάμαυρη από τη σκόνη και την πολυκαιρία. Με ένα απλό στεγνό καθάρισμα επί τόπου φάνηκε η μορφή της Παναγίας. Την πήρα μαζί μου να την εξετάσω λεπτομερέστερα. Ήταν, άλλωστε, το μοναδικό υλικό ενθύμιο από τον πάππο μου.

Στην Αθήνα που την έφερα και προσπάθησα να τη συντηρήσω διαπίστωσα ότι ήταν περασμένη επιφανειακά με κάποιο ειδικό κηράλειμμα. Αυτή ήταν και η αιτία που δεν είχε καταστραφεί, όπως οι άλλες εικόνες που ήσαν μαζί της στο εικονοστάσι. Το κεράλειμμα την προστάτεψε από τη φθορά του χρόνου και την υγρασία. Όταν αφαιρέθηκε η σκόνη που είχε κολλήσει πάνω της, φάνηκαν όλες οι λεπτομέρειες, οι χρωματισμοί και οι γραφές που έφερε. Με εντυπωσίασε το γεγονός ότι τα γράμματα είναι κυριλλικά, όπως γράφουν οι Σλάβοι, και η Θεομήτωρ (παλ. Σλ. **Богоматъ**) έχει το επίθετο **Мълекопитателница**, (προφέρεται Μλιεκοπιτατελίνιτσα). Αυτό με έβαλε σε επίμονες σκέψεις, για το πώς βρέθηκε εκεί μια εικόνα με τέτοιες γραφές· σκέψεις που με οδήγησαν να γράψω τούτο το άρθρο.

Στην παλαιοσλαβονική γλώσσα, στην οποία πρωτογράφηκαν και τα εκκλησιαστικά, χριστιανικά βιβλία των Σλάβων, η λέξη *mlejekopitateljnica* σημαίνει «θηλάζουσα», ενώ κυριολεκτείται «γαλακτοτρέφουσα» | γαλακτοθρέπτειρα | Λατ. *lacte nutritiens*», από το παλ. Σλ. *mlejko* (= γάλα) + παλ. Σλ. *pitateljnica* (= τροφός, θηλάστρια, τιθήνη, βυζάχτρα) < παλ. Σλ. *pitati* (= τρέφω). [Ιδέ Lexikon Palaeoslovensko - Greco - Latinum, 1865, του Fr. Miklosich].

Στο κάτω μέρος της εικόνας είναι γραμμένο σε δυο γραμμές, στα ρωσικά, το εξής κείμενο σε μετάφραση:

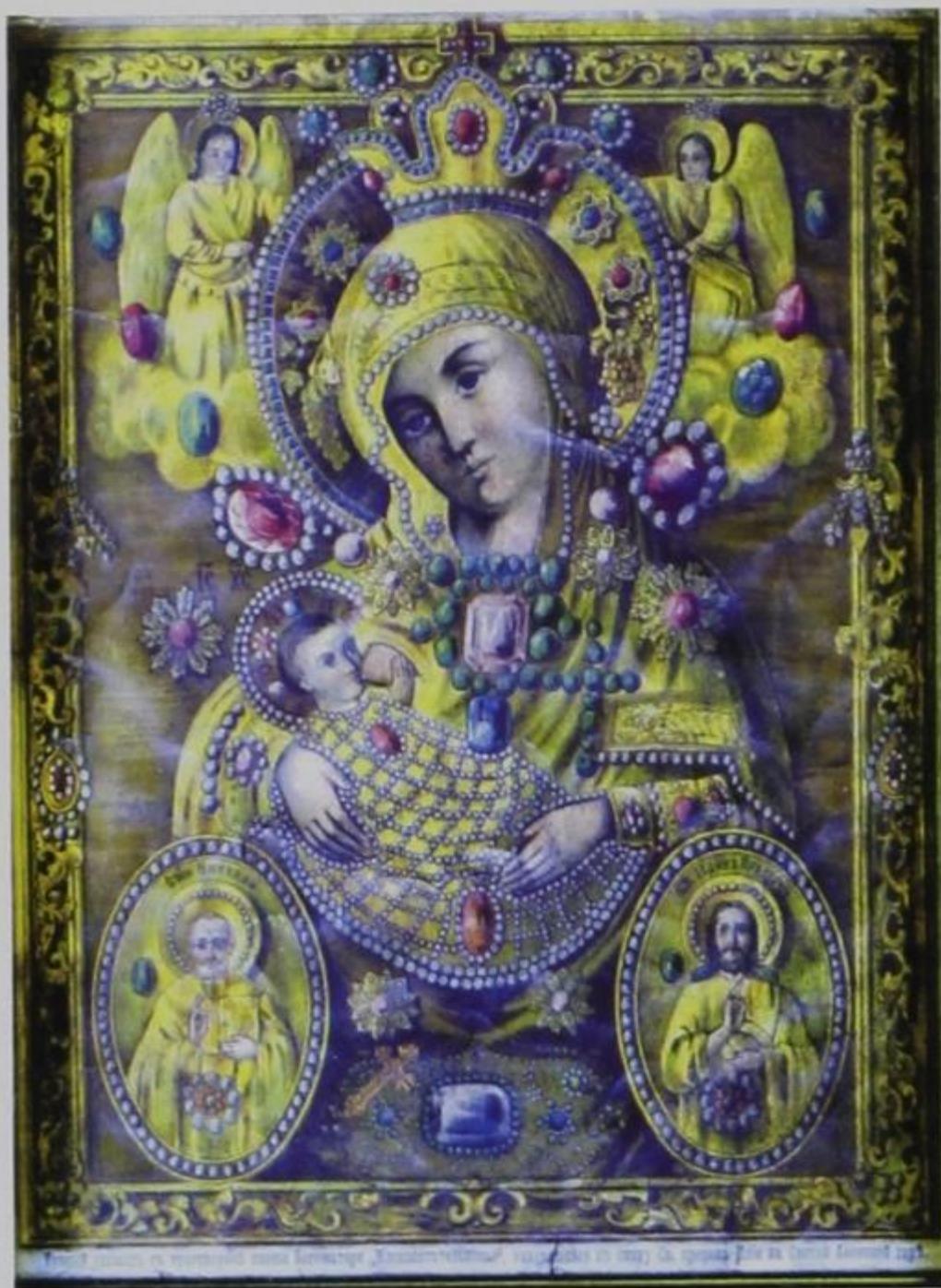
Στην πρώτη γραμμή που φαίνεται: "Πιστό αντίγραφο από τη θαυματουργή εικόνα της Θεομήτορος «γαλακτοτρέφουσας/θηλάζουσας», η οποία βρίσκεται στη «Σκήτη του αγίου προφήτη Ηλιού», στο Άγιο αθωνικό Όρος".

Στη δεύτερη γραμμή που δεν φαίνεται (καλύπτεται από το πλαίσιο): "Αγία Πετρούπολη, για την εκκλησιαστική επιτροπή ελέγχου πνευματικών δικαιωμάτων και γνησιότητας, 8 Οκτωβρίου 1902, ο ελεγκτής αρχιμανδρίτης Αντώνιος".

Η εικόνα, (Φωτ. Α), είναι ζωγραφισμένη εξ ολοκλήρου κατά τη ρωσική αγιογραφική τεχνοτροπία. Ο πλούτος² και το είδος της διακόσμησης, με πάμπολλους πολύτιμους λίθους, (ζαφείρια, ρουμπίνια, σμαράγδια, λαζούρια, αμέτρητα μαργαριτάρια, κοσμήματα, κ.λπ.), είναι ίδιο των Ρώσων αγιογράφων. Στις εμπεριεχόμενες δυο μικρογραφίες των αγίων - κάτω αριστερά ο «άγιος Νικόλαος» και κάτω δεξιά ο «άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος» - οι γραφές στο φωτοστέφανό τους είναι στην κυριλλική και τα ονόματα κατά τη σλάβικη εκφορά τους. Τα μόνα ελληνικά στοιχεία πάνω στην εικόνα είναι: το **ΙC – XP** (με ελληνικό Ι και όχι με το κυριλλικό Ι) έξω από το φωτοστέφανο του βρέφους Χριστού, το **O WN** (με ελληνικό ω) μέσα στο φωτοστέφανο, και το **MΗΤΗΡ - ΘΕΟΥ** (με ελληνικό Θ, κατά τη βυζαντινή συντομογραφία) πάνω από το φωτοστέφανο της Παναγίας. Και η όψη του προσώπου της θηλάζουσας Θεομήτορος πόρρω απέχει από τις αντίστοιχες βυζαντινές εικόνες, π.χ. τη «βρεφοκρατούσα». Καινοφανής και πέρα από τους αυστηρούς κανόνες της βυζαντινής αγιογραφίας είναι και η απεικόνιση, έστω και διακριτικά προς αποφυγή σκανδαλισμού, του μητρικού μαστού της θηλάζουσας Θεομήτορος.

Για να φανεί εναργέστερα η διαφορά αντίληψης και τεχνοτροπίας απεικόνισης της «θεϊκότητας και αγιότητας» των προσώπων της ρωσικής σχολής, εν σχέσει με την ελληνική/βυζαντινή συντομογραφία, παραθέτω εδώ δυο φωτογραφίες εικόνων με παραπλήσιο θέμα, τη «βρεφοκρατούσα» Παναγία. Η πρώτη, (Φωτ. 1)

2. Στη σλάβικη ομογλωσσία το θέμα **БОГ-** (= μπογκ-) έχει διπλή έννοια· σημαίνει ταυτόχρονα «θεός» και «πλούτος». Φαίνεται πως η προχριστιανική αυτή αντίληψη των Σλάβων, που θεωρούσαν τον τότε θεό τους **БОГ/Μπογκ** κάτοχο και διαχειριστή όλου του πλούτου και των αγαθών, πέρασε και στην χριστιανική αγιογραφία τους.

(Φωτ. Α.) Η ρώσικη εικόνα από το Άγιο Όρος.

(Φωτ. Β.) Ελληνική εικόνα από το ναό της αγίας Παρασκευής Δροσοπηγής.

της σελ. 26 του παρόντος, είναι βυζαντινή³ εικόνα του έτους 1309 μ.Χ., ενώ η δεύτερη (Φωτ. Β) είναι αχρονολόγητη⁴. Αμφότερες προέρχονται από τον παλιό ναό της αγίας Παρασκευής (1763;), πολιούχου της Δροσοπηγής, που διασώθηκαν και είναι αναρτημένες τώρα στη νέα εκκλησία (1935). Παρόλο που είναι ζωγραφισμένες από διαφορετικούς εικονογράφους, όπως φαίνεται από το ύφος και τη χρωματική τους, εκπέμπουν προς τους πιστούς την ίδια ακριβώς «αγιότητα» της Παναγίας, με σεμνότητα, όμως, και χωρίς καμία επίδειξη πλούτου. Απόλυτη αντίθεση με τη ρωσική αγιογραφική αντίληψη.

3. Ιδέ άρθρο μου "Μια βυζαντινή εικόνα βρεφοκρατούσας Παναγίας", [περιοδικό ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, στο παρόν τεύχ. 21/2014, σελ.26].

4. Η εικόνα έχει χρονολόγηση. Βρίσκεται μέσα σε ένα πλαίσιο στο χρωματικό κάμπο που περιβάλλει το φωτοστέφανο, πάνω από τον δεξιό ώμο της Παναγίας, αλλά μόλις που διακρίνεται και είναι προς το παρόν δυσανάγνωστη. Μελλοντικά, ίσως κατορθώσουμε να τη διαβάσουμε.

Την εικόνα έφερε στο Κάντσικο ο πάππος Γιάννης, μετά από κάποιο ταξίδι του στη Χαλκιδική. Αυτό βεβαιώνει η μητέρα μου Γιαννούλα (1918 -), που είναι το πρώτο παιδί του, και αυτό προκύπτει από την αλληλουχία των ταξιδιών που έκανε εκεί ο πάππος, ενταγμένος σε κάποια μεγαλύτερη παρέα συγχωριανών. Είναι ομολογημένο από πολλούς παλιούς ότι οι μαστόροι του χωριού μας, όπως και μερικών άλλων Μαστοροχωρίων, συχνά ταξίδευαν για δουλειά στη Χαλκιδική και το Άγιο Όρος, τόσο πριν το 1900, ως μαραγκοί/βαρελάδες είτε ως κτίστες, όσο και μετά το 1913, ως πετράδες μαστόροι. Την περίοδο από 1900 έως και 1913 απέφευγαν αυτό το ταξίδι επειδή οι δρόμοι στη Μακεδονία ήσαν επικίνδυνοι, λόγω του «Μακεδονικού Αγώνα» και του 1ου βαλκανικού πολέμου. Αμέσως μετά, με το που αποκαταστάθηκε η τάξη και η ασφάλεια, ξαναπηγαίνουν εκεί. Τα ταξίδι από τη Θεσσαλονίκη γινόταν με καΐκι, τα οποίο έπιανε συνήθως στη σκάλα Κουφός της Σιθωνίας, που είναι επίνειο του χωριού Συκιά, γιατί τότε δεν υπήρχαν αμαξιτοί δρόμοι και αυτοί εργάζονταν κυρίως στη μεσαία χερσόνη-

σο της Χαλκιδικής, τη Σιθωνία, έχοντας απέναντι το Άγιο Όρος. Η παρουσία των καλόγερων από το έναντι Άγιο Όρος ήταν πολυπρόσωπη στη Σιθωνία, γιατί εκεί οι Μονές είχαν εκτεταμένα κτήματα και μετόχια, τα οποία αυτοί διαχειρίζονταν. Και ασφαλώς, όταν οι Μονές στον αντίκρυ Άθω είχαν τεχνικά έργα να εκτελέσουν, καλούσαν τους δικούς μας μαστόρους να περάσουν απέναντι και να εργαστούν. Τους προτιμούσαν, μάλιστα, διότι το όνομα «Ηπειρώτης» ήταν συνώνυμο με τον τίμιο, εργατικό και ηθικό άνθρωπο. Αυτό συνέβαινε σχεδόν μέχρι και το 1960, καθώς μολογούσε ο πατέρας μου Βασίλης Θ. Ζιώγας (1910 – 1993), ο οποίος, εργαζόμενος, περί το 1960, στο χωριό Συκιά της Σιθωνίας, κλήθηκε από κάποια Μονή και πέρασε απέναντι μαζί με την παρέα του, τον αδελφό του Δημήτρη (1910 - 1971) και τον Σταύρο Δ. Ρέβα, όπου δούλεψαν πολλούς μήνες. Μάλιστα, ο Δημήτρης, παθιασμένος αναγνώστης καθώς ήταν, επέστρεψε στο χωριό φέρνοντας μαζί του πολλά βιβλία, μεταξύ των οποίων και ένα με καλογερίστικα ιατροσόφια. Δεν ήταν, άλλωστε, η πρώτη φορά που εργάστηκαν εκεί. Πολλές φορές, στο παρελθόν, έκαναν δουλειές στις Μονές. Δυστυχώς, κανένας συγχωριανός δεν σκέφτηκε, όσο ακόμα υπήρχε θύμηση, να κάνει μια καταγραφή αυτών των μαστόρων και των έργων που έφτιαξαν εκεί, στις Μονές Άθω. Η λήθη τα κάλυψε δια παντός με το σκοτεινό πέπλο της. Εσχάτως, λιγοστό φως πήγε να δώσει σ' αυτό το έρεβος το άρθρο «Καντσιώτες μαστόροι στη Χαλκιδική»⁵, των Γ. Κοτολούλη και Β. Παπαγεωργίου, [στο τεύχος αρ. 16/2011 του περιοδικού ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ], έχοντας αφετηρία το συλλογικό βιβλίο «ΚΑΝΤΣΙΚΟ - ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ», συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου», Αθήνα 1993, έκδοση της Αδελφότητας.

Σ' αυτό το άρθρο αναφέρεται η παρουσία του πάππου Γιάννη στη Χαλκιδική, ενταγμένου στις μαστόρικες Καντσιώτικες παρέες που εργάζο-

νταν εκεί. Μια το 1935 στο χωριό Ντουμπλίκα (Γεροπλάτανος) και μια άλλη το 1939 στο χωριό Νέος Μαρμαράς. Όμως, η ρωσική εικόνα στο εικονοστάσι είναι πολύ παλιότερη. Το 1936 που παντρεύτηκε η θυγατέρα του Γιαννούλα, δηλ. η μητέρα μου, ήταν εκεί τοποθετημένη. Δεν μπορεί η εικόνα να ήλθε στο χωριό το διάστημα 1912 έως 1917, διότι ο πάππος Γιάννης, εθελοντικώς ελθών από την Αμερική, ήταν συνεχώς στρατευμένος. Το 1917 απολύθηκε, ως υπερήλικας, και παντρεύτηκε, αποκτώντας το 1918 το πρώτο του τέκνο, τη Γιαννούλα. Πιστεύω ότι περί το 1920 θα έφερε την εικόνα, μετά από κάποιον ξενιτεμό στη Σιθωνία και στο Άγιο Όρος, όπου εργάστηκε ενταγμένος σε παρέα του Δημήτρη Ρέβα/Τσιγκούλη, όπως το συνήθιζε. Ο τελευταίος σχεδόν μόνιμα εργάζόταν στη Σιθωνία και στις Μονές του Άθω. Όλη η παρέα θα απασχολήθηκε είτε στην τότε πλήθουσα από Ρώσους μοναχούς «Σκήτη του Προφήτη Ηλιού», είτε στην πελώρια «Μονή των Ρώσων». Τα ιδρύματα αυτά ήσαν εκείνη την εποχή ακόμη πολυπληθή και ακμαία, αν και ήδη είχε δρομολογηθεί από τις ιστορικές εξελίξεις η φθίνουσα πορεία τους, όπως παρακάτω γράφω. Με το πέρας της δουλειάς, κάποιος Ρώσος καλόγερος δώρησε στον πάππο τον Γιάννη το αντίγραφο της θαυματουργού εικόνας της «θηλάζουσας» Θεομήτορος και αυτός την έφερε στο Κάντσικο και την τοποθέτησε στο εικονοστάσι. Αυτή η εικόνα αποτελεί πλέον εικαστικό τεκμήριο για την παρουσία των μαστόρων από το Κάντσικο στο Άγιο Όρος.

Για τα δυο προαναφερθέντα Αγιορείτικα ιδρύματα, καταχωρώ εδώ, προς ενημέρωση των αναγνωστών, τις παρακάτω πληροφορίες:

Η ελληνική «Μονή Παντοκράτορος» του Αγίου Όρους, που γιορτάζει τη Μεταμόρφωση του Σωτήρος την 6η Αυγούστου, έχει ως εξάρτημά της τη «Σκήτη του προφήτη Ηλιού», η οποία βρίσκεται κάπου μισή ώρα μακριά της, πάνω σε ύψωμα, και είναι κοινόβιο ρωσικό. Τούτη η σκήτη δεν είναι κανένα μικρό ασκηταριό ή κάποιο σύνολο από «καλύβες», αλλά ένα τεράστιο κτηριακό συγκρότημα, (σαν εκείνο του αγίου Ανδρέου στις Καρυές), το οποίο έγινε και επεκτάθηκε για να εξυπηρετήσει τις πολλές εκατοντάδες Ρώσους μοναχούς που προσήλθαν εκεί την περίοδο 1850 έως 1920. Τότε επήλθε ρήξη στις σχέσεις κυρίαρχης Μονής και Σκήτης, με ατέλειωτους δικαστικούς αγώνες, που διακανονίστηκε με πατριαρχικό σιγίλλιο το 1892. Η Μονή αυτή, μαζί με τα εξαρτήματά της,

5. Επί τη ευκαιρία και μια διόρθωση σ' αυτό το άρθρο. Στην τελευταία παράγραφό του, που αφορά την κατασκευή του ναού της Παναγίας στο χωριό Ανθούσα ή Αφισιά (Σάρτη), γράφεται : «Χτίστηκε το 1949 - 1950 από τ' αδέλφια Βασίλη Ζιώγα και Κώστα Ζιώγα και τον Σταύρο Ρέβα. Ο ναός στη συνέχεια σοβατίστηκε». Το σωστό είναι «... από τ' αδέλφια Βασίλη Ζιώγα και Δημήτρη Ζιώγα και τον Σταύρο Ρέβα... ». Την περίοδο εκείνη ο μικρότερος αδελφός τους Κώστας Θ. Ζιώγας βρισκόταν στη Μακρόνησο, αρχικά ως εξόριστος και κατόπιν ως στρατιώτης. Υστερότερα ταξίδεψε και αυτός στη Χαλκιδική.

απογράφεται το 1981 μόνο με 53 κατοίκους.

Παρόμοια πολυπληθέστατη προσέλευση συνέβη, την ίδια εποχή, και στη «Μονή αγίου Παντελεήμονος», άλλως «Μονή των Ρώσων», όπου εγκαταστάθηκαν περί τους 2.000 Ρώσοι μοναχοί, με ταυτόχρονη ανέγερση γιγαντιαίων, πολυωρόφων κτιριακών συγκροτημάτων. Η ρωσική επιδίωξη ήταν οφθαλμοφανής. Ήθελε να επικρατήσει στο Άγιο Όρος, που ήταν και είναι πανορθόδοξο χριστιανικό κέντρο, στα πλαίσια της ιδεολογίας και του κινήματος του πανσλαβισμού, που τότε ήταν σε έξαρση. Την ιδεολογία αυτή είχε υιοθετήσει η τσαρική Ρωσία, αφού εξυπηρετούσε τις φιλοδοξίες της για κυριαρχία⁶ στα ορθόδοξα Βαλκάνια, οι οποίες γιγαντώθηκαν μετά τον νικηφόρο γι' αυτήν πόλεμο κατά της Τουρκίας το 1877/8 και τη δημιουργία, με τη δική της φροντίδα, της «Μεγάλης Βουλγαρίας». Η εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων των δυο πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα, (ήπα της Ρωσίας στον ρωσοϊαπωνικό πόλεμο το 1905, ήπα και από τη Γερμανία στον 1ο παγκόσμιο πόλεμο το 1914/7, η οκτωβριανή επανάσταση των μπολσεβίκων που ανέτρεψε τον τσάρο το 1917, η ξένη επέμβαση στη Ρωσία και ο εμφύλιος πόλεμος που ακολούθησε με επακόλουθο την κατάλυση της τσαρικής αυτοκρατορίας το 1919/20), δεν ευνόησε αυτήν την επιδίωξη, με αποτέλεσμα να διαλυθεί ο στρατευμένος ρωσικός μοναχισμός και μαζί του όλα τα ιδρύματά του στο Άγιο Όρος, [το 1981 η τεράστια «Μονή των Ρώσων» απογράφεται μόνον με 33 κατοίκους]. Η σλάβικη επιδίωξη δεν μπορούσε πλέον να προχωρήσει με κάλυμμα το μοναχικό ράσο, ύστερα από την επικράτηση των μπολσεβίκων στη Ρωσία, αφού, ακόμη και σαν πρόσχημα, ήταν απαράδεκτο για το νέο καθεστώς, που είχε επισήμως αντιθρησκευτική ιδεολογία. [Στοιχεία από την εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ].

Αθήνα, Μάιος 2014
Email: thovaziogas@gmail.com

6. Ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος, ιδιαίτερα προσφιλής στον συγχωριανό μας ιστορικό Γιώργο Βελλά, γράφει σχετικώς: «Η τσαρική Ρωσία, στην ύστερα από το 1870 περίοδο, άρχισε να εφαρμόζει τα εξαπλωτικά της σχέδια στη Βαλκανική. Η τσαρική διπλωματία, έχοντας υπόψη την εσωτερική κατάσταση της Τουρκίας, (το 1875 είχε κηρύξει χρεοκοπία), ενίσχυσε τον εθνικισμό των Σλάβων, που από μερικά χρόνια πριν βρισκόταν στην ανοδική του πορεία.», [Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας, τόμος XII, σελ. 330].

Μεταξύ Σαραντάπορου και Βουρκοπόταμου

του Χαρίλαου Γ. Γκούτου, εκ Γαναδιού

Το 1896 επισκέφτηκε και μελέτησε την περιοχή του Σμόλικα ο Ιταλός βοτανολόγος και ιστορικογεωγράφος **Antonio Baldacci**. Σχετικά με τις εκεί έρευνές του δημοσιεύθηκε ανακοίνωσή του στην Επετηρίδα του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. Γ' 1899, σελ. 152-174, (βλ. και περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τ. 2003, σελ. 213 επ.).

Από την ανακοίνωση αυτή αναδημοσιεύω εδώ τις παρατηρήσεις του για το χώρο μεταξύ Σαραντάπορου και του «ρύακος του Κερασόβου» [Βουρκοπόταμο]:

«Ο Σμόλικας εγείρεται μεταξύ της Βοϊόυσης (Άωου) προς μεσημβρίαν και του Σαρανταπόρου προς τα ΝΔ, θεωρουμένου εις την κυρίαν αυτού διακλάδωσιν ή Ζουζέλην [Ζουζουλη], την κατερχομένην εκ των ΝΑ της Σαμαρίνης. Αύτη σχηματίζει το τόξον Κάντζκον, κατερχόμενη δια της Βλισδάνης [μήπως Μπλήζιανης:] (εν τω αυστριακώ χάρτη εσφαλμένως αποκαλουμένης Γριτζμάνης) και Σταρίτσανης, ήτις, ως και ο Σμόλικας¹, εμφαίνει σλάβικήν καταγωγήν... Εις την κεντρικήν μάζαν του κυρίως Σμόλικα καταλήγουσι διάφοροι οροσειράι δευτερεύουσαι, ήτοι: α) η οροσειρά του Ζουζέλη, διεύθυνσιν έχουσα από των ΒΔ εις τα ΝΑ μεταξύ της ανωτέρας κοιλάδας του Σαρανταπόρου και ενός ρύακος² εξ ίσου ορμητικού, ρέοντος ανά μέσον των δύο χωρίων Παλιοσέλι [μήπως Παλιοχώρι; Παλιός οικισμός που συγχωνεύτηκε με τη Φούρκα] και Φούρκα, β) η οροσειρά της Φούρκας, μεταξύ του ρηθέντος ρύακος²

Σημειώσεις συντακτικής ομάδας

α) Οι εντός παρενθέσεων [...] γραφές είναι διευκρινήσεις του αρθρογράφου.

1) Είναι αλήθεια ότι το όνομα Σμόλικας έχει σλάβικης προέλευση. Ερμηνεύεται είτε ως «Πευκώνας ! Πίτυνώνας», όπως και πράγματι είναι, από το Αλβ. molikē-a (= ρητινούχο δένδρο, πεύκο, κυρίως η πίτυς η μακεδονική) < Σλ. smola (= ρετσίνι), είτε ως «Ρετσινοβούνι», από ένα ομόσημο Σλ. smoljka gora. Και οι δυο ερμηνείες βάσιμα αιτιολογούνται από την ενδοχόληση των κατοίκων της Λάκκας Αώου, ανέκαθεν, με την υλοτομία και την παρασκευή «κατραμιού» (= ρητινόπισσα, κεδρία). [Ιδέ Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας, Αθήνα 2013, σελ. 77, του Θωμά Β. Ζιώγα].

2) Πρόκειται για το μεγάλο ρέμα «Μαρ(δ)ίτσα/Μαρίτσα» γνωστό περισσότερο ως «Κουσαρτσιώτικο ποτάμι».

Η επαρχία Κόνιτσας πριν από το 1917.

(τμήμα του χάρτη Ηπείρου & Αλβανίας)

και του Κερασόβου, τα μάλα αξιοσημείωτος όχι τόσον δια τας πολυαρίθμους αυτής διακλαδώσεις, τας εχούσας διεύθυνσιν από ΒΔ εις ΝΑ και από ΒΑ εις ΝΔ, όσον δια την στενοπορίαν την λεγομένην της Φούρκας, δι' ης εισέρχεται τις εις την Μακεδονίαν και ήτις αποτελεί μετά της της Σαμαρίνης τα δυο κυριώτερα μέσα της συγκοινωνίας τα προτιμώμενα παρά των καραβανίων μεταξύ Ηπείρου και Μακεδονίας κατά το υψηλόν εκείνο σύμπλεγμα των ορέων.».

Το οδοιπορικό στον Σμόλικα περιέχεται και στο βιβλίο του **A. Baldacci «Itinerari Albanesi (1892-1902)»** που εκδόθηκε το 1917. Όμως, στο βιβλίο αυτό οι δυο ως άνω οροσειρές περιγράφονται διαφορετικά. Μεταφράζω από τη σελίδα 248 του βιβλίου:

«Από τον κεντρικό όγκο του Σμόλικα, εξαρτώνται διάφορες δευτερεύουσες οροσειρές. Αυτές είναι: α) Η οροσειρά Dovishte [Ντούπιστα], με κατεύθυνση ανατολή-δύση, μεταξύ της άλλης λεκάνης του Σαραντάπορου και του ρέματος του Κερασόβου που είναι εξ ίσου ορμητικό και εγκλωβισμένο μέσα στα χωριά Φούρκα, Καστανιανη, Κεράσοβο. β) Η οροσειρά της Φούρκας, μεταξύ του ρέματος Παναγιά³ και του ρέματος Κερασόβου, η οποία είναι αξιοσημείωτη όχι τόσο για τις άπειρες διακλαδώσεις της, η κυριότερη

των οποίων είναι συνέχεια προς βορρά-δύση της προηγούμενης, όσο γιατί κατέχει μια από τις πιο σημαντικές διόδους όλης της οροσειράς [διέρχεται από τη Φούρκα, 1.445 μ], και θέτει σε επικοινωνία στο μέρος εκείνο το διαμέρισμα του Σαραντάπορου με την Σαμαρίνα δια του υψηλού Σμόλικα, ήτοι με την Μακεδονία σε εκείνο το ψηλό και εκτενές σύνολο βουνών».

Οι ως άνω σπάνιες περιγραφές και αξιολογήσεις του χώρου μεταξύ του Σαραντάπορου και του Βουρκοπόταμου είναι σήμερα ενδιαφέρουσες από άποψη γεωγραφική, από άποψη δε ιστορική λόγω της αναφοράς τους στην διέλευση οδού από τη ράχη του Βέργου (για την οποία οδό βλ. περ. ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, τχ 16/2011, σελ. 37, και περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τ. 2012, σελ. 90, 91).

Στο προαναφερθέν βιβλίο περιέχεται και χάρτης της Ηπείρου και της Αλβανίας. Αναδημοσιεύω εδώ το τμήμα του χάρτη, στο οποίο εικονίζεται η επαρχία Κόνιτσας και μνημονεύονται, μεταξύ άλλων, τα χωριά: **Cancico, Furca, Cerasova, Molista, Stratsani, Castagnani, Vrbiani, Kionat [Χιονιάδες], Lupsico, Zerma**.

Επ' ευκαιρία, σημειώνω ότι το 1847 ο Χιονιαδίτης δάσκαλος Χριστόδουλος Δημητριάδης έγραψε σε βιβλίο του ναού της αγίας Παρασκευής του Κάντσικου ότι το βιβλίο ανήκει στον ναό αυτόν (βλ. Γ. Παΐσιος, Ηπειρ. Εστία, τ. 1966, σελ. 346). Πιθανότατα ο Χιονιαδίτης αυτός το 1847 διετέλεσε δάσκαλος στο Κάντσικο (και άρα υπήρχε σχολείο στο χωριό).

³⁾ Μάλλον εννοεί το ρέμα κάτω από την «Παναγία Κλαδόρμη», δηλ. αυτό της σημείωσης 2, που ονομάζεται «Μαρ(δ)ίτσα/Μαρίτσα» ή «Κουσαρτσιώτικο ποτάμι».

Ένας πολυτεχνίτης Γαναδιώτης

του Χαρίλαου Γ. Γκούτου, εκ Γαναδιού

Στο ογκώδες βιβλίο των Αργ. Πετρονώτη και Β. Παπαγεωργίου «ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΧΤΙΣΤΕΣ από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας», που εκδόθηκε το 2008, έχουν περιληφθεί πολλές πληροφορίες για τους οικοδόμους που κατάγονταν από τα 27 Μαστοροχώρια της Κόνιτσας και για τα κατασκευαστικά έργα που αυτοί εκτέλεσαν κατά την περίοδο 1760-1960. Ιδιαίτερα χρήσιμα είναι τα πρόσθετα βιογραφικά στοιχεία που περιέχει το βιβλίο ως προς μερικούς από αυτούς, διότι από αυτά είναι δυνατόν να συναχθούν ενδιαφέροντα πορίσματα για τους παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας εκάστου των βιογραφουμένων και για ποικίλα ζητήματα σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της επαρχίας κατά την εποχή εκείνη. Ο Ευρ. Σούρλας το 1958 βιογράφησε τον Πυρσογιαννίτη τεχνίτη Δ. Ζυκολόμπη. Μακάρι να υπάρξουν και άλλες τέτοιες βιογραφίες.

Μεταξύ των ως άνω οικοδόμων, μνημονεύεται στο βιβλίο (σελ. 695-6) ο Γαναδιώτης Γεώργιος Β. Γκούτος ή Κοντούλης (1852-1926), ο οποίος εξελίχθηκε σε αξιοθαύμαστο πολυτεχνίτη. Παρουσιάζω εδώ ως προς αυτόν πρόσθετες βιογραφικές πληροφορίες, τις οποίες έχω αντλήσει από το αρχείο μου· κυρίως από δικαιοπρακτικά έγγραφα, από ταμειακά καταστιχα της εκκλησίας του Γαναδιού (1905-19) και από τις σχετικές αφηγήσεις του πατέρα μου και δυο γειτόνων μας, όπως τις είχα καταγράψει κατά τα έτη 1961-66.

Πατέρας του εν λόγω πολυτεχνίτη ήταν ο Βασιλάκης Κοντούλης (περίπου 1820-84), ο οποίος είχε «εργαστήρι» υδροκίνητο μέσα στο χωριό, διετέλεσε προεστός του χωριού το 1849 τουλάχιστον, και γνώριζε να γράφει καλλιτεχνικά και σχεδόν χωρίς λάθη.

Ο Γιώργης εργάσθηκε αρχικά ως κτίστης στις περιοχές Αιγίου και Ξυλοκάστρου, όπου ταξίδευε συχνά με συγχωριανούς του οικοδόμους. Έξω από το χωριό Γελιανιάτικα (νομός Κοριν-

Χωριό Γελιανιάτικα Κορινθίας. Λίθινο στεφάνι, κορωνίδα σε πελεκητό εικονοστάσι, δια χειρός Γεωργίου Β. Γκούτου ή Κοντούλη (1852 - 1926) εκ Γαναδιού. Εμπρός και πίσω όψη.

θίας), σε ώρες μη εργάσιμες, έκτισε λίθινο εικόνισμα και έθεσε στην κορυφή του λίθινο στεφάνι, με διάμετρο 30 εκ. πλάτος 8 εκ. και πάχος 4 εκ.. Εσωτερικά του στεφανιού σκάλισε σταυρό, στην μια δε πλευρά του σκάλισε διακοσμητικά σχέδια και 6 αγγέλους με ανοιχτές φτερούγες, ενώ στην άλλη πλευρά σκάλισε την εξής ανορθόγραφη επιγραφή: «οσοι ηφέρανται τας πέτρας επεί όμον άξιος ο μοισθός να έχουν την ευχην. Αρχηνηθη εις τας 28 ιουλίου εγλητόθι εις 18 αβγουστου ημερα

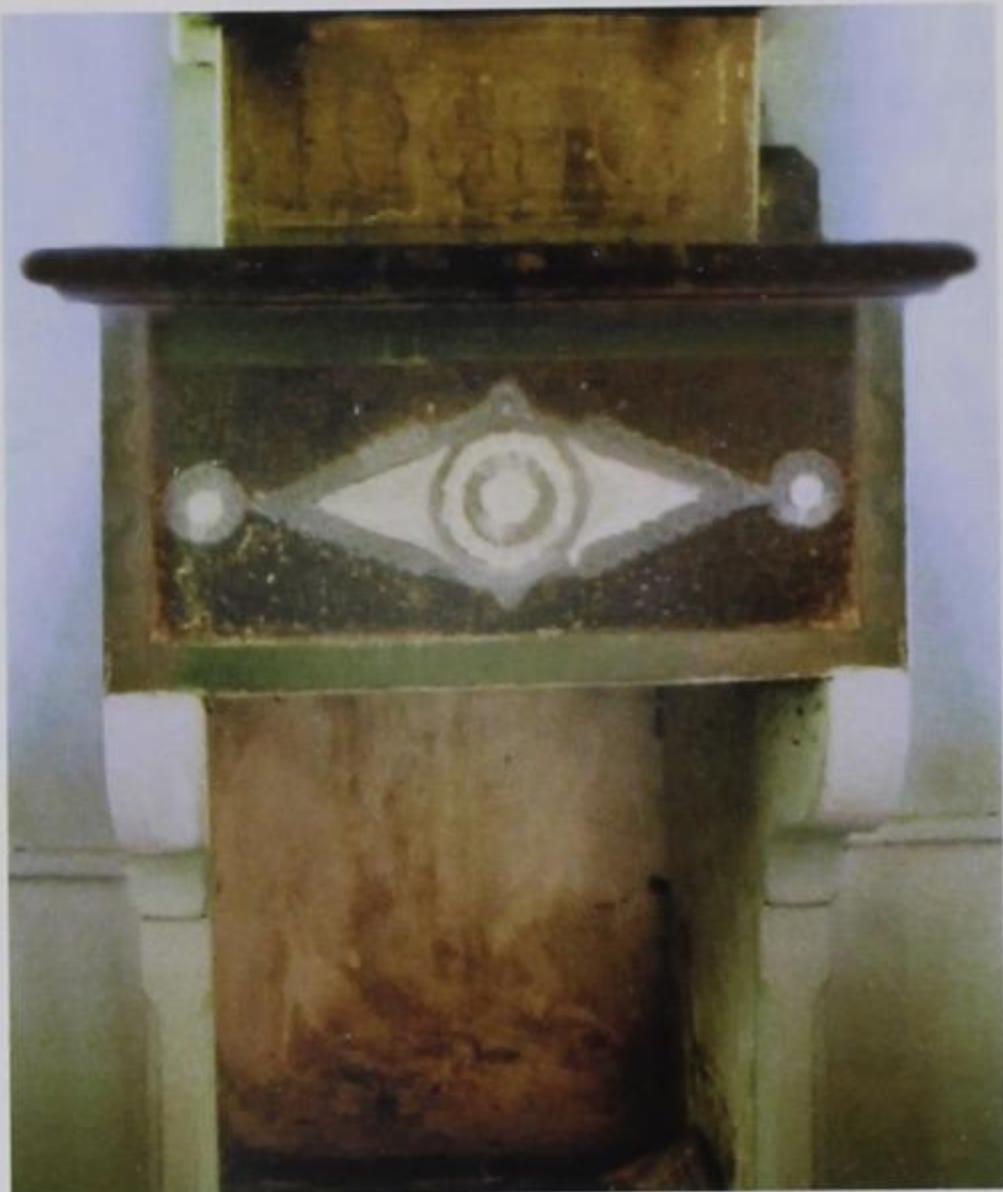

Ο Γαναδιώτης Γεώργιος Γκούτος, η κόρη του (αριστερά) και τα τέκνα της.

τετραδη». (Το 1983 βρήκα το εικόνισμα διαλυμένο από κεραυνό, μάζεψα τα κομμάτια του στεφανιού και τα συγκόλλησα). Εργαζόμενος ο Γιώργης ως κτίστης στην σιδηροδρομική γραμμή στο Αίγιο, τραυματίστηκε στο πόδι του και έκτοτε κούτσαινε. Νοσηλεύτηκε στον «Ευαγγελισμό» της Αθήνας, όπου η βασίλισσα Όλγα (1867-1913) έδωσε και σ' αυτόν ένα μικρό ευαγγέλιο (που ήδη κατέχω).

Από το 1885 περίπου, ο Γιώργης διέμενε μονίμως στο χωριό, απασχολούμενος ιδίως σε έργα «κοινωνικά», δηλ. σχετικά με τα κτήρια της κληροδοσίας του Ν. Ξινού ή της εκκλησίας, με τις βρύσες, τα γεφύρια, κ.λπ.. Εργαζόταν όλη την ημέρα, συνήθως με ημερομήσθιο, ενώ την μισή νύχτα εκτελούσε στο σπίτι του παραγγελίες μικρών τεχνικών έργων.

Ήταν ο καλύτερος λιθοξόος του χωριού. Στα γνωστά μας λιθόγλυπτά του περιλαμβάνονται,

Τζάκι στο σπίτι Γ. Γκουβέλη (1898), στο Γαναδιό Κόνιτσας.

εκτός από το προαναφερθέας εικόνισμα, τα τζάκια στις οικίες των Γαναδιωτών Γ. Γκουβέλη (1898) και Δ. Ξεφτέρη (1915) και του Σταριτσιώτη Νατσιόπουλου, το λίθινο μανουάλι στο εξωκκλήσι του Άι Γιώργη, οι σκαλιστές εξωτερικές πέτρες των τοίχων της διώροφης οικίας Χ. Γιούσιου (1990, λέγεται ότι κάθε πέτρα κόστισε μια λίρα), η αψίδα της εισόδου της οικίας Ν. Μακάριου στο Μοναστήρι (1910) και οι λίθινες ημισφαιρικές λεκάνες (γούρνες)/κρουνοί στις βρύσες Περατινό (1918) και Νατσαίοι (καλύφτηκε από χώματα που κατέπεσαν το 1965).

Ως κτίστης, επισκεύασε πολλές φορές τα κτήρια του κληροδοτήματος (ιδίως παρθεναγωγείο, οίκημα δασκάλων, υδρόμυλος στο ποτάμι) και τους υδραγωγούς, εκάλυψε δε με τσιμέντο στην εκκλησία την κολυμβήθρα και το χωνευτήρι. Ως ξυλουργός, επεσκεύαζε πόρ-

Η Σαρμάντζα

του Χρήστου Τσιγκούλη

τες, παράθυρα, σκάλες στα κτήρια του κληροδοτήματος, γεφύρια ξύλινα, υδραγωγό ξύλινο (κάναλη) στη θέση «Αντρώνη», και κατασκεύασε τραπέζια και καθίσματα για το οίκημα των δασκάλων, κοντάρι για την σημαία, κ.λπ..

Άλλες επιδόσεις του: Επιδιόρθωνε ωρολόγια, κλειδωνιές και όπλα. Τοποθετούσε σε θερμάστρες καπνοσωλήνες. Απολύμαινε τα κτήρια του κληροδοτήματος και τα ασβέστωνε. Καθάριζε τα μανουάλια και τους πολυελαίους στην εκκλησία. Ανέλαβε καντηλανάφτης το 1918. Ήταν σαμαράς, ειδικός κλαδευτής και κυνηγός. Έψελλε στην εκκλησία, έπαιζε βιολί και ταμπουρά. Εκλέχτηκε εφορευπίτροπος του κληροδοτήματος το 1912 τουλάχιστον.

Το διώροφο σπίτι του είχε κτισθεί μάλλον από τον πατέρα του πριν από το 1850. Αύξησε τα κτήματά του και φρόντιζε ιδιαίτερα εκείνο των 8 στρεμμάτων που είχε περιφράξει στη θέση «Δέντρα», στο οποίο υπήρχαν δυο πηγές, περγουλιές και οπωροφόρα. Κυρίως όμως εργάζόταν στα κτήματα η εργατική σύζυγός του (1860-1915), η οποία, αντίθετα από εκείνον, αγαπούσε το φαινό και το γλέντι. Μαζί του κατοίκησαν στο σπίτι του, από το 1919, η χήρα κόρη του Βασίλω (1895-1970), η κόρη της Μαρία (1893-1980) και ο γιος της Μητρούσης (1895-1970). Οι δυο γιοί του έγιναν εσώγαμβροι σε σπίτια του χωριού, και έπειτα έγιναν ο μεν Βασίλης (1875-1945, πατέρας του πατέρα μου) μαγαζάτορας στο Βουκουρέστι, ο δε Μιλτιάδης (1877-1947) έμπορος βαμβακιού στην Αίγυπτο και το Σουδάν.

Χωρίς καμιά διάθεση υποτίμησης των επόμενων γενεών, μετά την εποχή της σαρμάντζας, σ' άλλους τόπους και τρόπους γενέθλιους, θεωρώ πως η πιο γνήσια ανά τους αιώνες φυλή των Ηπειρωτών και ξεχωριστά στην περιοχή των βουνών ανάμεσα στο Γράμμο και το Σμόλικα, ήταν και είναι όσοι έζησαν την νεογέννητη και βρεφική ηλικία στην αγκαλιά της σαρμάντζας.

Κάθε φορά που η φαντασιακή νοσταλγία συμμαζεύεται κουρνιασμένη απ' τους περιορισμούς του φθινοπώρου, στέλνει την ψυχή να δραπετεύσει στα παλιά, στο γενέθλιο τόπο του χωριού και επεξεργάζεται ξεχασμένα φύλλα του τρόπου ζωής της μικρής μας κοινωνίας.

Τούτη τη φορά, το νοερό σεργιάνι συνοδευόμενο από το ρυθμό της βροχής που πέφτει στα διπλανό υπόστεγο, στέκει στην ηλικία της σαρμάντζας και περιεργάζεται μια ζωή απόλυτης αθωότητας και μυστηρίου στα δρομολόγιά της, φορτωμένη στις πλάτες των μανάδων. Εκεί που η γέννα και η μητρότητα άρχιζε απ' τη ροδομάγουλη νεότητα, αλαργινή ακόμα από την κωμικοτραγική συνέχεια της ενηλικίωσης.

Η βουνίσια βρεφονηπιακή προπαίδεια άρχιζε με τους ήχους και τελείωνε με τις πρώτες εικόνες, όταν το μπόι του μωρού δεν χωρούσε στη σαρμαντζα.

Πρώτο κέντημα, στολίδι της ψυχής των νηπίων, ο ήχος... ήχος λυπημένος, όλο παράπονο, παρακάλια και κρυμμένο φόβο για το απρόβλεπτο κακό. Σαν κλάμα το νανούρισμα, η πρώτη θεμελειακή σφραγίδα στο κάθε βρέφος, στη στενάχωρη αγκαλιά της σαρμάντζας. Υστερά ακολουθούν άλλοι ήχοι, όπως τα κελαϊδίσματα των πουλιών, τα σφυρίγματα του παγωμένου ανέμου, το ψιθύρισμα της βροχής.

Κάθε μάνα και τις δικές της ιστορίες με τη σαρμάντζα...

Πότε εκείνη τη φορά στη ρίζα της οξιάς που γύρισε ανάποδα το παιδί κι αν δεν το έβλεπε στο βλάχος θα του είχε κοπεί η ανάσα... εκείνη τη φορά κάτω στ' αμπέλι, καλοκαίρι, που το πλάκωσαν τα μυρμήγκια και είχε σκάσει να κλαίει απ' τα τσιμπήματα... κι άλλη φορά στο σκάλο «ακούς εκεί να βλέπει τα σύννεφα να τρέχουν κομμάτια, κομμάτια και να γελάει μ' αυτά τα

χαζό...», άσε το βράδυ που έβλεπε όνειρα και πότε μας ξυπνούσε με την κουβέντα του ή σπαρταρούσε από τρομάρα... Και κάθε φορά πάντα η φωνή της μάνας, της γιαγιάς, των αδερφών να το συντροφεύουν με τραγούδια της κουύνιας, ώσπου να σωπάσει, να ηρεμήσει και να κοιμηθεί...

*«Το παιδί μου το καλό
Όλ' το λεν τυρί χλωρό
Μυγδαλιά ειν' η μάνα του
Πεύκος ο πατέρας του
Έλα ύπνε απ' τ' αμπέλι
Πάρ' το γιο απ' το χέρι
Παντρεμένο να το ιδώ
Με τη νύφη στο πλευρό»*

Μια απ' τις ρίζες των Ηπειρώτικων τραγουδιών είναι κι αυτή που ξεκινάει απ' το σημείο που συναντιέται το κλάμα του μωρού με την παρηγορητική αγωνία της μάνας.

*«Ταρνανά και μπο μπο μπο
Μες στον κόρφο του να μπω
Σαν ο ψύλλος να τσιμπώ
Σαν τ' αυγό να γκυλιστώ
Έχω τσούπρα έχω πίκρα
Και θα γνέφω μέρα νύχτα»*

Όταν αρχίζει να ξεχωρίζει τις εικόνες το παιδί της σαρμάντζας, η πρώτη μορφή που αντικρύζει ήταν εκείνη της μάνας. Πρόσωπο αγάπης, θλιμμένο χαμόγελο, μορφή ηλιοκαμένη, χαραγ-

μένη όλο ζάρες απ' του καιρού τα χτυπήματα. Τέτοιες μάνες της απέραντης υπομονής, ώριμες απ' τη μούσα της δυσκολίας, βασανισμένες Παναγίες της Ήπειρου, αυτές οι μάνες είναι που μπαίνουν πιο βαθιά στην καρδιά από μια σύγχρονη, καλοντυμένη μαμά.

Μετά όρθιο στο παράθυρο το παιδί της σαρμάντζας, αρχίζει να καταγράφει τα κοντινά τοπία, τα πρόσωπα των ηλικιωμένων, τη μεγαλοπρέπεια των βουνών, τα πέτρινα σπίτια του χωριού που μοιάζουν θεόρατα, όπως και τα ζώα στην αυλή. Φόβος και θαυμασμός, αναπάντητα ερωτήματα στην αργοσάλευτη και απέραντη ποικιλία ζωής στα πρώτα χρόνια.

Κι ύστερα η σαρμάντζα γινόταν του επόμενου νεογέννητου η «φάτνη» με την ίδια διαδρομή, ώσπου να' ρθει η ξενιτιά και ο άλλος πολιτισμός να την κάνουν αχρείαστη.

Κάποιος, λέει, τις προάλλες είδε την σαρμάντζα που τον πρωτοκοίμισε, πεταμένη και ξεκάρφωτη στο λάκκο, να την παρασέρνει με βία το νερό της βροχής, την ξεπροβόδισε όσο πρόλαβε και δεν ήξερε αν πρέπει να γελάσει ή να δακρύσει για τη νεκρή ιστορία του...

Η θεατρική ομάδα της Ε.Π.Ο.Ν. Καστανιανής

του Νικολάου Β. Φασούλη

Ένα ξεχασμένο χειρόγραφο τετράδιο του μακαρίτη **Κοτσίνα Κώστα** ή **Κοτούλα**, ράπτη στο επάγγελμα, με τον τίτλο «Εθνική Αντίσταση Ε.Α.Μ.- Ε.Λ.Α.Σ. στον Τόπο μου» του έτους 1978 έδωσε το κίνητρο να γραφεί το κείμενο αυτό¹. Στη σελίδα με αριθ. 47, περιγράφονται οι εντυπώσεις που άφησε στους κατοίκους του χωριού, του Κάντσικου (Δροσοπηγής), η θεατρική παράσταση με το πατριωτικό δράμα «Φιλική Εταιρεία. Μάρτυρες και Εκδικηταί», η οποία παίχτηκε το μήνα Νοέμβριο του έτους 1943 από την καλλιτεχνική ομάδα της Ε.Π.Ο.Ν. του γειτονικού χωριού Καστανιανή (Καστανέα).

Οι οργανώσεις της Ε.Π.Ο.Ν. (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων) των χωριών της επαρχίας μας είχαν αναλάβει το σπουδαίο ρόλο της ψυχαγωγίας, σε μια περίοδο που οι κάτοικοί της αντιμετώπιζαν τη φτώχια και τη δυστυχία από την Κατοχή (1941-1944) της χώρας από τη ναζιστική τότε Γερμανία. Με τη μουσική, το τραγούδι, το χορό έδιναν ξεκούραση, αισιοδοξία και κουράγιο ώστε να ξεπεραστούν οι δυσκολίες. Πρόσθετα, το θέατρο, πέρα από τη ψυχαγωγία με την πλατειά έννοια, διαπαιδαγωγούσε και μόρφωνε. Έτσι, τα αγροτόπαιδα της Καστανιανής δημιούργησαν την θεατρική ομάδα με πενιχρά μέσα και παρά τις αντίξεις συνθήκες της εποχής, τριγύριζαν τα Μαστοροχώρια του Γράμμου και του Βοϊου, προσφέροντας, μέσα στο πόλεμο και την πείνα, τέχνη, παρότι αυτή δεν εκπλήρωνε τους όρους ενός αυστηρού κριτή.

«Η οργάνωση του Ε.Α.Μ. Καστανιανής, γράφει ο **Κώστας Κοτσίνας**, είχε οργανώσει ένα θεατρικό θίασο με επονίτες και εαμίτες νέους του χωριού. Τότε η Καστανιανή είχε πολλούς

δασκάλους. Όλοι τους, από τους πρώτους, πήραν μέρος στο Ε.Α.Μ.. Το θίασο αποτελούσαν παιδιά με θέληση και πίστη στον αγώνα του λαού μας. Έπαιξαν το έργο «Φιλική Εταιρεία., Μάρτυρες και Εκδικηταί», πήγαν και σε άλλα χωριά. Ήρθαν και στο χωριό μας. Το έργο παίχτηκε στο σχολείο. Η οργάνωση του Ε.Α.Μ. και της Ε.Π.Ο.Ν. του χωριού μας βοήθησε να γίνει η σκηνή, να φιλοξενηθούν οι συναγωνιστές του θιάσου και ό,τι άλλο χρειάσθηκε σε εκείνα τα δύσκολα χρόνια. Η παράσταση ήταν βραδινή. Οι χωριανοί μεγάλοι και μικροί, άντρες και γυναίκες βιαστικά, ύστερα από τις δουλειές τους γέμισαν την αίθουσα του σχολείου. Προτού αρχίσει η παράσταση μίλησε ένας συναγωνιστής για τους σκοπούς της εκδήλωσης, για την προσπάθεια των παιδιών που έπαιρναν μέρος στο θίασο, για τις δυσκολίες και για την πίστη τους στον αγώνα και τέλος για τη σημασία του έργου. Με το που άρχισε η παράσταση ο κόσμος κρατούσε την ανάσα του. Όσο προχωρούσε, τόσο πιο πολύ η συγκίνηση του κόσμου μεγάλωνε. Μερικοί άρχισαν να κλαίνε, γιατί το έργο μιλούσε στις καρδιές όλων μας. Τα ίδια βάσανα, τα ίδια μαρτύρια, οι ίδιοι ηρώικοι αγώνες του λαού μας όπως τότε και τώρα. Αγώνας και Έλληνες πατριώτες όπως τότε και τώρα. Προδότες και τότε, προδότες και τώρα. Μείναμε άναυδοι. Οι συναγωνιστές του θιάσου έπαιξαν ο καθένας το ρόλο του τέλεια, σα να ήταν επαγγελματίες καλλιτέχνες. Ακούγαμε και ξυπνούσε μέσα μας όλη η δύναμη της πατρίδας. Όταν τελείωσε η παράσταση του έργου ξέσπασαν ασταμάτητα χειροκροτήματα. Τόσα τρανή ήταν η επιτυχία αυτού του έργου που γρήμη του έφθασε και στα χωριά της Μακεδονίας...».

Ένας άλλος ράφτης στο επάγγελμα, ο **Γιάννης Παπαχρήστος**, ο μοναδικός σήμερα επιζών, πρωταγωνιστής του λαϊκού θεάτρου της Καστανιανής, σύμφωνα με όσα αναφέρει στο βιβλίο του ο Σ. Τουφίδης «Αγώνες και Θυσίες (Μαρτυρίες χρονικά 1943-1944)», αλλά και με όσα μας αφηγήθηκε ο ίδιος πρόσφατα, μας δίνει λεπτομέρειες σχετικά με την δράση του θεατρικού τμήματος της οργάνωσης της Ε.Π.Ο.Ν. στην Καστανιανή.

«Εμείς ήμασταν αμούστακα παιδιά, μόλις είχαμε τελειώσει το δημοτικό και από την Ε.Ο.Ν. ενταχθήκαμε αμέσως της Ε.Π.Ο.Ν.². Η δράση μας ήταν πολύπλευρη. Προσφέραμε κοινωνικές υπηρεσίες στο χωριό μας και άλλες πολύτιμες υπηρεσίες στον ένοπλο Ε.Λ.Α.Σ. που

1. Ένα μέρος του περιεχομένου του τετραδίου έχει δημοσιευθεί στο περιοδικό «Κόνιτσα», τ. 42, Γεννάρης-Φλεβάρης 1992, σελ.263-269.

Φωτογραφία του Κώστα Μπαλάφα. Το θέατρο στο βουνό με τη "Λαϊκή Σκηνή" του Γ. Κοτζούλα. Η πιο διάσημη θεατρική σκηνή την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης. Από το λεύκωμα "Κώστας Μπαλάφας, το αντάρτικο στην Ήπειρο".

έδρευε εκεί, με υπεύθυνο τον ταγματάρχη Γεωργούλα. Δημιουργήσαμε θεατρική ομάδα, με παραστάσεις που είχαν πατριωτικό περιεχόμενο. Σ' αυτήν συμμετείχαν τα παρακάτω παιδιά, με τη σειρά, ανά γειτονιά: Καλογήρου Χαρίλαος, Χατζής Ρίζος, Δάρλας Γιώργιος, Κοντοδήμος Τάκης, Παπαδήμας Βασίλης, Παπαδήμας Αλέκος, Γκόσιος Χριστόφορος, Αναγνωστόπουλος Αλέκος, Καραλής Γιώργιος και Παπαχρήστος Γιάννης. Από αυτούς ο Χατζής Ρίζος και ο δάσκαλος Καλογήρου Χαρίλαος έπαιζαν μουσικά όργανα, μαντολίνο και κιθάρα αντίστοιχα. Ο Γκόσιος Κώστας τους συνόδευε τραγουδώντας, συνήθως στα διαλείμματα και στο τέλος των παραστάσεων.

2. Είναι απολύτως εξακριβωμένο ότι με την εισβολή στην Ελλάδα των κατοχικών δυνάμεων οι οργανώσεις της Ε.Ο.Ν. εξαφανίσθηκαν, προφανώς επειδή δεν είχαν ιδεολογικό υπόβαθρο και οι νέοι της εποχής εντάχθηκαν αυθόρμητα στην Ε.Π.Ο.Ν. του Ε.Α.Μ. – Ε.Λ.Α.Σ., οργάνωση που αγκάλιασε τους νέους και τις νέες σ' όλες τις γωνιές της Ελλάδας.

3. Το βιβλίο που έδωσε το κίνητρο για να επιλεχθεί το έργο «Μάρτυρες και Εκδικηταί» πράγματι ανήκε στον Ανδρέα Χατζή, προφανώς το έφερε από την Αμερική, ως επαναπατριζόμενος μετανάστης την δεκαετία του '30. Εκδόθηκε στην Ν. Υόρκη το έτος 1928 από το συγγραφέα Ηλία Τζανέτη.

Τους γυναικείους ρόλους τους παίζαμε οι ίδιοι, αφού στα κορίτσια της εποχής δεν επιτρεπόταν να είναι θεατρίνες. Το θεατρικό έργο που είχε μεγάλη επιτυχία ήταν το «Μάρτυρες και Εκδικηταί» και το βιβλίο, που μας έδωσε την έμπνευση να «επιλέξουμε» το έργο αυτό, βρέθηκε στο σπίτι του Χατζή Ανδρέα από το δάσκαλο Καλογήρου Χαρίλαο³. Δώσαμε τριάντα περίπου παραστάσεις. Δύο παραστάσεις δόθηκαν στο θέατρο του «Ορφέα» στα Ιωάννινα, αφού το έργο πέρασε από λογοκρισία. Τρείς παραστάσεις παίχτηκαν στην Κόνιτσα, στα γύρω χωριά του Γράμμου, του Βοΐου, στο Επταχώρι, στο Πενταλόφο, το Βυθό και τον Αυγερινό.

Οι μετακινήσεις μας ήταν πεζές και κοπιώδης. Θυμάμαι, όταν πήγαμε στο Επταχώρι, αντιμετωπίσαμε αρχικά την δυσπιστία των ντόπιων. Δεν πίστευαν, λόγω της ηλικίας και της εμφάνισης μας, ότι είχαμε τις δυνατότητες να παρουσιάσουμε θεατρική παράσταση. Όταν βράδιασε και θελήσαμε να βρεθούμε στην σκηνή διαπιστώσαμε ότι η πρόσβαση σ' αυτήν ήταν αδύνατη, λόγω του συνωστισμού και τις πολυκοσμίας. Με μία σκάλα μπήκαμε από το παράθυρο. Η παράσταση είχε μεγάλη επιτυχία και τις επόμενες μέρες ξαναπαίχτηκε άλλες δύο

Το εξώφυλλο του βιβλίου του Ηλία Ιουλ. Τζανέτη: «Η Φιλική Εταιρία - Μάρτυρες και Εκδικηταί»

φορές. Ο ενθουσιασμός των κατοίκων ήταν τόσο έκδηλος που ανταποδόθηκε σε φιλοξενία, η οποία μας έμεινε αξέχαστη.

Το θεατρικό ταξίδι του λαϊκού θεάτρου μας συνεχίστηκε στο κοντινό Πεντάλοφο. Εκεί είχε έδρα η 9η Μεραρχία του Ε.Λ.Α.Σ.⁴. Φτάνοντας στο Πεντάλοφο, πληροφορηθήκαμε ότι στο διπλανό χωριό, το Βυθό, θα παιζόταν το απόγευμα από επαγγελματίες ηθοποιούς θεατρικό έργο με τον ίδιο τίτλο. Μας κυριάρχησε μια αντισυχία και απογοήτευση για αυτή τη σύμπτωση⁵, γιατί πιστεύαμε ότι ήταν αδύνατο να συγκριθούμε με επαγγελματίες. Αποφασίσθηκε τρείς από εμάς, ο Καραλής, ο Αναγνωστόπουλος και εγώ να δούμε την παράσταση αυτήν από κοντά. Έτσι και έγινε. Και οι τρείς καθίσαμε σταυροπόδι κάτω από τη σκηνή ακριβώς για να δούμε πως παίζουν οι επαγγελματίες ηθοποιοί. Προς μεγάλη ικανοποίησή μας, διαπιστώσαμε ότι ο τίτλος της παράστασης ήταν μεν ο ίδιος, αλλά το περιεχόμενο είχε διαμορφωθεί ιδεολογικά για το αντιστασιακό πνεύμα της κατοχής. Την άλλη μέρα δόθηκε η δική μας παράσταση στο παλιό σχολείο, που έκαψαν ένα χρόνο αργότερα οι Γερμανοί. Είχε μεγάλη επιτυχία, οι έπαινοι και τα χειροκροτήματα των αγωνιστών του Ε.Λ.Α.Σ. και των τοπικών αρχών ήταν ακατάπαυστα.

Για την επιτυχία μας αυτή δεχθήκαμε ένα ανεπάντεχο δώρο. Μας έδωσαν από ένα ζευγάρι αρβύλια. Η χαρά μας ήταν απερίγραπτη, γιατί

ένα ζευγάρι άρβυλα ήταν δυσεύρετο και «έπαθλο» ανεκτίμητο. Με μεγάλη ικανοποίηση και αυτοπεποίθηση συνεχίσαμε και παίξαμε στον Αυγερινό. Μεγάλο χωριό και αυτό. Εκεί μας υποδέχθηκε και μας φιλοξένησε εγκάρδια ο συνταγματάρχης του στρατού Καράτζιος, ο οποίος κατάγονταν από το Ντέντσικο.

Έγινε μεγάλη επιτυχία της περιοδείας μας, γυρίσαμε στο χωριό μας κατευχαριστημένοι, τραγουδώντας αντιστασιακά και επονίτικα τραγούδια και με τα άρβυλα του επάθλου κρεμασμένα στο λαιμό. Μέσα στον ενθουσιασμό μας και την ευφορία της επιτυχίας μας, στην επιστροφή χάσαμε τις ζωγραφιές των σκηνικών, τα οποία είχαμε δανεισθεί από την Πυρσόγιαννη. Οι Πυρσογιανώτες είχαν μόνιμη σκηνή και σκηνικά. Τα δικά μας ήταν πολύ λιτά. Για φωτισμό χρησιμοποιούσαμε λυχνάρια με λάδι. Δεν υπήρχε τότε πετρέλαιο. Λάδι κουβαλούσαμε από το Τσάμικο. Θυμάμαι στη Ζέρμα δεν βρέθηκε λάδι για φωτισμό και ανάψαμε δαδιά σε κάποια γάστρα, η οποία τοποθετήθηκε ανάποδα. Στο τέλος της παράστασης έπαιξε με το κλαρίνο του ο Ντούλας Χαλκιάς.»

Τα παραπάνω εξιστόρησε ο Γιάννης Παπαχρήστου με ευχάριστη διάθεση και, παρά την ηλικία του, με το νεανικό ενθουσιασμό της εποχής του. Κατά τη διάρκεια της συζήτησής μας, με συγκινητικό τρόπο και θεατρικό στόμφο πρωταγωνιστή, απήγγειλε εδάφια από το γυναικείο ρόλο που είχε στο πατριωτικό δράμα «Μάρτυ-

Γυναικόπαιδα παρακολουθούν υπαίθρια θεατρική παράσταση την περίοδο της γερμανικής κατοχής, σε κάποιο χωριό της ευρύτερης ορεινής περιοχής της Ηπείρου. Εικάζουμε, με κάθε επιφύλαξη, ότι και η φωτογραφία αυτή είναι του Κώστα Μπαλάφα, από τις παραστάσεις της «Λαϊκής Σκηνής» του Γ. Κοτζούλα.

4. Όρα Σωτήρη Κάσσου – «Ανδρέα Τσακαλιού» Ένα Χωριό στον Εμφύλιο, Ο Πεντάλοφος και ο Βυθός Βοΐου Κοζάνης στον εμφύλιο πόλεμο 1946-49:. Εκδόσεις Ζήτη, Μάιος 2009, Θεσσαλονίκη, σελ. 25: «Από το τις αρχές του θέρους του '43 κι ως το τέλος περίπου της κατοχής ο Πεντάλοφος και ο Βυθός είναι μια απ' τις πρωτεύουσες της ελεύθερης Ελλάδας. Στο διάστημα αυτό στο χωριό έχει την έδρα του το γενικό Αρχηγείο του Ε.Λ.Α.Σ. Δ. Μακεδονίας κι από τον Αύγουστο του ίδιου έτους η 9η Μεραρχία, με τρία συντάγματα, το 27^ο, 28^ο, και 53^ο (το τελευταίο με έδρα τον Αυγερινό, μια κωμόπολη που απέχει 8 χλμ. απ' τον Πεντάλοφο). Στον Πεντάλοφο υπό τον Ν. Χάμμοντ (ταγματάρχη Eggs) τους πρώτους οχτώ μήνες έχει επίσης την έδρα της η αγγλική αποστολή που συντονίζει τους Βρετανούς συνδέσμους σ' όλο το βόρειο Ελληνικό χώρο και διανέμει τη βοήθεια, πυρομαχικά, τρόφιμα, φάρμακα και, βέβαια, τις περιλάλητες χρυσές λίρες.»

5. Πιθανολογείται ό,τι στο Βυθό θα παιζόταν το θεατρικό έργο του Β. Ρώτα «Ρήγας Βελεστινλής», το οποίο εκείνη την εποχή ανέβαινε κυρίως στην ορεινή Θεσσαλία από διάφορες θεατρικές ομάδες του βουνού. Καλοπροαίρετα οφείλουμε να δεχθούμε την άποψη του αφηγητή ότι υπήρξε

σύμπτωση. Όμως, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι η οργάνωση του Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. του Βυθού λειτουργούσε ανταγωνιστικά έναντι του Πενταλόφου. Σε όλη την περίοδο της κατοχής η οργάνωση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. του Βυθού αποτελείτο από μέλη τα οποία ανήκαν ιδεολογικά και κομματικά στο Κ.Κ.Ε.. Είχε κομμουνιστική οργάνωση από 1927. Σ' αυτήν συμμετείχαν δυναμικά πρώην συνδικαλιστές της οικοδόμοι – πετράδες του ισχυρού «Σωματείου Οικοδόμων Περιφέρειας Πενταλόφου», το οποίο ιδρύθηκε το έτος 1935. Όρα Σωτήρη Κάσσου –Ανδρέα Τσακαλιού «Ένα Χωριό στον Εμφύλιο, Ο Πεντάλοφος και ο Βυθός Βοΐου Κοζάνης στον εμφύλιο πόλεμο 1946-49». Εκδόσεις Ζήτη, Μάιος 2009, Θεσσαλονίκη, σελ. 22 και σελ. 18.

Και οι οργανώσεις της Καστανιανής είχαν τη μομφή του «συντηρητισμού» από τοπικά οργανωτικά στελέχη της Αντίστασης. «Η Καστανιανή κείνον τον καιρό, με κάτι ελληνοαμερικάνους κάτι με κάτι «νοικοκυραίους του παλιού καιρού», κράταγε «αντίδραση» σε άγνωστους αριθμούς. Πάντως εξωτερικά τα πράγματα δύσκολα φαίνονταν». Όρα Γιάννης Λυμπερόπουλος, «Κατοχή και Αντίσταση (Χρέος προς την Πατρίδα)», Αθήνα 2006, σελ.41.

ρες και Εκδικηταί» του Ηλία Ιουλ. Τζανέτη, αλλά και από το κοινωνικό και ηθογραφικό δράμα του Σπύρου Μελά «Κόκκινο Πουκάμισο» και το βουκολικό «Εσμέ η Τουρκοπούλα» του Σπυρίδωνα Περεσιάδη, στα οποία είχε σπουδαίο ρόλο με το θεατρικό της Καστανιάνης.

Τα παιδιά απ' την Καστανιάνη, σύμφωνα με τον αείμνηστο Γιάννη Λυμπερόπουλο, ήταν η ψυχή του λαϊκού θεάτρου της επαρχίας, καθώς πολιτιστικές εκδηλώσεις δεν είχαμε μόνο στην Καστανιάνη. Σε όλα τα χωριά, κάθε οργάνωση χωριστά είχε τις δικές της δραστηριότητες. Η οργάνωση της Ε.Π.Ο.Ν. στην Κόνιτσα, έστησε το πρώτο λαϊκό θέατρο την Άνοιξη του 1943⁶. Έδινε παραστάσεις στην μόνιμη θεατρική σκηνή, η οποία είχε στηθεί στο κτίριο του ορφανοτροφείου. Διοργάνωνε και μουσικοφιλολογικές βραδιές με αρχιμουσικό και διευθυντή της μπάντας του ορφανοτροφείου τον Μπεζεκσίδη, πιανίστα τη θυγατέρα του, βιολιστές το Νικήτα Λυμπερόπουλο και το Μενέλαο Λαμπρίδη, κορνετίστα το Δόσια Μπεκιάρη και άλλους εθελοντές που βρέθηκαν στην Κόνιτσα την περίοδο αυτή λόγω της πείνας⁷.

Το θέατρο της Κόνιτσας είχε μικρή διάρκεια, διαλύθηκε με την είσοδο των Γερμανών στην Κόνιτσα, τον Ιούλιο του 1943. Όμως, η παρέα των παιδιών της Καστανιάνης συνέχισαν να γοητεύουν στα χωριά στήνοντας στα μεσοχώρια αυθόρμητες γιορτές με θέαμα και κέφι με τη συμμετοχή των μερακλήδων κάθε χωριού.

«Έμπαιναν στα χωριά και χάλαγε ο κόσμος. Μέχρι που κι οι κάμπανες χτύπαγαν καμμιά φορά. Στο μεσοχώρι βρόνταγε τ' αντάρτικο τραγούδι. Στήνονταν κι η σκηνή ταυτόχρονα. Όλος ο κόσμος ήταν στο ποδάρι. Άλλοι κουβάλαγαν καρέκλες. Άλλοι σανίδια. Άλλοι έφερνε την αστυλίνη για φωτισμό. Επιστρατεύονταν κι οι ντόπιοι καλλιέχνες⁸».

Έχτερα, με τη μελωδία της φλογέρας γίνονταν σιωπή και ο θίασος απ' τη σκηνή υπνώτιζε τους θεατές, τους ταξίδευε μέσα στη νύχτα ονειρικά σε μια άλλη διάσταση της ζωής, τους φυγάδευε από την ανοικτή πληγή του μόχθου της μέρας και την ανασφάλεια, λόγω της Κατοχής.

Η Πυρσόγιαννη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ήταν το σταυροδρόμι συναντήσεων, εκδηλώσεων και διακίνησης ιδεών των αντιστασιακών οργανώσεων της Κατοχής, αλλά και αργότερα... Αυτό μαρτυρεί το παραπάνω δυσεύρετο βιβλιαράκι, έκδοση Ν. Γενιά, Ελεύθερη Ελλάδα, με το μονόπρακτο θεατρικό έργο της εποχής, του αναγνωρίσιμου σήμερα συγγραφέα Αλέξη Πάρνη, με τον τίτλο «Στο Σταυροδρόμι της Πυρσόγιαννης».

Οι λαγαρές φωνές των ηθοποιών, άλλοτε παράξενα λυπητερές και ρομαντικές και άλλες φορές δραματικές και αγωνιστικές σκορπούσαν ρίγος. Και όταν το ταξίδι τέλειωνε με τα χειροκροτήματα της αυλαίας, ακολουθούσε ο Εθνικός Ύμνος και κάποιο συμβολικό απελευθερωτικό τραγούδι⁹.

Ένα άλλο χωριό με παράδοση στην κουλτούρα και στον αντιστασιακό αγώνα ήταν η Πυρσόγιαννη. Άλλωστε η Πυρσόγιαννη είχε «προσφέ

6. Γιάννης Λυμπερόπουλος, Η Γούρνα που Κόχλαζε (Ιούλιος 1944), Αθήνα 1980, Εκδόσεις «Δωδώνη», σελ. 147.

7. Γιάννης Λυμπερόπουλος, Κατοχή και Αντίσταση (Χρέος προς την Πατρίδα), Αθήνα 2006, αδημοσίευτο, σελ. 19.

8. Γιάννης Λυμπερόπουλος, Η Γούρνα που Κόχλαζε (Ιούλιος 1944), Αθήνα 1980, Εκδόσεις «Δωδώνη», σελ. 148.

9. Γιάννης Λυμπερόπουλος, Η Γούρνα που Κόχλαζε (Ιούλιος 1944), Αθήνα 1980, Εκδόσεις «Δωδώνη», σελ. 150-151.

10. Γιάννης Λυμπερόπουλος, Κατοχή και Αντίσταση (Χρέος προς την Πατρίδα), Αθήνα 2006, αδημοσίευτο, σελ. 39-40.

Νέα παιδιά της Καστανιανής στα μέσα της δεκαετίας του '30. Στη δεύτερη σειρά και πρώτος από τα αριστερά εικονίζεται ο Γιάννης Παπαχρήστος, μετέπειτα πρωταγωνιστής του λαϊκού θεάτρου της Καστανιανής, αυτόπτης μάρτυρας & αφηγητής των συμβάντων της εποχής που έδρασε το συγκεκριμένο θέατρο.

ρει» στο Εθνική Αντίσταση της επαρχίας Κόνιτσας σπουδαία στελέχη, όπως τον Σωκράτη Πύρσο, τον Σωτήρη Σιάντρα, τον Ζαχαρία Παναγιο και άλλους. Εκεί πραγματοποιήθηκε με επιτυχία, την Άνοιξη του έτους 1944, η επαρχιακή συνδιάσκεψη της Ε.Π.Ο.Ν., ίσως η μεγαλύτερη στην Ήπειρο, υπό την προεδρία του Ζαγορίσιου δάσκαλου Κώστα Κράλιου. Ο ενθουσιασμός των παρευρισκομένων και των κατοίκων ήταν πρωτοφανής. Ο κόσμος συνεπαρμένος από τα τραγούδια και τις φλογερά λόγια των ομιλητών ζητωκραύγαζε ακατάπauστα για συνέχιση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, με κύριο σκοπό την αυτοδιάθεση – αυτοέλεγχο και αυτοκυριαρχία της πατρίδας¹⁰.

Μπορεί στην επαρχία Κόνιτσας να μην έφθασε η σπουδαία θεατρική «Λαϊκή Σκηνή» του Γιώργου Κοτζούλια, η οποία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της άφησε ξεχωριστή ιστορία στο θέατρο του βουνού κατά την Κατοχή, ωστόσο οι νέοι της μέσα στα πλαίσια των σκοπών της Ε.Π.Ο.Ν. για «την υπεράσπιση των οικονομι-

κών, πολιτικών, εκπολιτιστικών και μορφωτικών δικαιωμάτων και επιδιώξεων της νέας γενιάς» εργάσθηκαν με ζήλο, ξύπνησαν τη λαϊκή συνείδηση και μετουσίωσαν τις στερήσεις από την Κατοχή της χώρας σε πίστη για τη νίκη. Ξεσήκωσαν το λαό να ενταχθεί στις αντιστασιακές οργανώσεις για τη λευτεριά. Λευτεριά, την οποία, σύμφωνα με το μακαρίτη Κώστα Μπαλάφα, η γενιά του '40 εξαγόρασε με το αίμα της.

fasoulisn@ath.forthnet.gr

Το Μουσείο Ηπειρωτών Μαστόρων στην Πυρσόγιαννη Δήμου Κόνιτσας

Στις 30 Απριλίου 2014, ο Δήμος Κόνιτσας, υλοποιώντας ένα όραμα χρόνων και έργο πνοής, που αξιοποιεί επιστημονική έρευνα 40 χρόνων για τους μαστόρους της πέτρας, κατέθεσε το φάκελο υποψηφιότητας του έργου "ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ", για ένταξη στο Μέτρο 41 του τοπικού προγράμματος προσέγγισης LEADER της ΟΤΔ "ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.", με ύψος χρηματοδότησης 300.000 €.

Το μουσείο θα στεγαστεί στο κτήριο του παλιού Δημοτικού Σχολείου στην Πυρσόγιαννη, στο οποίο οι εργασίες αποκατάστασής του, έχουν ολοκληρωθεί από το 2004, ώστε με την έγκριση του προαναφερόμενου υποβληθέντος έργου, να μετατραπεί σε ένα σύγχρονο υψηλών προδιαγραφών μουσείο και συνεδριακό κέντρο.

Το όλο εγχείρημα άρχισε το 1976 από μια δραστήρια ομάδα Πυρσογιαννιτών, οι οποίοι συστηματικά συγκέντρωναν υλικό γύρω από τη ζωή, τη δράση και το έργο των τεχνιτών των μαστοροχωρίων της Κόνιτσας και του ευρύτερου ορεινού όγκου της Πίνδου. Είναι οι ίδιοι που εξέδιδαν το περίφημο περιοδικό "Αρμολόι" και συνέλαβαν την ιδέα του Μουσείου της Πέτρας. Ψυχή του εγχειρήματος ο Βασίλης Παπαγεωργίου, Πυρσογιαννίτης ερευνητής, Πρόεδρος της κοινότητας Πυρσόγιαννης, προ του νόμου "Καποδίστριας".

Η ομάδα αυτή εργάστηκε μέσα από το δραστήριο Σύλλογο "Προοδευτική Ένωση Πυρσόγιαννης", η οποία ιδρύθηκε το 1926 και έχει, ως σήμερα, να δείξει έργο μοναδικό και μια πορεία γεμάτη αγώνες και συμμετοχή στα προβλήματα του τόπου.

Στις 30 Δεκεμβρίου του 1997, η "Προοδευτική Ένωση Πυρσόγιαννης" βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών για το εθνικό και πολιτισμικό της έργο.

Ο Σύλλογος αυτός, όταν το σχολείο έπαψε να λειτουργεί, έκανε τις πρώτες σωστικές ενέρ-

γειες στο κτήριο με προσωπική εργασία και συνδρομές των απανταχού Πυρσογιαννιτών και φίλων της Πυρσόγιαννης.

Το αξιοθαύμαστο στην ιστορία του Μουσείου των μαστόρων είναι η συλλογικότητα που αναπτύχθηκε, ο ενθουσιασμός, η μεγάλη διάθεση για προσφορά μουσειακού υλικού και προσωπικού μόχθου, που γρήγορα ξεπέρασε τα όρια της Πυρσόγιαννης.

Ο πρώτος Δήμος Μαστοροχωρίων, 2000-2004, με έδρα την Πυρσόγιαννη, κατάφερε να εντάξει το έργο στο πρόγραμμα Interreg, με ύψος χρηματοδότησης 268.000.000 δρχ. Οι εργασίες έγιναν με βάση την αρχιτεκτονική μελέτη και την επίβλεψη της κ. Σόνιας Χαραλαμπίδου, η οποία γνώριζε το υπό έκθεση υλικό και σχεδίασε με πολλή προσοχή το χώρο, για τη μετατροπή του σε εκθεσιακό και συνεδριακό κέντρο.

Στην πορεία το έργο έμεινε ως όραμα, έως ότου η Δημοτική Αρχή, με Δήμαρχο του Δήμου Κόνιτσας, κ. Παναγιώτη Γαργάλα, παίρνει το εγχείρημα στα χέρια της. Αναθέτει μετά από έγκριση του Δημοτικού Συμβουλίου, την εκπόνηση μελετών: Μουσειολογικής, Μουσειογραφικής, Φωτισμού και Οπτικοακουστικής Υποδομής σε γραφείο υπό την επίβλεψη της κ. Σόνιας Χαραλαμπίδου, καθηγήτριας του Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου.

Ο φάκελος υποψηφιότητας, που κατατέθηκε στο LEADER για χρηματοδότηση, έχει ως αντικείμενο τη διενέργεια όλων των απαραίτητων έργων και προμηθειών εξοπλισμού για την υλοποίηση του Μουσείου Ηπειρωτών Μαστόρων στην Πυρσόγιαννη, Δήμου Κόνιτσας και πληροί όλες τις προϋποθέσεις για την ένταξη του.

Όπως τονίζουν οι μελετητές "είναι ένα έργο με ιστορικό, τεχνολογικό, πολιτιστικό, ερευνητικό, εκπαιδευτικό και αναπτυξιακό περιεχόμενο, με πολλαπλούς στόχους που θα συμβάλλουν στην αντίληψη του μουσείου όχι μόνο ως τόπου συλλογής, προστασίας και προβολής τεκμηρίων και αντικειμένων της σπουδαίας λαϊκής αρχιτεκτονικής παράδοσης της περιοχής, της ιστορίας και της τέχνης των μαστόρων της πέτρας, αλλά και συλλογής και προβολής της κοινωνικής διάστασης του ατόμου".

Συστηματική καταγραφή του μουσειακού υλικού, έγινε με ευθύνη του Βασίλη Παπαγεωργί-

ου και άλλων συνεργατών του, ενώ τη φωτογράφηση έκανε η εξαιρετική φωτογράφος, κ. Φανή Σαρρή.

Η μουσειακή συλλογή ανήκει στην Προοδευτική Ένωση Πυρσόγιαννης, έργο του μόχθου της επί 40 χρόνια. Περιλαμβάνει εκατοντάδες αντικείμενα (λιθανάγλυφα, ξύλινα και πέτρινα αρχιτεκτονικά μέλη, σιδεροκατασκευές, εργαλεία μαστόρων), καθώς και πλουσιότατο αρχειακό υλικό γύρω από την τεχνική, τη μυστική γλώσσα της συντεχνίας (τα κουδαρίτικα), παλιές φωτογραφίες από τις μετακινήσεις και τις εργασίες των μπουλουκιών, συμφωνητικά, σχέδια, τετράδια λογαριασμών, επιστολές κ.α.

Περιλαμβάνει ακόμη σύγχρονες φωτογραφίες των κτισμάτων που αντέχουν στο χρόνο ως εξαιρετικά δείγματα της μαστοριάς του Ηπειρώτη μάστορα, μοναστήρια, εκκλησίες, γεφύρια, αρχοντικά, σαράγια, στρατώνες, φάροι, βρύσες, αλλά και απλές κατασκευές, σπίτια, νεροτριβές, μύλοι, αποθήκες, αλώνια, καλύ-

βες, εικονίσματα, που υπηρετούσαν τις ανάγκες της καθημερινής ζωής.

Το Μουσείο των Ηπειρωτών Μαστόρων, μοναδικό στον ελλαδικό χώρο, έχει σχεδιαστεί για να λειτουργήσει με όλες τις προδιαγραφές των σύγχρονων ευρωπαϊκών μουσείων. Λειτουργικό, αισθητικά άρτιο, με συνθήκες ασφαλειας, κατάλληλου φωτισμού και θερμοκρασίας, με πρωτότυπη, εύληπτη και επεξηγηματική ταξινόμηση του υλικού, θα είναι ένας πολυδύναμος χώρος έρευνας, εκπόνησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εκδηλώσεων, περιοδικών εκθέσεων και κέντρο σπουδής της λαϊκής αρχιτεκτονικής.

Το έργο αυτό με την ολοκλήρωσή του "θα συμβάλλει δυναμικά στην προώθηση της διαβαλκανικής επικοινωνίας, όντας κοντά σε σπουδαία κέντρα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, όπως τα Μαστοροχώρια του Βοΐου (Ανασελίτσας), της Καστοριάς, της Φλώρινας, των Τζουμέρκων, αλλά και, εκτός των συνόρων, όπως της Κολώνιας, της Κορυτσάς, της 'Οπα-

**Γεώργιος Ζιώγας του Γρηγορίου
(Γεωργαλάς)**
του Νικόλαου Καθάριου

ρης, του Ελμπασάν και της Ντίμπρας στη γειτονική Αλβανία", τονίζει ο Β. Παπαγεωργίου.

Όσον αφορά στο γεωγραφικό χώρο των μαστοροχωρίων του Δήμου Κόνιτσας, το μουσείο θα συμβάλλει σημαντικά στην προβολή του τόπου, στην ανάπτυξη και την άρση της απομόνωσής του. Το αναπτυξιακό πλεονέκτημα των απομακρυσμένων περιοχών, όπως η δική μας, είναι η πολιτισμική τους κληρονομιά και το φυσικό περιβάλλον. Την προστασία τους είναι απαραίτητο να λαμβάνει σοβαρά υπόψη κάθε αναπτυξιακός σχεδιασμός.

Ο Δήμος Κόνιτσας, στις 13 Αυγούστου 2014, στην Πυρσόγιαννη, οργανώνει εκδήλωση, με στόχο την ενημέρωση όλων, την ανανέωση του ενδιαφέροντος για το Μουσείο των Ηπειρωτών Μαστόρων, την εδραίωση του εγχειρήματος και την ανάπτυξη ενός διαλόγου μεταξύ εμπειρογνωμόνων, επιστημόνων, αρχών, υπηρεσιακών παραγόντων και πολιτών για τη λειτουργία και την περαιτέρω πορεία του.

Κόνιτσα, 23-5-2014

Αικατερίνη Τσούβαλη
Αντιδήμαρχος Πολιτισμού

Απόστολος Ραπακούσιος
Αντιδήμαρχος
Τεχνικών Έργων

Ήμασταν μια παρέα: Εγώ (Νικόλαος Καθάριος), ο Γεώργιος Ζιώγας του Γρηγορίου (Γεωργαλάς το παρατσούκλι του), ο Βαγγέλης ο Νακούλης, ο Θόδωρος Τσιγκούλης (Σαμαράς το παρατσούκλι του), ο Γιάννης Τσιλογιάννης, ο Κώστας Κοτολούλης και ο Χαρίλαος Καθάριος. Καθόμασταν στο πεζούλι κάτω από τον πλάτανο και συζητούσαμε περί... «ανέμων και υδάτων» και το καλαμπούρι έδινε και έπαιρνε.

Σε κάποια στιγμή ο Χαρίλαος ρωτάει στον Γιώργο :

-«Γιατί, ρε, Γιώργο σε λένε Γιωργαλά;». Με μια χαρακτηριστική χειρονομία ο Γιώργος ρίχνει μια... μούτζα στο Χαρίλαο και του λέει:
-«Να, βρε ζών άκακον». «Γιωργαλάς» σημαίνει άντρας ψηλός, δυνατός, όχι σαν αυτόν εδώ τον υπανάπτυκτο!», κι έδειξε τον Τσιλογιάννη που ήταν λίγο μικροκαμωμένος, ενώ εμείς σκάγαμε στα γέλια.

Ο Γιώργος ήταν, πράγματι, ψηλός και αρκετό γεροδεμένος. Ήξπον και ευγενικό παιδί μιλούσε πάντα στον «πληθυντικό» χρησιμοποιώντας στο λόγο του και φράσεις καθαρεύουσας. Για την εποχή εκείνη θεωρούνταν καήταν αρκετά μορφωμένος. Ήταν ντόμπρος ετοιμόλογος, αυθόρμητος, λιγάκι αθυρόστομος, προληπτικός και φοβητσιάρης. Φοβόταν το σκοτάδι και τα φαντάσματα.

Έμαθε τα πρώτα γράμματα στο δημοτικό σχολείο του χωριού και στη συνέχεια πήγε στο γυμνάσιο της Βούρμπιανης. Τελειώνοντας το γυμνάσιο έφυγε για την Αθήνα. Μπήκε σε σχολή εργοδηγών και, όταν αποφοίτησε εργάστηκε κοντά στον πατέρα του, που δούλευε ως αρχιμάστορας κοντά στον εργολάβο τον πάππο του Κοτσίνα. Αργότερα δούλεψε ως εργοδηγός για ένα διάστημα (1942-43;) στην Παραμυθιά.

Μετά τον εμφύλιο ήρθε στο χωριό. Οι γονείς του είχαν πεθάνει και έμεινε αυτός με την αδελφή του τη Μαρία, την οποία πάντρεψε στην Πυρσόγιαννη.

Ο ίδιος παντρεύτηκε την Ανθία Κοτολούλη και απόχτησε μαζί της ένα χαριτωμένο κοριτσάκι την Άννα.

Δεν είχε σπίτι, γιατί το πατρικό του είχε βομβαρδιστεί από τα αεροπλάνα κατά τον εμφύλιο και έτσι αναγκάστηκε να εγκατασταθεί στο σπίτι της πεθεράς του, μαζί με τον κουνιάδο του τον Κώστα.

Πάντρεψε την αδελφή του τη Μαρία και μείνανε τα δυο αντρόγυνα όχι μόνο στο ίδιο σπίτι, αλλά και στο ίδιο δωμάτιο του ισογείου. Υπήρχε και άλλο δωμάτιο, αλλά ήταν στον επάνω όροφο και οι δυο άντρες φοβόταν πολύ τους πεθαμένους (τα φαντάσματα) και γι' αυτό κοιμούνταν στο ίδιο δωμάτιο και με τη λάμπα αναμμένη όλη τη νύχτα.

Μια βραδιά έγινε κάτι το κωμικοτραγικό: Εκείνες τις ημέρες είχε πεθάνει ο μπάρμπας μου ο Χρήστος ο Καθάριος (ας είναι ελαφρύ το χώμα που τον σκεπάζει!), στενός συγγενής και των δύο ανδρών. Ένα βράδυ ο Γιώργος ξύπνησε την Ανθία να τον βγάλει να κάνει το νερό του. Σηκώθηκε η Ανθία τον έβγαλε ως την πόρτα και του είπε: «Σύρε τώρα!». Δεν θα τον πήγαινε μέχρι το αποχωρητήριο γιατί βρισκόταν έξω, στην άλλη άκρη της αυλής και το σκοτάδι να το κόβεις με το μαχαίρι. Ξεκίνησε ο Γιώργος και περπατούσε διστακτικά και αμέριμνα μέσα στο σκοτάδι. Μετά από καμιά δεκαριά βήματα περδικλώνεται και πέφτει επάνω σε ογκώδες αντικείμενο. Τρομάζει και βάζει τις φωνές:

-«Ανθίααα, μ' έφαγε ο άθλιος...». Άθλιος ήταν ο μπάρμπας μου ο Χρήστος, ο πεθαμένος.

-«Ποιος σ' έφαγε ρε Γιώργο! Του γουμάρεινα», του απαντάει η Ανθία.

Το τι βρισιές και κλωτσιές έφαγε ο γάϊδαρος εκείνο το βράδυ, δεν λέγεται. Ακούγοντας τις φωνές του Γιώργου ο κουνιάδος του από μέσα κουκουλώθηκε μέσα στα σαΐσματα και στριμώχτηκε φοβισμένος κοντά στην Αλεξάνδρα, τη γυναίκα του.

Κάποια άλλη μέρα τον κάλεσε ο αστυνόμος του χωριού και του είπε πως τον ζητάνε στην Υποδιοίκηση για ανάκριση με εντολή του Κούρκουλα. Μόλις το άκουσε τρόμαξε τόσο πολύ που αν τον έσφαζαν αίμα δεν θα έβγαζε. Μια πρόσκληση του Κούρκουλα δεν ήταν ποτέ ευχάριστη.

Την άλλη μέρα ο Γιώργος ντύθηκε τα καλά του ρούχα (παπιγιόν, κλακ και ομπρέλα στο χέρι) μετά από τρεις ώρες ποδαρόδρομο έφτασε στην Υποδιοίκηση. Στο σκοπό του σταθμού είπε πως τον ζήτησε ο διοικητής. «Πέρνα!», του λέει ο σκοπός κουνώντας το κεφάλι του.

Μπαίνει μέσα, χτυπάει την πόρτα του γραφείου: «Πέρνα!», του λέει ο Κούρκουλας. Άνοιξε ο Γιώργος την πόρτα:

-«Καλημέρα σας», είπε στον Κούρκουλα κάνοντας μια ελαφριά υπόκλιση. «Λέγομαι Γεώργιος Ζιώγας από το Κάντσικο. Με ζητήσατε κύριε διοικητά;», του λέει μιλώντας πάντοτε στον πληθυντικό. Ο Κούρκουλας τον περιεργάστηκε με τα μάτια από επάνω έως κάτω και βλέποντας το Γιώργο καλοντυμένο και ευγενικό, του μίλησε με κάπως καλό τρόπο.

-«Έχω», λέει ο Κούρκουλας, «πληροφορίες ότι κάνετε προπαγάνδα υπέρ των κομμουνιστών. Είναι αλήθεια;».

-«Τι λέτε, κύριε διοικητά, εγώ δεν έχω παρά λίγες μέρες που ήρθα».

-«Πηγαίνεις στην εκκλησία?», τον ρωτάει πάλι ο Κούρκουλας.

-«Βεβαίως και πάω», του λέει ο Γιώργος. «Ρωτήστε και τον παππά του χωριού που είναι έξω». Ο παππάς, έτυχε να βρίσκεται εκεί για δικούς του λόγους.

Η ανάκριση τελείωσε χωρίς συνέπειες και ο Γιώργος αφέθηκε ελεύθερος.

Βγήκε με αργές προσεκτικές κινήσεις και πήρε τον κατήφορο. Τώρα τάχυνε το βήμα του όσο πιο γρήγορα μπορούσε. Σε κάποια στιγμή, άκουσε πίσω του μια φωνή που τον καλούσε: «Ζιώγα! Ζιώγα!». Δεν γύρισε το κεφάλι του, ούτε απάντησε μα άνοιξε ακόμα περισσότερο το βήμα του. Πέρασε το βουρμπιανίτικο ποτάμι. Κάπου εκεί άκουσε και πυροβολισμούς. Πάγωσε από την τρομάρα του, γιατί νόμισε πως τον κυνηγούν. Ευτυχώς οι πυροβολισμοί ρίχνονταν από κάποιους κυνηγούς και δεν ήταν γι' αυτόν. Περπάτησε αρκετή ώρα και κατάκοπος έφτασε στην Παναγία και έκατσε και ξεκουράστηκε λίγο. Μετά σηκώθηκε, πέρασε μπροστά από την εκκλησία κάνοντας το σταυρό του, ευχαρίστησε από μέσα του την Παναγία, που τον βοήθησε να φύγει γερός από τα χέρια του... Νέρωνα.

Πέρασε καιρός. Ο Γιώργος με τη βοήθεια της Ούνδρας ξανάχτισε το σπίτι του και η ζωή του άρχισε να κυλάει πάλι ομαλά και μονότονα, όπως όλων μας.

Ένα χειμωνιάτικο πρωινό μια ομάδα νέων βρεθήκαμε ξανά παρέα στο μαγαζί του Δόσια. Από το παράθυρο του μαγαζιού είδαμε να έρχεται ο Γιώργος κρατώντας ανοιχτή την ομπρέλα γιατί

έριχνε ψιλό παγωμένο χιόνι «κοκορόχιονο» το λέμε στο χωριό. Τότε ο Θόδωρος είχε μια ιδέα: «Δεν θα του μιλήσει κανείς του Γιώργου, να δούμε τι θα κάνει», είπε. Κρέμασε ο Γιώργος την ομπρέλα έξω από το μαγαζί και μπήκε μέσα τινάζοντας το χιόνι από το παλτό του:

-«Καλημέρα σας, κύριοι!», λέει. Ανάσα εμείς.
-«Καλημέρα κύριοι χωριανοί!», επαναλαμβάνει ο Γιώργος. Καμιά απάντηση.
-«Καλημέρα κτήνηη...», λέει ο Γιώργος με όλη τη δύναμη της φωνής του. Τότε σκάσαμε όλοι στα γέλια και ο Γιώργος μας λέει : «Έπρεπε να σας μιλήσω στη γαιδουρίσια γλώσσα που ξέρετε για να με καταλάβετε. Αυτό που κάνατε ήταν έμπνευση «σαγματοποιού» (εννοώντας τον Σαμαρά, παρατσούκλι του Θ. Τσιγκούλη) και χωρίς άλλη κουβέντα απευθύνεται στο Δόσια: «Καφέ, σου είπα βρε ζώον!». Και απευθυνόμενος σ' εμάς λέει: «Αυτός παιδιά δεν λέγεται Ζιώγας. Εγώ είμαι Ζιώγας, αυτός λέγεται Ζιάμπας». Γελάσαμε όλοι με το παρατσούκλι¹ του Δόσια.

Πέρασαν τα νιάτα. Φόρτωσε ο χρόνος στην πλάτη του Γιώργου (και στις δικές μας) την αναπόφευκτη φθορά και κάποια μέρα ήρθε ο άγγελος του θανάτου και πήρε την ψυχή του. «πνευμονικό οίδημα» διέγνωσαν οι γιατροί. Λυπήθηκα πάρα πολύ όχι μόνο γιατί ο Γιώργος ήταν φίλος μου, αλλά και σαν εργοδηγός με έπαιρνε πάντα στη δουλειά του.

Με το που άκουσα τον πένθιμο ήχο της καμπάνας που ήταν για το Γιώργο, πήγα από τους πρώτους στο σπίτι του. Θα γινόταν σε λίγο η κηδεία του. Καθόμουν στην αυλή σκεπτικός. Σε κάποια στιγμή με πλησίασε ο Κώστας ο Παπαδημητρίου και μου είπε να πάω να σκάψω για να ανοίξω το μνήμα. Δεν είχα αντίρρηση. Βρήκε και τον Παύλο τον Κάλτσα. Πήραμε τα εργαλεία παραμάσχαλα και οι τρεις φύγαμε για το νεκροταφείο. Μας λέει ο Κώστας: «Είπε

η Ανθία να ανοίξουμε καινούριο τάφο!». Πήγαμε στο νεκροταφείο, βρήκαμε το μέρος και αρχίσαμε να σκάβουμε. Λέει ο Παύλος στον Κώστα να έρχεται να μας ρωτάει αν είμαστε έτοιμοι και μετά να σηκώσουν το νεκρό (μιας και ο Κώστας είχε το όλο κουμάντο της νεκρώσιμης ακολουθίας). Μετά από ώρα έρχεται ο Κώστας και ρωτάει από τη «Σκαματίνη»:

-«Έτοιμοι;».

-«Όχι, ακόμα», του απαντάμε.

Μετά από κάμποση ώρα ξαναφωνάζει και ρωτάει ο Κώστας κι εμείς «Όχι», του απαντάμε.

Δεν πέρασε πολλή ώρα και ακούμε την καμπάνα για τη νεκρώσιμη ακολουθία. Λέμε: «Ωστουνα πάει ο παππάς στο σπίτι, να πάρουν το νεκρό και να τον πάνε στην εκκλησία, να ψάλλουν τη νεκρώσιμη ακολουθία και μετά να έρθουν εδώ, θα έχουμε τελειώσει». Έλα, όμως, που βρήκαμε πέτρα και μεγάλη μάλιστα, η οποία εμπόδιζε τη συνέχεια του σκαψίματος! Βλέπουμε στη στροφή της Κοτσίνως να φέρνουν το νεκρό... Ο Κώστας ξεκίνησε νωρίς. Ο Παύλος νευρίασε και άρχισε να βρίζει. Φέρανε και ακουμπήσανε το νεκρό κάτω και περίμεναν να τελειώσουμε. Αισθανόμαστε προσβολή να σε βλέπουν τόσα άτομα να σκάβεις. Τέλος πάντων κάποτε τελειώσαμε και κατεβάσαμε το νεκρό στον τάφο. Έφυγε ο κόσμος και μείναμε οι τρεις μας. Επότε το τι βρισιές άκουσε ο Κώστας από τον Παύλο δεν λέγεται. Μέχρι και «γκαβάνα» (στραβό, αόμματο) τον είπε. Ο Κώστας δεν του αντιμιλούσε, τον πήγαινε με το μαλακό.

Το πρωί της επόμενης μέρας ξημέρωσε με είκοσι πόντους χιόνι. Ο Θεός σκέπασε το Γιώργο με το δικό του νεκροσάβανο. Ήταν είκοσι τέσσερις Οκτωβρίου 1978.

Η εικόνα αυτή του χειμωνιάτικου τοπίου και στρόπος που θάψαμε το φίλο μου, έφερε στον μου τους τελευταίους στίχους από το ποίημα του Βαλαωρίτη, «ο Αστραπόγιαννος»:

«Το βράδυ ανέλπιστα πιάνει το χιόνι /κι ο τάφος κρύβεται βαθειά-βαθειά, /λες κι εσαβάνωσαν σένα σεντόνι /τα δυο τα λείψανα σφιχτά-σφιχτά»

Καστοριά, Νοέμβριος 2013

Σημείωση Σ.Ο.

1. Δεν πρόκειται για παρατσούκλι. Αυτό, δηλ. «Ζιάμπας», ήταν το αρχικό επώνυμο αυτού του γένους. Στον Αμάραντο (Ισβορος) υπήρχε ομοίως γένος «Ζιάμπος».

Αντοχές και ανοχές τέλος

του Νίκου Δημητρούλη

Στον άνευ ασφαλιστικής βαλβίδας θερμαινόμενο λέβητα η πίεση αυξάνει επικίνδυνα, οι δείκτες άγγιξαν τις κόκκινες γραμμές, προμηνύοντας ότι επίκειται έκρηξη, η οποία αν, «ο μη γένοιτο», προκύψει θα λάβει άκρως ανεξέλεγκτες διαστάσεις.

Οι αρχιερείς του Μαμωνά ασκούν καταπιεστική εξουσία με γνώμονα την αφαίμαξη του μόχθου των εργαζομένων, γι' αυτό οι σχέσεις των δυο έχουν εκτραχυνθεί. Είναι καιρός να αφυπνιστούν από τον λήθαργο της αδιαφορίας και ας σπεύσουν να απαλλάξουν την χώρα μας από τα δεσμά των σκληρών μέτρων, διότι οι αντοχές και οι ανοχές του εξαντλημένου κοσμάκη έχουν φτάσει στο «δεν πάει άλλο» και αντί να πιάσουν τόπο έπιασαν πάτο.

Παραθέτω εδώ μια ιστορία, με τίτλο «Ο Βασιλιάς και το χρυσάφι», μικρή σε μέγεθος, μεγάλη όμως σε νόημα, συμβατή με την επικρατούσα κατάσταση στην πατρίδα μας:

Κάποτε ένας βασιλιάς κάλεσε τον θησαυροφύλακά του και τον ρώτησε αν στο θησαυροφύλακιο υπήρχε αρκετό χρυσάφι. Ο θησαυροφύλακας του είπε πως δεν ήταν αρκετό και γι' αυτό ο βασιλιάς διέταξε τους φοροεισπράκτορες να βγουν και να μαζέψουν φόρους από τους υπηκόους. Όταν γύρισαν οι φοροεισπράκτορες, ο βασιλιάς τους ρώτησε πως αντέδρασαν οι υπήκοοι.

- «Βασιλιά μας! Κανείς δεν αντέδρασε, όλοι πρόθυμα μας έδωσαν τους φόρους», απάντησαν αυτοί.

- «Βγείτε πάλι και μαζέψτε κι άλλους φόρους!», τους διέταξε ο βασιλιάς.

Όταν γύρισαν οι φοροεισπράκτορες ο βασιλιάς τους ξαναρώτησε για τις αντιδράσεις των υπηκόων.

- «Βασιλιά μας! Μουρμούρισαν λίγο δυσαρεστημένοι, αλλά μας έδωσαν τους φόρους», απάντησαν αυτοί.

- «Βγείτε πάλι και φέρτε κι άλλους φόρους!», διέταξε ο βασιλιάς.

Οι φοροεισπράκτορες έφυγαν και όταν γύρισαν στην ερώτηση του βασιλιά για το πώς αντέδρασαν οι υπήκοοι του είπαν:

- «Βασιλιά μας! Συναντήσαμε μεγάλη αντίδραση, ο κόσμος φώναζε και απειλούσε».

- «Βγείτε πάλι και φέρτε κι άλλους φόρους!» διέταξε ο βασιλιάς.

Γύρισαν πάλι οι φοροεισπράκτορες και στην ερώτηση του βασιλιά για τις αντιδράσεις των υπηκόων είπαν:

- «Βασιλιά μας! Μόνο που δεν μας σκότωσαν. Ήταν πολύ θυμωμένοι. Ορισμένοι από αυτούς μας πετούσαν πέτρες κι ό,τι εύρισκαν μπροστά τους».

- «Βγείτε πάλι και φέρτε κι άλλους φόρους!», διέταξε ο βασιλιάς.

Όταν γύρισαν οι φοροεισπράκτορες πίσω, ο βασιλιάς τους ρώτησε:

- «Πώς αντέδρασαν οι υπήκοοι, όταν τους ζητήσατε κι αυτήν τη φορά φόρους;».

- «Ααα, Βασιλιά μας! Αυτή τη φορά δεν υπήρχαν αντιδράσεις. Μας έδωσαν αδιαμαρτύρητα τους φόρους που τους ζητήσαμε», απάντησαν.

Τότε, ο βασιλιάς γύρισε στον υπουργό των οικονομικών και στον θησαυροφύλακα και τους είπε γεμάτος ανησυχία:

- «Δώστε γρήγορα χρήματα στο λαό! Ετοιμάζουν επανάσταση».

Πολλοί υπέθεσαν ότι ο βασιλιάς της ιστορίας τρελάθηκε, ενώ εκείνος τα είχε τετρακόσια, γι' αυτό προνόησε τον ερχόμενο κίνδυνο, ερμήνευσε την εύγλωττη σιωπή την μαζών πριν γίνει κραυγή οργής, και έπραξε το αυτονόητο.

Και ερωτώ: «Γιατί όχι και οι δυνάστες μας;».

Οκτώβρης 2013
Καναδάς

Σημείωση Σ.Ο.

Σοφότερα, ο αρχαίος Θουκυδίδης απέδωσε το νόημα της παραπάνω ιστορίας με την εξής γραφή: «Οι τοις άρχειν βουλομένοις μέμφορας, αλλά τοις υπακούειν ετοιμοτέροις ούσιν», δηλαδή «Μέμφομαι όχι αυτούς που επιθυμούν να κυβερνούν, αλλά εκείνους που είναι πανέτοιμοι να υπακούουν». [«Θουκιδίδου ιστορίαι», βιβλίο IV, LXI].

Ιστορική μνήμη και η επέτειος της 28ης Οκτωβρίου του 2013 στο Επταχώρι

της Ιωάννας Λουλάκη

Μετά την επιμνημόσυνη δέηση και την κατάθεση στεφάνων, όπου κατέθεσε ο Εκπρόσωπος Τοπικής Κοινότητας Επταχωρίου Ευάγγελος Μπαμπούλης, ακολούθησε μικρή εκδήλωση στο Τζημοπούλειο Λαογραφικό Μουσείο Επταχωρίου με θέμα "το Επταχώρι το '40", στην οποία τιμήσαμε κυρίως τον Κωνσταντίνο Δαβάκη¹ και τον Αλέξανδρο Διάκο. Διαβάστηκαν κείμενα για την τοπική ιστορία από το βιβλίο του αείμνηστου εκπαιδευτικού Δημητρίου Τσίγκαλου από το Επταχώρι, με τίτλο: «Το Επταχώρι, χίλια χρόνια στις εθνικές επάλξεις». Επίσης ποιήματα, που γράφτηκαν από τον επταχωρίτη Μιχάλη Κεραμάρη για τους δύο ήρωες, και ακούσαμε τραγούδια σχετικά με το "Έπος του '40". Αφού δεν έχουμε πλέον (είχαν μείνει 3 παιδιά) Δημοτικό Σχολείο, που έκανε τις γιορτές, είπαμε φέτος (2013) να αναλάβουμε εμείς... Μετά την εκδήλωση, ήπιαμε το καφεδάκι μας στην πλατεία, όπου δημιουργήθηκαν παρέες και έγιναν συζητήσεις, στις οποίες πρωτοστάτησαν οι παλιότεροι που έζησαν τα γεγονότα... Πιο πολλά μας είπε ο πατέρας μου που ήταν το '40 δεκαπέντε ετών και θυμάται το Δαβάκη να μιλάει απ' το μπαλκόνι τού σπιτιού (οικία Νικόλαου Σιασούλη) απέναντι απ' το Μουσείο, το οποίο ο Δαβάκης χρησιμοποίησε ως στρατηγείο. Τον θυμάται (ο πατέρας μου) να σέρνει πρώτος το χορό στις 27 Οκτωβρίου... (το αναφέρει και ο ποιητής Νικηφόρος Βρεττάκος, όταν έφτασε στο Επταχώρι ως στρατιώτης που πολέμησε το '40). Αυτό έγινε για εμψύχωση των κατοίκων, παραμονές του πολέμου... (Υπεύθυνοι για την εκδήλωση ήταν: Ιωάννα Λουλάκη, Νικόλαος Σιασούλης, Μιχάλης Κεραμάρης).

Κωνσταντίνος Δαβάκης και Αλέξανδρος Διάκος.

Οι προτομές τους βρίσκονται στο Επταχώρι, μαζί με άλλους τέσσερις πεσόντες του '40 στην περιοχή μας.

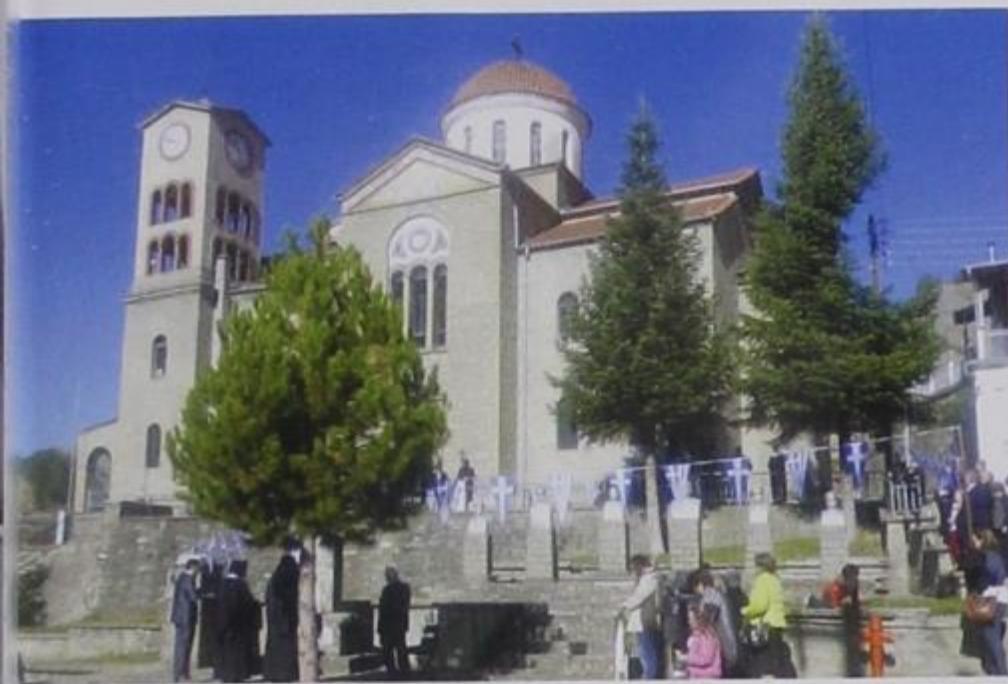
Ο Λάκωνας συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Δαβάκης ήταν ο διοικητής του 51ου Συντάγματος Πεζικού και στη συνέχεια του Αποστάσματος Πίνδου, το οποίο είχε ως έδρα το Επταχώρι.

Ο Αλέξανδρος Διάκος, από την ιταλοκρατούμενη Χάλκη της Δωδεκανήσου, ήταν ο πρώτος νεκρός από τους εφέδρους αξιωματικούς κατά την αντεπίθεση της 1ης Νοεμβρίου 1940. Έπεσε κοντά στο Επταχώρι, στην περιοχή Ζούζουλης. Το πρωί της 28ης Οκτωβρίου του 1940, οπότε εκδηλώθηκε η ιταλική εισβολή, ο Δαβάκης αντιμετώπισε την 3η Ιταλική Μεραρχία Αλπινιστών ΤΖΟΥΛΙΑ με ένα απόσπασμα 2.000 ανδρών, υπό τις εντολές και τις οδηγίες του Τμήματος Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας. Η τακτική του σε ολόκληρη την έκταση της ζώνης ευθύνης του (35 χιλιόμετρα) ήταν αμυντική, και μάλιστα έκανε υποχρεωτικό ελιγμό, αναμένοντας ενισχύσεις. Την 1η Νοεμβρίου 1940, οπότε έφτασαν οι ενισχύσεις που περίμενε ο Δαβάκης, οι ελληνικές δυνάμεις έκαναν αντεπίθεση και κύκλωσαν τις ιταλικές, που αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Κατά την αντεπίθεση αυτή, και συγκεκριμένα την 6η ημέρα από την έναρξη των επιχειρήσεων, στον Προφήτη Ηλία Δροσοπηγής, ο Δαβάκης τραυματίστηκε στο στήθος. Στον αξιωματικό που τον πλησίασε για να τον περιποιηθεί πρόσταξε, μαζεύοντας όσες δυνάμεις τού 'μεναν ακόμα: "Άσε με εμένα, πες με πεθαμένο! Κακοίτα να μη σου πάρουν τις θέσεις! Τράβα!" Στη συνέχεια των μετέφεραν αναίσθητο με τα φορείο στο Επταχώρι. Ο τραυματισμός του τού προκάλεσε προβλήματα σε συσχετισμό με την παλαιά στηθική του νόσο. Έτσι χρειάστηκε να αποχωρήσει από το μέτωπο, όπου τον αντικατέστησε ο ταγματάρχης Ιωάννης Καραβίας.

Η νίκη του αποστάσματος του Δαβάκη είχε αποφασιστική σημασία στην έκβαση του πολέμου. Μάλιστα θεωρήθηκε η πρώτη ήπτα του άξονα. Η επιτυχία του Δαβάκη συνίσταται "στην άμεση διάγνωση ενός τακτικού λάθους που έκανε ο Ιταλός μέραρχος να προχωρήσει γιοργά προς τη Σαμαρίνα χωρίς να καλύψει το πλευρό της φάλαγγάς του". Ο Δαβάκης το είδε

1. Το περιοδικό μας «τα Καντιώτικα» πολλάκις έχουν δημοσιεύσει ιστορικά κείμενα σχετικά με τον Κ. Δαβάκη και το έπος του '40.

(Βλέπε τεύχος 17, σελ. 46 και τεύχος 19, σελ. 12, σε επιμέλεια Βασιλη και Θωμά Ζιώγα αντίστοιχα).

Επταχώρι. Η κεντρική εκκλησία.

αμέσως και από τη δεύτερη μέρα του σκληρού αγώνα ήταν σίγουρος ότι χάρη σ' αυτό το λάθος "θα μάντρωνε τους Ιταλούς".

Κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης νοσηλείας του Δαβάκη, οι πολεμικές επιχειρήσεις έληξαν και η χώρα βρέθηκε υπό κατοχή. Τον Δεκέμβριο του 1942, και ενώ ακόμα νοσηλευόταν στην Αθήνα, ο Δαβάκης συνελήφθη ως όμηρος από τις ιταλικές αρχές κατοχής, μαζί με πολλούς διακεκριμένους αξιωματικούς, γιατί θεωρήθηκαν ύποπτοι αντιστασιακής δράσης. Οι συλληφθέντες επιβιβάστηκαν στην Πάτρα στο ατμόπλοιο Τσιτά ντι Τζένοβα (Πόλη της Γένοβα) για να μεταφερθούν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στην Ιταλία. Το πλοίο αυτό τορπιλίστηκε από συμμαχικό υποβρύχιο και βυθίστηκε στα ανοιχτά των νότιων αλβανικών ακτών, με αποτέλεσμα να πνιγούν οι επιβαίνοντες στα νερά της Αδριατικής. (Ιανουάριος 1943). Η σορός του Δαβάκη περισυνελέγη, αναγνωρίστηκε και ετάφη στον Αυλώνα. Μεταπολεμικά τα οστά του διακομίστηκαν και ενταφιάστηκαν στην Αθήνα.

Κατά την αντεπίθεση της 1ης Νοεμβρίου 1940, επετεύχθη η ανακατάληψη της Γραμμής "Γύφτισσα - Οξιά", λίγο πιο κάτω απ' το Επταχώρι... συνελήφθησαν τρεις Ιταλοί αξιωματικοί και διακόσιοι είκοσι δύο οπλίτες, και περιήλθαν στα ελληνικά τμήματα 140 άλογα και αρκετά εφόδια, αλλά εκεί άφησε την τελευταία του πνοή και ο πρώτος Έλληνας αξιωματικός του πολέμου, ο Υπολοχαγός Αλέξανδρος Διάκος. Η αναφορά που έφθασε στα χέρια του θρυλικού συνταγματάρχη Δαβάκη αναφέρει: «Πολλαπλάσιαι ιταλικαί δυνάμεις αντεπετέθησαν κατά των οπλιτών του λόχου... Με αδάμα-

Οι προτομές του Κ. Δαβάκη (αριστερά) και Αλέξανδρου Διάκου (δεξιά).

στον αποφασιστικότητα και ακλόνητον θάρρος ο υπολοχαγός Διάκος Αλέξανδρος κατόρθωσε ν' ανασυντάξῃ εκ τρίτου τον λόχον, να τον εμψυχώσῃ και να τον ρίψῃ μετά νέας ορμής εναντίον των λυσσωδώς αμυνομένων Ιταλών. Καθ' ον δε χρόνον διά τετάρτην φοράν ο δοκιμασθείς λόχος εκαλείτο με την λόγχην εφ' όπλου ν' αντιμετωπίσῃ νέαν, θραυσθείσαν και αυτήν, αντεπίθεσιν του εχθρού διά της τελικής εφόδου του, ο δε ηρωικός διοικητής του λόχου αυτού, τεθείς επί κεφαλής, εκραύγαζε με φωνήν Άρεως: «Εμπρός, παιδιά, για μια μεγάλη Ελλάδα και μίαν ελεύθερη Δωδεκάνησο», ριπή πολυβόλου τον εφόνευσε». Ο Αλέξανδρος Διάκος γνώρισε την αθανασία σε ηλικία 29 ετών!

Τα ποιήματα που διαβάστηκαν στην εκδήλωση του επταχωρίτη ποιητή Μ. Κεραμάρη είναι τα εξής:

1940 - ο πόλεμος ήρθε.

Μπροστά οι γυναίκες.

Αλέξανδρος Διάκος.

Δημοσιεύσεις συγχωριανών μας, μικροκείμενα & αφιερώσεις

Η ΑΥΓΗ

Αντί μνημοσύνου...

Πέθανε την Κυριακή 14.7.2013 στο χωριό Δροσοπηγή, Κάντσικο της Κόνιτσας, η **Γιαννούλα Τσιλογιάννη**, 85 ετών, αν και μου είχε υποσχεθεί λίγες μέρες πριν σε ένα τηλεφώνημα ότι θα ζήσει μέχρι να έρθει ο ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία... Μητέρα του Γιώργου Τσιλογιάννη, οικογένεια πιστών μαρτύρων της Αριστεράς, μητέρα βασανισμένη.

Ένας ήσυχος θάνατος μετά από μια τρικυμισμένη ζωή ανάμεσα στους πολέμους, στην ορφάνια, τη σκληρή επιβίωση της βουνίσιας αγριότητας και τις ενδοκοινωνικές διακρίσεις των χωριών.

Η Γιαννούλα Τσιλογιάννη αποτέλεσε μέρος του κρυφού σχολειού της Αριστεράς, στα χρόνια του φόβου και των διώξεων, ιδιαίτερα στην περιοχή της Κόνιτσας μετά τον εμφύλιο, αλλά ποτέ μα ποτέ δεν άλλαξε πιστεύω κι ας μην είχε στον ήλιο μοίρα, όπως και πολλοί ακόμα στον τόπο μας κι ας οργίαζαν γύρω της οι σειρήνες της εξαγοράς συνειδήσεων... Χρόνια που έμοιαζαν με ατέλειωτη βαριά σκοτεινιά και μελαγχολία.

Η Γιαννούλα Τσιλογιάννη ανήκε στον κύκλο εκείνων των αφανών μαχητών της Αριστεράς που ποτέ δεν φαντάστηκαν να εξαργυρώσουν τον αγώνα τους, έστω και με ελάχιστα οφέλη. Ας είναι ελαφρύ το χώμα της Δροσοπηγής που σε σκεπάζει, Γιαννούλα!

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΙΓΚΟΥΛΗΣ
Περισσός

Ο συγχωριανός μας Αστέρης Κούτουλας*, μουσικός παραγωγός και σκηνοθέτης, μας έστειλε ένα δημοσίευμα της εφημερίδας «ΕΘΝΟΣ» σχετικό με την προβολή της ταινίας του «Ανακυκλώνοντας την Μήδεια».

ΕΘΝΟΣ

Ιδιωτική προβολή

Ο βραβευμένος με Όσκαρ Ελληνοαμερικανός σκηνοθέτης Αλεξάντερ Πέιν («Οι απόγονοι», «Πλαγίως») επισκέφτηκε την Αθήνα και παρακολούθησε σε ιδιωτική προβολή την ταινία του Αστέρη Κούτουλα «Ανακυκλώνοντας τη Μήδεια», η οποία συνδέει τη διαχρονική ιστορία της Μήδειας με τη μουσική του Μίκη Θεοδωράκη και τις χορογραφίες του Ρενάτο Τζανέλα. Μάλιστα, λίγο πριν από την προβολή στις Ίδρυμα «Μιχάλης Κακογιάννης», οι δύο δημιουργοί είχαν την ευκαιρία να συναντηθούν με τον Μίκη στο σπίτι του και να μιλήσουν εφ' όλης της ύλης.

Ο Αλεξάντερ Πέιν (στο μέσον), με τον Αστέρη Κούτουλα και την αντιπρόεδρο του Ιδρύματος «Μιχάλης Κακογιάννης» Ξένια Καλδάρα.

Η ταινία του Αστέρη Κούτουλα έκανε την πρεμιέρα της στις 18/2/2013 και στις 12/2/2014 το «Ιδρυμα Κινηματογράφου για την Ειρήνη» στο Βερολίνο βράβευσε την ταινία σαν το πολυτιμότερο ντοκιμαντέρ του 2014.

Ένα εύγε στον Αστέρη από το Δ.Σ. της Αδελφότητας με ευχές και για άλλες επιτυχίες.

* Ο Αστέρης Κούτουλας είναι γιός της συγχωριανής μας Θωμαής Μουκούλη του Δημήτριου.

Ένας πελεκάνος νεότερης γενιάς

Ο συγχωριανός μας μάστορας και πελεκάνος νεότερης γενιάς Γιώργος Τσιλογιάννης που δραστηριοποιείται κυρίως στην Κόνιτσα και στο χωριό μας με πελεκητά χτισίματα, μας έστειλε φωτογραφία έργου δικής του κατασκευής λιθόχτιστης βρύσης με λιθανάγλυφο και άρκο με δίχρωμη πελεκητή πέτρα. Τον ευχαριστούμε θερμά.

Λιθανάγλυφο σε βρύση στο αρχοντικό Ντούντη στην Κόνιτσα. Απεικόνιση αμπέλου που υπήρχε στην ελληνική δεκάρα 1998. Γ. Τσιλογιάννη.

Ο συγχωριανός μας Κατσιαμάνης Δημήτριος μας έστειλε το παρακάτω ποίημα, σημειώνοντας «Το ξέρω από τον πατέρα μου, το θυμόταν από το σχολείο. Ο πατέρας μου Ιωάννης ήταν γεννημένος το 1893».

Τιμή, φωτιά και το νερό
συμφώνησαν ένα καιρό
μαζί να συντροφεύσουν
και τύχη να γυρεύσουν.

Στο δρόμο τους που περπατούν
ο ένας τον άλλον ερωτούν
αν λάχει και χαθούμε
πως θα ανταμαθούμε.

Με χάσατε λέει η φωτιά
ρίξτε τριγύρω μια ματιά
κι όπου καπνό ειδείτε
ελάτε να με βρείτε.

Και εγώ λέει το νερό
έχω τον τόπο φανερό
όπου χλωρό λιβάδι
δικό μου είναι σημάδι.

Γυρίζουν λεν και στην τιμή
σου φανερώσαμε εμείς
του καθενός τον τόπο
πες μας και εσύ τον τρόπο.

Και λέει η τιμή,
εγώ ένα σας συμβουλεύω
από κοντά ποτέ μη γελαστείτε
και με ξεχωριστείτε.

Γιατί αν θα γλιστρήσω μια φορά
και δεν με πιάστε σταθερά
σα θα με γυρέψετε
τον κόπο θα ξοδέψετε.

Ο ζωντανός ο χωρισμός

του Θωμά Β. Ζιώγα

Έτσι λένε στα μέρη μας και σ' όλη την Ήπειρο τον χωρισμό, εν ζωή, αγαπημένων προσώπων. Αδήριτη ανάγκη ο αποχωρισμός στον τόπο μας, τόπος που ελάχιστα παράγει και πάντως όχι αρκετά για τη διαβίωση των κατοίκων. Ο δρόμος της ξενιτιάς αναπόφευκτος. Και είναι αβάσταχτος ο πόνος όταν η μάνα αποχωρίζεται τον γιό της ή η σύζυγος κατευδώνει τον άντρα της, μένοντας μόνη να παλέψει με τις ανάγκες του σπιτιού της. Εξίσου περίλυποι είναι και οι ταξιδευτές, που δεν γνωρίζουν τι τους περιμένει εκεί στα ξένα, μακριά από τους αγαπημένους τους. Το μόνο καλό σε όλο το σκηνικό του αποχωρισμού είναι οι ευχές που ανταλλάσσουν για υγεία και γρήγορη επιστροφή και η ελπίδα ότι όλα αίσια θα κυλίσουν.

Όταν αποχωρίζονται νιόπαντρα ζευγάρια ή αρραβωνιασμένοι, τότε ο χωρισμός είναι οδύνη και στεναγμός. Ο βιολογικός πόθος της συνεύρεσης των νέων καταργείται από μια βιοτική ανάγκη. Η ανάγκη εναντιώνεται στη φύση, και αυτό κάνει ακόμη πιο πικρό το φαρμάκι του αποχωρισμού, τόσο που καμία παρηγοριά δεν έχουν.

Σε πολλά δημώδη ποιήματα και τραγούδια της Ήπείρου ο ζωντανός ο χωρισμός είναι κύριο θέμα, γιατί και συχνός ήταν και γεμάτος θλίψη και πόνο. Έλεγε και έγραφε ο κοσμάκης τον καημό του. Η γλαφυρή λαϊκή Μούσα καλύτερα από τον καθένα μας απέδωσε τα συναισθήματα και τον ψυχισμό του αποχωρισμού. Ας την αφήσουμε και εδώ ελεύθερη να μας τα τραγουδήσει, μέσα από ένα θαυμάσιο ποίημα που βρήκα σε παλιό βιβλίο με τίτλο «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ, ημερολόγιον εικονογραφημένον», του βισέκτου έτους 1904, εκδιδόμενο από τον Λεωνίδα Μ. Βασιλειάδη στη Βοστίνα (τώρα Πωγωνιανή) και τυπωμένο στην Αθήνα. Το καταχωρίζω εδώ αυτούσιο σε φωτοτυπία για να φανεί και η τυπογραφία του καιρού του. [Το βιβλίο είναι βιβλιογραφικό

εύρημα του φίλου μου Δημήτρη/Τάκη Φασούλη του Θωμά, από το Κεφαλοχώρι/Λυκόρραχη, τον οποίο τα μάλα ευχαριστώ που μου το έδωσε].

Ο ΖΩΝΤΑΝΟΣ Ο ΧΩΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ ΔΕΝ ΕΧΕΙ

Η ξενιτειά ή άπονη, ή δχαρη δρφάνια, κι' ή φοβερή και άσπλαγχνη δρφώστια τοῦ ξενίτη, ή τρεῖς έζυγιστήκανε 'ς τὴν ζυγαριὰ τῆς πίκρας κι' ἐφτὰ φοραῖς βαρύτερην ἐγγῆκεν ή δρφώστια κι' ή ζυγαριὰ ἐγύρισε τὴν φίξνει σὲ καμίνι ποῦ τὸ μολύβι ἔλλονε κι' ἐρράιζε τὴν πέτρα, κι' ἀναψε κι' ἐφλογίστηκε και σᾶν θεριὸ δογκούσε. κι' ἐφώναζε τὴν ξενιτειά, τὴν μαύρην τὴν δρφάνια «τρέξτ», ἀδελφαῖς γλυτῶστε με, λίγο νεράκι δῶστε νὰ μοῦ δροσίσῃ τῆς καρδιᾶς τὴν φοβερὴ τὴν λαύρα». Κι' ή ξενιτειά ή άπονη κι' ή άσπλαγχνη δρφάνια φεύγουν και τὴν ἀφίνουνε 'ς τὸ φλογερὸ καμίνι, ή μιὰ 'πῆγε 'ς τὸ σπίτι της κι' ή ἄλλη 'ς τὴν αὐλὴ της Κι' δι ζωντανὸς δι χωρισμὸς ποῦ ἔδραζ' ἐκεῖ μέσα κι' ἐφλόγιζε τὰ στήθη του τὸ χουχλαστὸ μολύβι, «ποιὸς εἰν' ἐκεῖνος ἐρωτᾷ ποῦ σᾶν θεριὸ μουγγρίζει και τὴν δρφάνια προσκαλεῖ νερὸ γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ; δις ἐρθ' ἐδῶ 'ς τὸ πλάγι μου νὰ τὸν παρηγορήσω». 'Η δρφώστια σᾶν τάκουσε τρομάρα τὴν ἐπῆρε και ἐρωτᾷ· «ποιὸς εἶσαι σὺ ποῦ βράζεις ἐκεῖ μέσα, πῶχεις κορμὶ σᾶν σίδερο κορμὶ ἀπὸ ἀτσάλι, και δὲν φοδᾶσαι τὸ στοιχεῖο ποῦ λυόνει τὸ μολύβι:» Κι' αύτὸς ἀντιλογήθηκε και 'ς τὴν ἀντιλογία του ή λαγκαδιαῖς ἐδούγκηξαν καὶ τὰ θηριὰ κρυπτικὰν σᾶν εἰπ', «ἄτσάλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι και σίδερο κι' ἀν ὥμουν ἐφτὰ φοραῖς θὰ ἔλυνονα ώς τώρα τὴν ἡμέρα». 'Ο ζωντανὸς δι χωρισμὸς !! εἶμαι !!! δπου φλογίζω και κατακαίω ταῖς καρδιαῖς, τὰ μαρμαρένια στήθη, ποῦ τρέχουν νάρδουν γιατρικὸ και γιατρικὸ δὲν δρίσκου κι' ήρθα φωτιὰ νὰ δανειστῶ, μὰ τὸ καμίνι κρύο εύρηκα, και κατέβηκα νὰ διῶ σᾶν τί τὸ φταίει». Και ή δρφώστια τρόμαξε και μὲ τὸν νοῦ της λέγει· «Παρηγοριὰ 'χ' δι θάνατος!! δρφώστια και δρφάνια!! ο ζωντανὸς δι χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν έχει !!!

Μακροχώριον Κων(πόλεως

'Ιωάννης Οίκονόμου (έχ Δελβιναχίο

Αθήνα, τέλη Μαρτίου 2014

Η Ελένη Θεοχάρους μας τιμά του Γιώργου Κοτολούλη

Η φίλη μας Ελένη, η δική μας Ελένη ας μας επιτραπεί, (ιατρός, λογοτέχνης, ποιήτρια και ευρωβουλευτής της Δημοκρατίας της Κύπρου), τίμησε και πάλι το χωριό μας με την παρουσία της στην περσινή μας εκδήλωση τιμής των αγροτικών γιατρών, και ιδιοχείρως αφιέρωσε σειρά βιβλίων από το λογοτεχνικό της έργο στην Αδελφότητα Δροσοπηγής. Παραθέτουμε εδώ ένα ποίημά της, ειδικά αφιερωμένο στους Δροσοπηγιώτες.

Την ευχαριστούμε από καρδιάς.

Θα θέλαμε, ως Δ.Σ. της Αδελφότητας και ως Καντσιώτες συνολικά, να της υποβάλουμε και μέσα από τις στήλες του περιοδικού μας τα θερμά μας συλληπητήρια για τον πρόσφατο χαμό του συζύγου της, καταξιωμένου ψυχιάτρου Λούη Καριόλου.

Στο αγαπητόν του
χωριό
Καριόλου,
μηνική ποιητική εργάστηκε
τόσο στη διαρροή
τηρίας των
Επιτριπτών
στην Εδέσσα
Μεσσηνία.
Έγινε Θεοχάρης
Αγροτική Φορού
Δροσοπηγή
1983-84

Ψυχοπαγίες σιαμαίοι

Κρατούσε ενθύμιο από κάθε τόπο
μίαν ασπρόμαυρη φωτογραφία
συνήθως γεμάτη με διαμπερή τραύματα
από το φως που καίει.

Μόνο από το ορεινό παραμεθόριο χωριό της εξορίας
κράτησε δύο ανθρώπους ψυχοπαγίες,
τη μια τη λέγανε Αγγέλω
που κουβαλούσε από τη γέννησή της
ένα βαρύ εξάρθρημα.

Σε τόπο ανέγγιχτο διαφύλαξε
την εμφανή αλλά ανεξήγητη αυταρέσκεια της Αγγέλως,
που περιφέρονταν ασκόπως
ένθεν κακείθεν των πνευμάτων
κουβαλώντας το άλλο της μισό.

Από τότε μάχεται να λύσει τα μάγια.
Θα μπορούσε να είχε αφήσει σε κάποιο ίδρυμα
ή γηροκομείο τους ψυχοπαγίες,
ωστόσο διάλεξε μαζί της να τους κουβαλάει,
αν κι έλαβε πολλές φορές το μήνυμα: Πεθάναμε έλα
να μας παραχώσεις...

Ευχαριστίες
του Δ.Σ. και του προέδρου της Αδελφότητας
Γ. Κοτολούλη

Ως Πρόεδρος του Δ.Σ της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τον συγχωριανό μας Γιάννη Κατσιώτα που από το 2008 παρέδωσε στην Αδελφότητα, για αξιοποίηση και εμπλοκούσιμό του αρχείου της, ένα πλούσιο αρχείο παλιών εγγράφων, μεγάλης ιστορικής αξίας και τα οποία αφού ολοκληρωθεί η ψηφιοποίηση και η τεκμηρίωσή τους θα δουν το φώς της δημοσιότητας.

Επίσης ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμά μας οι συγχωριανοί μας Ροϊδούλα Πατσιωτού, ο Ηλίας Σπέλλας, ο Σταύρος Ζηκούλης, Δημήτρης Κατσιαμάνης και ο Δημήτρης Ρέβας, μας παρέδωσαν πλούσιο φωτογραφικό υλικό άφογα τεκμηριωμένο ως προς τα πρόσωπα και τη χρονολόγηση του από τα οικογενειακά τους αρχεία προς αξιοποίηση - μελετη και εν καιρώ δημοσίευσή τους. Τους ευχαριστούμε όλους θερμά.

Ενδεικτικά κάποια από τα έγγραφα και φωτογραφικό υλικό παραθέτουμε παρακάτω καθώς και στη φωτοθήκη του παρόντος τεύχους.

Προσδοκούμε σε τέτοιες προσφορές αναλόγου υλικού, με την προϋπόθεση πάντα να συνοδεύεται με ακριβείς πληροφορίες.

Hannover. 29. Februar 1912.

Oreomyza
moorbyi Baugyaue

Yvonne K. Lippow

¹¹² *Appages.*

Xylophagæ Monachæ

1912. Κάντσικο. Συμφωνητικό αγοραπωλησίας σε άψογη καθαρεύουσα. Πωλητής ο Κώστας Μακρής του Βασιλείου. Αγοραστής ο Χαράλαμπος Μακρής, Μάρτυρας ο Ιωάννης Κ. Πύρσος από την Πυρσόγιαννη, ο οποίος μάλλον έγραψε το κείμενο, καθώς φαίνεται από τον γραφικό χαρακτήρα της υπογραφής του. (Αρχείο: Γιάννη Κατσιώτα).

Gyakorló Nincs

Vagyis az iparban és a műszaki területen, minden olyan
működésben, ami fizikai mennyiségekkel, vagyis mennyiségekkel
leírható, melyeket előre meghatározni lehet, majd melyeket
szisztematikusan kezelni kell, hogy a működés megfelelő
elvárásoknak megfeleljen. Ez a működés minden olyan
elvárásnak megfelel, amelyet a működéshez kötött
szabályok, gyakorlatok, szabályozások, eljárások, műveletek
szisztematikus kezelése során mindenkorban mindenkorban
megfelel.

Általános Gyakorlás,
Analitikus Gyakorlás

XIVYINIS

5-ii- HH.

1944. Γερμανική κατοχή. Ο μεταπραγματισμός στην κορύφωσή του. Επιστολή του Χιονιαδίτη Αλέκου Σκούρτη στον Καντσιώτη Νίκο Μακρή του Χαραλάμπους, για προμήθεια σιταριού. (Αρχείο: Γιάννη Κατσιώτα).

Ιούλιος 1966. Γάμος του Χρήστου Β. Τσιγκούλη. Κουμπάρος Στέργιος Πατσιωτός (έφιππος), δίπλα ο αδελφός του γαμπρού Θεόδωρος Τσιγκούλης και πίσω του ο Σταύρος Καπλάνης. Στο μέσον η κουμπάρα Γιαννούλα Καπλάνη και δίπλα της, μεταξύ των οργανοπαιχτών, η Αρετή Πατσιωτού. (Αρχείο: Ροϊδούλας Πατσιωτού).

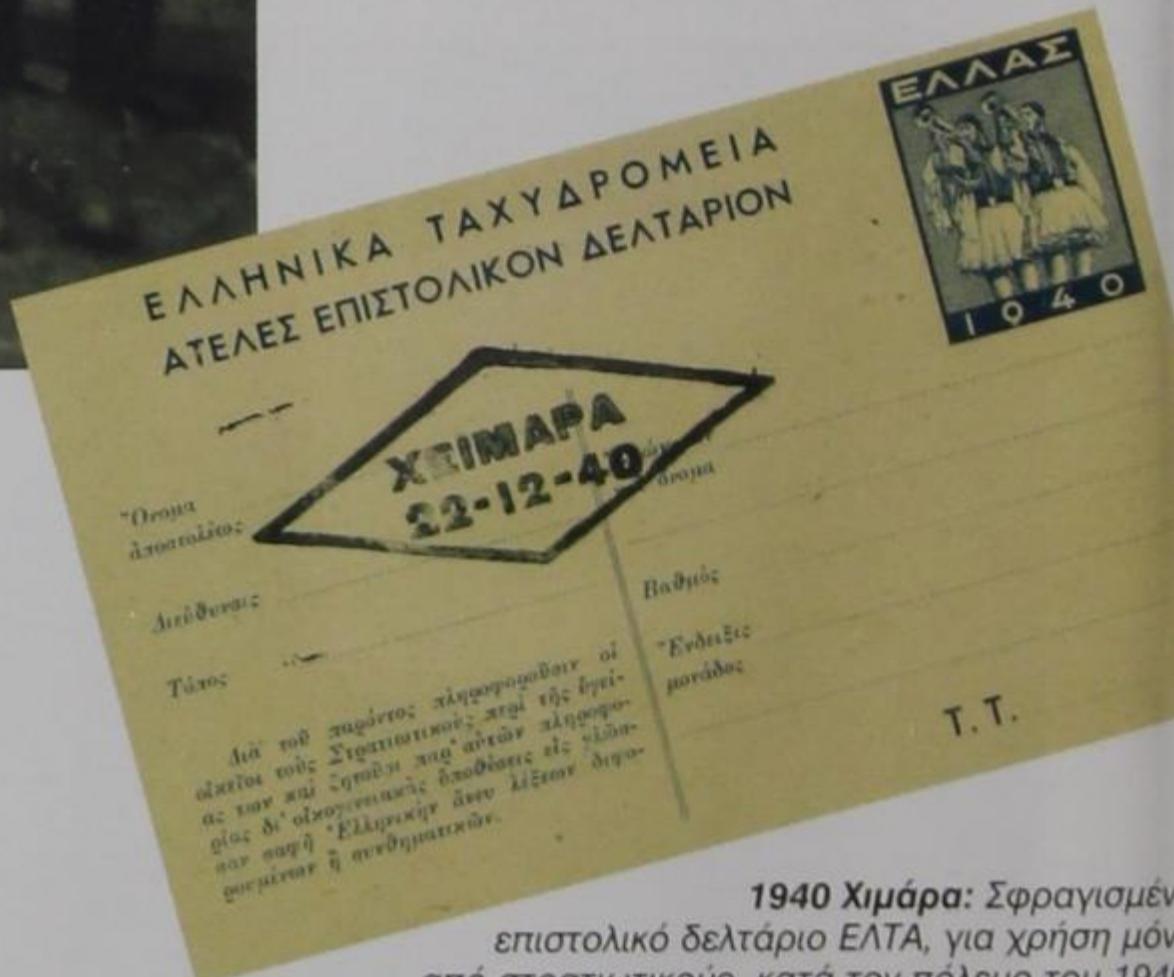
Φωτογραφία του 1978. Γιώργος και Σοφία Τσάγκα. Στρούγκα στ' Αρσέλια. (Αρχείο: Ήλια Σπέλλα).

Δεκαετία του '50. Η Αλεπού και ο λαγός. Χαλκιάς Θωμάς (σιδεράς), Μουκούλης Κωνσταντίνος (ντραγάτης). (Αρχείο Σταύρου Ζηκούλη).

1950. Στρατιωτικό έγγραφο για προσαγωγή ημιόνου από το Κάντσικο στο κέντρο επίταξης Καλπακίου. (Αρχείο: Δημήτρη Ρέβα).

1940 Χιμάρα: Σφραγισμένο επιστολικό δελτάριο ΕΛΤΑ, για χρήση μόνο από στρατιωτικούς, κατά τον πόλεμο του 1940 (Αρχείο: Δημήτρης Περδίκης)

ΦΩΤΟΘΗΚΗ

Δροσοπηγή περί το 1956. Διακρίνονται από αριστερά: Ιωάννης Τσουλογιάννης του Νικολάου, Ζιώγας Κώστας του Θωμά, Δημήτριος Ντακούβανος (Μπαστός) του Κωνσταντίνου, Κώστας Μουκούλης (ντραγάπης), του Ιωάνη, Σταύρος Σπέλλας (Ζούρας) του Νικολάου, Δημήτριος/Τζίμης Μακρής του Μιχαήλ, Νίκος Πλαδαρητρίου του Ιωάννη (αξιωματικός), Γιώργος Κοτολούης του Αντωνίου, Βασιλείος Μακρής/Ξινός του Γεωργίου. (Αρχείο: Γιάννη Καποιώτα).

Δροσοπηγή. Ιούλιος 1970. Από το γάμο του Στέργιου Πατσιωτού. Στο βάθος ο μπράτμος Ευθύμιος Μουκούλης με το μπαράκι.
(Αρχείο Ραϊδούλας Πατσιωτού).

Νέα και δραστηριότητες της Αδελφότητάς μας

Ο απόηχος των δύο κορυφαίων πολιτιστικών εκδηλώσεων του περσινού καλοκαιριού ήταν μεγάλος και όπως προείπαμε στην εισαγωγή των εκδοτικών του παρόντος τεύχους, αφιερώνουμε παράλληλα ξεχωριστό τεύχος σ' αυτές. Ωστόσο πλούσιες ήταν οι δράσεις της Αδελφότητας τον Αύγουστο του 2013.

Ιατρείο Δροσοπηγής

Τέλος Ιουλίου του 2013 αποπερατώθηκαν, από την Αδελφότητα, όλες οι εργασίες κατασκευής του χώρου του Αγροτικού Ιατρείου του χωριού μας.

Τοποθετήθηκε όλος ο απαραίτητος εξοπλισμός και ο χώρος δόθηκε σε χρήση των χωριανών μας.

Είναι ένας σύγχρονος, απόλυτα αξιοπρεπής και λειτουργικός χώρος που εξυπηρετεί τόσο το Γιατρό στην άσκηση του επαγγέλματός του, όσο και τους ασθενείς, επισκέπτες και χωριανούς μας.

Είναι μία ακόμη συμβολή της Αδελφότητας στην καλυτέρευση της καθημερινότητας των μονίμων και επισκεπτών κατοίκων του χωριού μας.

Εκδηλώσεις

Αγώνες ανωμάλου δρόμου παιδιών

Πραγματοποιήθηκαν το καλοκαίρι του 2013 οι αγώνες ανωμάλου δρόμου, που είχαν εκκίνηση και τερματισμό την κεντρική πλατεία του χωριού.

Συνολικά 32 αγόρια και κορίτσια του Δημοτικού, έτρεξαν στα στενά δρομάκια του χωριού. Δόθηκαν κύπελλα και μετάλλια στους τρεις πρώτους νικητές και νικήτριες, ανά κατηγορία, και διπλώματα συμμετοχής σε όλους τους συμμετέχοντες, καθώς και από μία αναμνηστική μπλούζα, προσφορά του συγχωριανού μας Μουκούλη Κήρυκου. Συνολικά τα παιδιά είχαν χωρισθεί σε 4 κατηγορίες.

Το ραντεβού ανανεώθηκε για τον Αύγουστο του 2014.

Στους αγώνες πήραν μέρος με σειρά κατάταξης :

1η κατηγορία : Κορίτσια

Πατσούρα Δήμητρα, Σίμου Ναταλία, Σπέλλα Σπυριδούλα, Σίμου Λυδία, Χαρχαλάκη Μαρία, Κατσαμάνη Δέσποινα, Κωνσταντίνου Χρυσούλα, Παπαδοπούλου Έλενα.

2η κατηγορία : Αγόρια

Τσιγκούλης Θωμάς, Κουτρουμπίνας Αλέξανδρος, Μαντζούκας Γιώργος, Ζηκούλης Ορέστης, Μιχαλακάκος Γιάννης, Τσιγκούλης Δημήτρης, Κατσαμάνης Δημήτρης, Κυριαζόπουλος Κων/νος, Μαραγκός Χρήστος, Σίμος Ανδρέας.

3η κατηγορία : Κορίτσια

Ζώτου Αγγελική, Μουταφίδου Ελευθερία.

4η κατηγορία : Αγόρια

Κουτρουμπίνας Πέτρος, Σούλιος Βασίλειος, Σιούτης Κων/νος, Πατλάκας Δημοσθένης, Κουτρουμπίνας Βασίλειος, Βασιλόπουλος Κων/νος, Λάρος Λευτέρης, Μουκούλης Παντελής, Παρασκευόπουλος Βασίλειος, Βαβλιανός Κων/νος, Χαρχαλάκας Κήρυκας, Ζώτος Σωκράτης.

Αιμοδοσία

Στις 13/08/2013 πραγματοποιήθηκε η καθιερωμένη πια από το 2003, ετήσια ομαδική αιμοδοσία σε κινητή μονάδα του Παν. Νοσ. Ιωαννίνων στο Κοινοτικό κατάστημα του χωριού μας.

Αίμα έδωσαν οι :

Σόλιος Ιωάννης, Κοτσίνα Λίτσα συζ. Ιωάννου, Κοτσίνας Βασίλειος, Κοτολούλης Γεώργιος, Μακρής Βασίλειος, Αδαμάκη Κυριακή, Σίμος Κων/νος, Ζιώγα Σοφία, Καρράς Αθανάσιος, Ζιώγας Αθανάσιος, Καπλάνη Σεβαστή, Ζιώγα Αγνή, Σιούτης Θωμάς, Λέκκα Κατερίνα, Κοτσίνας Άγγελος, Σπέλλας Κων/νος του Χρήστου, Σπέλλας Κων/νος του Γεωργίου, Μουκούλης Αθανάσιος, Πολυχρονίου Βασίλειος, Σπέλλας Αθανάσιος του Θωμά, Κοτολούλης Ελευθέριος, Λέκκας Χρήστος του Ευθυμίου, Μουκούλης Κήρυκος

Προσήλθαν αλλά κρίθηκε ότι δεν πρέπει να δώσουν αίμα, οι :

Ζιώγας Παύλος, Ζιώγα Κων/να, Καρράς Παύλος, Σιούτης Ευάγγελος, Χανταρεάν Μιχαέλλα, Πατσιωτού Κων/να, Ασλανίδου Αλεξάνδρα, Κουτρουμπίνας Στυλιανός, Σπέλλας Σταύρος του Θωμά.

Αυτή η εκδήλωση αλληλεγγύης και ανθρωπιάς δεν είναι χρήσιμη μόνο στους συνανθρώπους μας αλλά και στους ίδιους τους συγχωριανούς μας.

Μέχρι σήμερα εξυπηρετήθηκαν όλοι οι συγχωριανοί μας που είχαν ανάγκη αίματος, χωρίς απολύτως καμία εξαίρεση.

Συγχαίρουμε και ευχαριστούμε θερμά τις/τους αιμοδότες, γι' αυτή την υψηλής ευαισθησίας και ανθρωπιάς εκδήλωση και ευχόμαστε αυτή η πρωτοβουλία τους να γίνει παράδειγμα προσφοράς και αλληλεγγύης σε όλους τους χωριανούς.

Θερμές Ευχαριστίες

Το Δ.Σ ευχαριστεί θερμά:

- Τον Διευθυντή του Μουσείου Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης κ. Ιωακειμίδη Βαγγέλη και την συνεργάτιδά του κα Μπασδέκη Βαρβάρα για την εμπιστοσύνη που μας έδειξαν και μας παρεχώρησαν την έκθεση φωτογραφίας του καστοριανού φωτογράφου Λεωνίδα Παπάζογλου "Φωτογραφικά πορτραίτα από την Καστοριά και την περιοχή της, την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα" βοηθώντας έτσι να φθάσουν άγνωστες πτυχές του πολιτισμού στο χωριό μας και να το αναδείξουμε στην σφαίρα πρωτοποριακής δραστηριότητας στην περιοχή μας και όχι μόνο.
- Τον Δήμο Κόνιτσας και τον συμπατριώτη μας σκηνοθέτη Βαγγέλη Ευθυμίου από τη Θεοτόκο για την κινηματογραφική βραδιά που μας χάρισαν με την προβολή του ντοκιμαντέρ "Ο γητευτής του Γράμμου".
- Την νεολαία του χωριού, τις ακούραστες γυναίκες μας και τους άνδρες φίλους και χωριανούς μας που προσέφεραν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους στην άφογη φιλοξενία των

τιμώμενων Ιατρών και την άρτια διεξαγωγή των αυγουστιάτικων εκδηλώσεών μας.

- Τις - τους χωριανούς μας που άνοιξαν τα σπίτια τους για ακόμη μια φορά, για να φιλοξενήσουν τους καλεσμένους μας γιατρούς.

Οι εκδηλώσεις του 2014 2013 ανέδειξαν τις κρυφές αρετές των κατοίκων του χωριού μας, τον εθελοντισμό και την φιλοξενία. Χωρίς αυτούς τους εθελοντές είναι βέβαιο ότι θα ήταν αδύνατη η πραγματοποίηση των εκδηλώσεων.

Ένα μεγάλο Εύγε! και ένα μεγάλο Ευχαριστώ! σε όλους, με την ευχή να έχει και συνέχεια σε πολύπλευρες δράσεις.

- Ευχαριστούμε επίσης την Κωνσταντίνα Ζιώγα που ακολουθώντας τα χνάρια της αδερφής της Άρτεμις, διδάσκει στα νεότερα παιδιά τα τελευταία χρόνια, τους παραδοσιακούς μας χορούς και οργανώνει με μεράκι τα χορευτικά μας παιδικά και εφηβικά τμήματα για το πανγύρι του χωριού μας.
- Ευχαριστούμε επίσης από καρδιάς τα αδέρ-

φια Τσιγκούλη Βασίλη, Γιάννη, Θανάση και τον νεαρό Νίκο, γιο του Γιάννη, που πρόθυμα και εθελοντικά για μια ακόμα φορά, κάλυψαν μουσικά με τα παραδοσιακά μας τραγούδια την εκδήλωσή στις 10/8/13 προς τιμήν των γιατρών που υπηρέτησαν στο αγροτικό ιατρείο του χωριού μας.

- Το τυπογραφείο Αναστασίας Καραμανλή για την δωρεάν εκτύπωση μπλοκ αποδείξεων είσπραξης της Αδελφότητας.
- Τους κτηνοτρόφους Ζώτο Παύλο (συγχωριανό μας), Τσιούτσο Κώστα (από τη Λαγκάδα) και Τσάτσα Ηλία (από την Ηγουμενίτσα) για την προσφορά κρέατος (από 2 σφάγεια σε Ζώτος - 2 σφαγεία ο Τσιούτσος και 1 σφάγειο ο Τσάτσας) για την εκδήλωση φιλοξενίας των πρώην αγροτικών ιατρών του χωριού μας.
- Τον συγχωριανό μας Μουκούλη Κήρυκο για την χορηγία στις μπλούζες των αγώνων δρόμου των παιδιών.
- Τον συγχωριανό μας Θωμά Αθανασίου Μουκούλη, για την οικονομική ενίσχυση της Αδελφότητας με το ποσό των 1.700 € για την ανένωση της ιστοσελίδας μας στο internet.
- Τον Κουτρουμπίνα Θανάση, για την χορηγία ποσού 250 € από τον λογαριασμό ηλεκτρικής εγκατάστασης που έκανε στο ιατρείο του χωριού μας.
- Το κληροδότημα Ι. Λύτρα για την οικονομική ενίσχυση της Αδελφότητας με το ποσό των 128,47 €, στα πλαίσια της τέλεσης του ετήσιου μνημόσυνου του ευεργέτη του χωριού μας Ι. Λύτρα.
- Τον Γιατρό Αντωνόπουλο Δημήτρη, για την οικονομική ενίσχυση με το ποσό των 200 €.

Το Δ.Σ ευχαριστεί επίσης τα παρακάτω μέλη και φίλους της Αδελφότητας για την οικονομική τους ενίσχυση στο περιοδικό μας.

• Δημητρούλη Νίκο (Καναδάς) ποσό 300 \$ (δολάρια Καναδά)	
• Κοτσίνα Θεοδώρα	" 150 €
• Τσιγκούλη Δήμητρα	" 120 €
• Τσιγκούλη Σεβαστή	" 50 €
• Μουκούλη Αικατερίνη	" 30 €
• Καπλάνη Σεβαστή	" 20 €
• Τσίου Χρυσούλα	" 10 €

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Το Δ.Σ της Αδελφότητας ενημερώνει τα μέλη και τους χωριανούς ότι η θητεία του λήγει τον Αύγουστο του 2014.

Η παρουσία των μελών του τωρινού Δ.Σ (Κοτολούλης Γιώργος, Ρέβας Δημήτρης, Τζίμος Γιώργος, Σπέλλας Κώστας και Καθάριος Ευάγγελος) είναι συνεχής και αδιάλειπτη από τον Αύγουστο του 2002, που η παροικία της Θεσσαλονίκης ανέλαβε την ευθύνη της διοίκησης της Αδελφότητας, μέχρι και σήμερα.

Στα 13 αυτά χρόνια προσπαθήσαμε, διαχειριστήκαμε και καταφέραμε να φέρουμε σε πέρας πολλά θέματα, στα πλαίσια της ανάδειξης και ανάπτυξης του χωριού μας.

Προσπάθειες και αποτελέσματα που όλοι γνωρίζετε.

Η πολύχρονη αυτή ενασχόληση με τα θέματα της Αδελφότητας και του χωριού γενικότερα, από τα ίδια σχεδόν άτομα, επέφερε και την φυσική κόπωση.

Οι αντοχές εξαντλούνται. Οι επαγγελματικές και εν γένει υποχρεώσεις πιέζουν.

Επίσης η αδιάλειπτη αυτή παρουσία των ίδιων προσώπων στα Δ.Σ "κούρασε" και κάποιους χωριανούς μας.

Είναι καιρός λοιπόν, νεότεροι χωριανοί με φρέσκιες - πρωτοποριακές ιδέες και ενεργητικότητα, γνώστες των ζητημάτων του χωριού, να αναλάβουν την διοίκηση της Αδελφότητας.

Εμείς οι παλιοί θα σταθούμε αρωγοί στο έργο τους, όχι για να διατηρηθεί το καθιερωμένο, αλλά για να περάσουμε ομαλότερα στην "αλλαγή" που οι καιροί και οι καταστάσεις απαιτούν και το νέο Δ.Σ αποφασίσει.

Με την αγάπη για το χωριό που μας διακρίνει όλους, ευχόμαστε ότι θα βρεθούν οι εθελοντές εκείνοι χωριανοί-ές που θα αναλάβουν τις μελλοντικές τύχες της Αδελφότητας και να πετύχουν καλύτερα αποτελέσματα από εμάς για το καλό και το συμφέρον του χωριού μας.

Το Διοικητικό Συμβούλιο

Ανώνυμες επιστολές και κείμενα δεν δημοσιεύονται.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν σημαίνει ότι εκφράζουν και τις απόψεις του Δ.Σ. της Αδελφότητας ή της Συντακτικής Ομάδας.

Κείμενα και υλικό που έχουν σταλεί προς δημοσίευση και δεν συμπεριλαμβάνονται στο παρόν τεύχος λόγω περιορισμένου χώρου, το Δ.Σ. και η Σ.Ο. δεσμεύονται, μετά από αξιολόγησή τους, να τα δημοσιεύσουν σε ένα από τα επόμενα τεύχη μας.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ

Στιγμιότυπο από τις πολιτιστικές εκδηλώσεις του Αυγούστου 2013 (υποδοχή των αγροτικών μας γιατρών).

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Μάνου Κατράκη 28, 56533 Πολίχνη, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 587972 • Fax: 2310 608957
www.drosopigi.org • e-mail: info@drosopigi.org